

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE EKONOMİK VE PARASAL BİRLİK
VE TÜRKİYE /

Levent SİVRİOĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İktisat (Uluslararası İktisat) Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. S. Rıdvan KARLUK

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Eylül, 1998

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZÜ

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE EKONOMİK VE PARASAL BİRLİK VE TÜRKİYE

Levent SİVRİOĞLU

İktisat (Uluslararası İktisat) Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eylül 1998

Danışman: Prof.Dr.S. Rıdvan Karluk

Avrupa Ekonomik Topluluğu 1957 yılında Roma Antlaşması ile 6 Avrupa ülkesi tarafından kurulmuştur. Kurulduğunda üyelerin arasındaki ticaret engellerini kaldırmak, istihdamı arttırmak, üyelerin hayat seviyelerini yükseltmek gibi amaçları vardı.

Topluluk bu amaçları zaman içinde gerçekleştirirken bir yandan da genişleyerek 15 üye sayısına ulaşmıştır. 1991 yılında Maastricht'te imzalanan Antlaşma ile Topluluğun geleceği ile ilgili önemli kararlar alınmıştır. Ortak Pazar adı Avrupa Birliği ile değiştirilerek, Ekonomik ve Parasal Birliğin üç aşamada tamamlanmasına karar verilmiştir.

Ekonomik ve Parasal Birlik, malların, hizmetlerin, işgücünün, sermayenin serbest dolaştığı ve ortak ekonomi politikalarının uygulanarak, tek bir para biriminin geçerli olduğu ileri bir ekonomik entegrasyon şeklidir. Şu anda İkinci aşama devam etmektedir. Üçüncü aşamaya, 1 Ocak 1999 yılında Avrupa Merkez Bankası ve ortak para birimi Euro oluşturularak geçilecektir.

Türkiye Avrupa Toplulukları'na 1987 yılında tam üyelik başvurusunda bulunmuş ancak, olumlu bir sonuç alamamıştır. Bunun en büyük sebebi, o gün olduğu gibi bu gün de makro ekonomik sorunların henüz üstesinden gelinmemiş olmasıdır. Günümüz şartlarında Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne ve Ekonomik ve Parasal Birliğe uyumu mümkün değildir. Bununla beraber, ekonomik sorunlarını çözümlendiği ölçüde Avrupa Birliği'ne ve Ekonomik ve Parasal Birliğe üyeliği gündeme gelebilecektir.

ABSTRACT

European Economic Community (EEC) was found with Rome Agreement by 6 European Countries in 1957. When it was found they had aims tolerating commercial difficulties between members, increasing employment, raising members' life standarts.

Community had reached spreudingly to 15 members while they were realizing their aims duringthe time. In 1991 at Maastricht signing an Agreement, impotant decisions about Community future, had been made. It was decided to comlete Economic and Monetary Union in three stage, changing the name Common Market to European Union.

Economic and Monetary Union is a large economic entegration where metaterials, governments, labour and capital are moved freely and common economic policy are applied and unique monetary currency is realised. Now the second stage has been countinuing. The third stage will start at 1 January, 1999 and European Central Bank establishing common currency unit Euro.

Turkey had applied for full membership to the European Communities in 1987 but didn't have a positive answer. The main reason is that Turkey's macro economic problems hadn't been solved those days like today. In today's conditions, Turkey's harmony European Union and Economic and Monetary Union is not possible. Nevertheless finding a solution for economic problems Turkey's membership is being revealed to European Union and Economic and Monetary Union.

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

İmza

Üye (Danışman) : Prof. Dr.S. Rıdvan KARLUK

Üye : Prof.Dr.Nüvit OLTAY

Üye : Yrd.Doç.Dr.Necdet SAĞLAM....

Levent Sivrioğlu'nun "Avrupa Birliği'nde Ekonomik ve Parasal Birlik ve Türkiye" başlıklı tezi 9.Ekim...1998 tarihinde, yukarıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, İktisat Anabilim dalında, Yüksek Lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZ	ii
ABSTRACT	iii
DEĞERLENDİRME KURULU VE ENSTİTÜ ONAYI	iv
ÖZGEÇMİŞ	v
TABLolar LİSTESİ	vi
KISALTMALAR	vii
GİRİŞ	1

BÖLÜM 1

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE EKONOMİK VE PARASAL BİRLİK VE AVRUPA PARA SİSTEMİ

1.1. ULUSLARARASI PARA SİSTEMİNİN TANIMI VE KAPSAMI	3
1.2. PARASAL BİRLİK	4
1.2.1. Parasal Birliğin Tanımı ve Şartları	4
1.2.2. Parasal Bütünleşmenin Kurumsal Açıklanması	4
1.2.3. Parasal Bütünleşme Politikaları	6
1.3. PARASAL BİRLİĞİN FAYDA VE MALİYETİ	7
1.3.1. Ekonomik Faydaları	7
1.3.2. Ekonomik Maliyeti	8
1.4. AVRUPA PARA SİSTEMİ'NİN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ	9
1.4.1. Roma Antlaşması'nda Para Birliğı	9
1.4.2. Barre Raporu	10
1.4.3. Werner Raporu	12
1.4.4. Avrupa Para Yılanı ve Uygulaması	13

1.5. AVRUPA PARA SİSTEMİ	14
1.5.1. Kuruluşu ve Amacı	14
1.5.2. İşleyişi ve Özellikleri	15
1.5.2.1. Avrupa Para Birimi (ECU)	16
1.5.2.2. Döviz Kuru Mekanizması	18
1.5.2.3. Kredi Mekanizması	18
1.6. AVRUPA PARA SİSTEMİ'NİN DEĞERLENDİRİLMESİ	19
1.7. AVRUPA'DA EPB OLUŞTURMA YOLUNDA İKİNCİ ADIM (DELORS KOMİTESİ RAPORU)	20
1.7.1. Birinci Aşamada Atılacak Adımlar	22
1.7.2. İkinci Aşamada Atılacak Adımlar	24
1.7.3. Üçüncü Aşamada Atılacak Adımlar	25

BÖLÜM 2

AVRUPA'DA EKONOMİK VE PARASAL BİRLİĞİN OLUŞTURULMASI

2.1. EKONOMİK VE PARASAL BİRLİK	27
2.1.1. Tanım ve Kapsamı	27
2.1.2. Ekonomik ve Parasal Birliğin Şartları	28
2.1.3. Ekonomik ve Parasal Birliğin Unsurları	28
2.1.3.1. Parasal Birlik	29
2.1.3.2. Ekonomik Birlik	29
2.1.3.3. Kurumsal Düzenlemeler	30
2.2. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE EPB'İ YARATAN NEDENLER	30
2.3. EKONOMİK VE PARASAL BİRLİĞİN OLUŞTURULMASI	31
2.3.1. Maastricht Antlaşması	31
2.3.2. Ekonomik ve Parasal Birliğin Yasal Çerçevesi	32
2.3.3. Ekonomik ve Parasal Birliğin Birinci Aşaması	35
2.3.3.1. Birinci Aşamanın Kurumsal Çerçevesi	35
2.3.3.2. Ekonomik Politikalar ve Aşamalı Olarak Yakınlaşma	35
2.3.3.3. Merkez Bankaları Arası İşbirliğinin Arttırılması	37
2.3.4. Ekonomik ve Parasal Birliğin İkinci Aşaması	38
2.3.4.1. İkinci Aşamanın Kurumsal Çerçevesi	38

2.3.4.2. Makro Ekonomik Yakınlaşma	39
2.3.4.3. Avrupa Para Enstitüsü	40
2.3.5. Ekonomik ve Parasal Birliğin Üçüncü Aşaması	41
2.3.5.1. Üçüncü Aşamanın Kurumsal Çerçevesi	41
2.3.5.2. Avrupa Merkez Bankaları Sistem ve Avrupa Merkez Bankası	41
2.3.5.3. Tek Paraya Geçiş	45
2.4. EKONOMİK VE PARASAL BİRLİĞİN GERÇEKLEŞME KOŞULLARI	47

BÖLÜM 3

EKONOMİK VE PARASAL BİRLİĞİN GERÇEKLEŞTİRİLME PERFORMANSLARI

3.1. ÜYE ÜLKELERİN EPB PERFORMANSLARI	50
3.1.1. Merkez Bankalarının Bağımsızlaştırılması	50
3.1.2. Makro Ekonomik Yaklaşım Kriterlerine Uyum	51
3.1.2.1. Enflasyon	51
3.1.2.2. Kamu Açıkları	53
3.1.2.3. Kamu Borçları	55
3.1.2.4. Faiz Oranları	56
3.1.2.5. Döviz Kuru İstikrarı	58
3.2. EKONOMİK VE PARASAL BİRLİĞİN SON DURUMU	59
3.3. ADAY ÜLKELERİN EPB'İ GERÇEKLEŞTİRME PERFORMANSLARI	61
3.3.1. Birinci Grup Ülkeler	62
3.3.1.1. Çek Cumhuriyeti	62
3.3.1.2. Polanya	63
3.3.1.3. Macaristan	64
3.3.1.4. Estonya	65
3.3.1.5. Slovenya	65
3.3.1.6. Kıbrıs	66
3.3.2. İkinci Grup Ülkeler	67
3.3.2.1. Slovakya	67
3.3.2.2. Litvanya	68
3.3.2.3. Letonya	68

3.3.2.4. Romanya	69
3.3.2.5. Bulgaristan	70
3.3. Aday Ülkelerin Değerlendirilmesi	70
3.4. EURO İLE İGİLİ TAHMİNLER VE EKONOMİK VE PARASAL BİRLİĞİN GELECEĞİ	72
3.4.1. Euro İle İlgili Tahminler	72
3.4.1.1. Euro Değerinin Tahmin	72
3.4.1.2. Ekonomik ve Parasal Birliğin Fayda ve Maliyeti	74
3.4.2. Ekonomik ve Parasal Birliğin Geleceği	74

BÖLÜM 4

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE EKONOMİK VE PARASAL BİRLİK VE TÜRKİYE

4.1. ORTAKLIK İLİŞKİLERİMİZ AÇISINDAN EKONOMİK VE PARASAL BİRLİĞE UYUM	76
4.1.1. Yasal Çerçeve	76
4.1.2. Kurumsal Çerçeve	77
4.2. TAM ÜYELİK BAŞVURUSU AÇISINDAN EKONOMİK VE PARASAL BİRLİĞE UYUM	78
4.3. TÜRKİYE'NİN EKONOMİK VE PARASAL BİRLİĞE UYUMUNUN MAKRO EKONOMİK KUŞULLARI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	79
4.3.1. Genel Durum Değerlendirmesi	79
4.3.2. Makro Ekonomik Yaklaşım Kriterlerine Uyum	80
4.3.2.1. Enflasyon	80
4.3.2.2. Kamu Açıkları	83
4.3.2.3. Kamu Borçları	85
4.3.2.4. Faiz Oranları	86
4.3.2.5. Döviz Kuru İstikrarı	87
4.4. TÜRKİYE EKONOMİSİNDEKİ GELİŞMELER VE GENEL DEĞERLENDİRME	90
4.4.1. Avrupa Birliği - Türkiye	90
4.4.2. MDAÜ - Türkiye	93

SONUÇ	96
EKLER	99
A. Avrupa Birliği'nde Ekonomik ve Parasal Birlik Kronolojisi	100
B. Bazı Ülkelerde Gayri Safi Yurt İçi Hasıla Büyüme Oranları	102
C. Bazı Ülkelerde İşsizlik Oranları	103
D. Ülkelerin Dünya Ticareti İçindeki Payları	104
E. Ülkelerin Dünya Rezervleri İçindeki Payları	105
F. AB Üyesi Ülkelerde Merkez Bankalarının Kurumsal Yapısı	106
KAYNAKÇA	109

TABLOLAR LİSTESİ

	<u>sayfa</u>
TABLO 1.1. Ekonomik ve Parasal Birliğin Aşamalarında Atılacak Adımlar	26
TABLO 3.1. Üye Ülkelerin Enflasyon Alanındaki Parformansları	52
TABLO 3.2. Üye Ülkelerin Kamu Açıkları Alanındaki Parformansları	54
TABLO 3.3. Üye Ülkelerin Kamu Borçları Alanındaki Parformansları	56
TABLO 3.4. Üye Ülkelerin Faiz Oranları Alanındaki Parformansları	57
TABLO 3.5. Üye Ülkelerin Döviz Kuru İstikrarı	59
TABLO 3.6. Ekonomik ve Parasal Birlikle İlgili Son Durum	60
TABLO 3.7. Bazı Ekonomik Göstergeler (Çek Cumhuriyeti)	62
TABLO 3.8. Bazı Ekonomik Göstergeler (Polonya)	63
TABLO 3.9. Bazı Ekonomik Göstergeler (Macaristan)	64
TABLO 3.10. Bazı Ekonomik Göstergeler (Estonya)	65
TABLO 3.11. Bazı Ekonomik Göstergeler (Slovenya)	66
TABLO 3.12. Bazı Ekonomik Göstergeler (Kıbrıs)	67
TABLO 3.13. Bazı Ekonomik Göstergeler (Slovakya)	67
TABLO 3.14. Bazı Ekonomik Göstergeler (Litvanya)	68
TABLO 3.15. Bazı Ekonomik Göstergeler (Letonya)	69
TABLO 3.16. Bazı Ekonomik Göstergeler (Romanya)	69
TABLO 3.17. Bazı Ekonomik Göstergeler (Bulgaristan)	70
TABLO 3.18. Bazı Paraların Tahmini Euro Karşılıkları	72
TABLO 4.1. Maastricht Kriterleri ve YBYKP Hedefleri	80
TABLO 4.2. Türkiye'nin Enflasyon Alanındaki Performansı	81
TABLO 4.3. Türkiye'de Ücret Artışları	82
TABLO 4.4. Türkiye'nin Kamu Açıkları Alanındaki Performansı	84
TABLO 4.5. Türkiye'nin Kamu Borcu Alanındaki Performansı	85
TABLO 4.6. Türkiye'nin Faiz Oranları Alanındaki Performansı	86
TABLO 4.7. Türkiye'nin Döviz Kuru İstikrarı Alanındaki Performansı	89
TABLO 4.8. AB-Türkiye Ekonomik ve Sosyal Performans Karşılaştırması	91
TABLO 4.9. İşleyen Bir Serset Piyasa Ekonomisi MDAÜ'lere Göre Türkiye Karşılaştırması	95

KISALTMALAR

a.g.e.		Adı geçen eser
a.g.y.		Adı geçen yayın
AB	(EU)	Avrupa Birliği
AET	(EC)	Avrupa Topluluğu
AMB	(ECB)	Avrupa Merkez Bankası
AMBS	(ESCB)	Avrupa Merkez Bankaları Sistemi
APS	(EMS)	Avrupa Para Sistemi
DİE		Devlet İstatistik Enstitüsü
DKM	(ERM)	Döviz Kuru Mekanizması
DPT		Devlet Planlama Teşkilatı
DTM		Dış Ticaret Müsteşarlığı
	(ECU)	Avrupa Para Birimi
EPB	(EMU)	Ekonomik ve Parasal Birlik
GSYİH	(GDP)	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
HDTM		Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı
İKV		İktisadi Kalkınma Vakfı
İMKB		İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
İTO		İstanbul Ticaret Odası
KKBG		Kamu Kesimi Borçlanma Gereği
MDAÜ		Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri
TÜFE		Tüketici Fiyatları Endeksi
TÜSİAD		Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği
YBYKP		Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı

GİRİŞ

Dünyada ticaretin yöresellikten bölgeselliğe, bölgesellikten de uluslararası boyutlara ulaşması, mevcut milli paralar ile bir takım problemlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Uluslararası ticarete milli paraların kullanılması, bazı kayıplar doğurmaktadır. Bu kayıplar nedeniyle, ekonominin temel prensibi olan “kaynakların optimal dağılımı”nın gerçekleşmesi engellenmektedir.

Bunu gören bir çok ülke, ekonomik birleşmelere giderek, aralarındaki ticaretin önündeki mevcut engelleri kaldırmaya çalışmışlardır. Bunun için önce, serbest ticaret antlaşmaları imzalanarak gümrükler kaldırılmış, üçüncü ülkelere ortak gümrük tarifeleri uygulanarak gümrük birlikleri kurulmuş, daha sonra da üretim faktörlerinin serbest dolaşımı sağlanarak ortak pazar oluşturulmuştur.

Ekonomik entegrasyonların net refah arttırıcı etkisiyle, uluslararası ticaretin gün geçtikçe daha büyük boyutlara ulaşması, mevcut milli paralar ile yapılan ticaretin kolaylaştırılması için uluslararası ödeme ve uluslararası para sistemleri oluşturma zorunluluğunu doğurmuştur. Zamanla, ülkelerin uyguladıkları farklı ekonomi politikaları, oluşturulan bu birleşmelerin işlerliklerinin kaybolmasına yol açmıştır.

Uluslararası ekonomik entegrasyonun sağlayacağı refah etkisinin bilincinde olan Avrupa devletleri, 1952 yılından bu yana aralarındaki ticaretin geliştirilmesi amacıyla önce serbest ticaret bölgesi, sonra gümrük birliği, daha sonra da ortak pazar oluşturmuşlardır. Bu günlerde ise ekonomik entegrasyon hareketinin son aşaması olan “Ekonomik ve Parasal Birlik” oluşturma yolunda ilerlemektedirler.

Gümrük birliği ve ortak pazarın yanısıra, ortak ekonomi politikalarının uygulandığı, kurumsal düzenlemelerin bulunduğu ve tek bir ortak para birimine dayanan ekonomik ve parasal birlik, uluslararası ticarete mevcut milli paraların kullanımının yarattığı sorunları ortadan kaldırarak, ekonomik bütünleşmeye giderken doğan parasal

birlik ihtiyacını da giderecektir. Ancak, ekonomik ve parasal birliğin oluşturulması kolay değildir.

Bir ekonomik ve parasal birlik oluşturmaya çalışan Avrupa Birliği, ekonomik bütünleşmeye hazırlanırken, öncelikle milli paraları belli kurallara bağlayarak Avrupa Para Sistemi'ni oluşturmuştur. Para sistemini de, parasal birliğin alt yapısını oluşturacak şekilde kurmuştur.

Avrupa'daki ekonomik birleşmelere Türkiye de kayıtsız kalmamıştır. Avrupa Toplulukları ile 1963 yılında başlayan resmi ilişki, 1987 yılındaki "tam üyelik" başvurusuyla önemli bir aşamaya gelmiştir. Ancak Türkiye'nin bu başvurusu, makro ekonomik yetersizlikler nedeniyle geri çevrilmiştir.

Türkiye'nin, Ekonomik ve Parasal Birlik oluşturmaya çalışan Avrupa Birliği'nin dışında kalmaması için, Ekonomik ve Parasal Birliğin şartları ve "makro ekonomik yaklaşım kriterleri" çerçevesinde uyumunun sağlanması gerekir.

Bu amaçla hazırlanan çalışma dört bölümden oluşmuştur. Birinci Bölümde, teorik olarak parasal birlik kavramından başlanarak, Avrupa'da ekonomik ve parasal birlik oluşturma yolundaki çalışmalar ve Avrupa Para Sistemi incelenmiştir.

İkinci Bölümde, ekonomik ve parasal birliğin alt yapısı incelenerek nasıl oluşturulduğu, Üçüncü Bölümde ise, Avrupa Birliği'ne üye ve aday ülkelerin ekonomik ve parasal birliği gerçekleştirme performansları araştırılmıştır.

Son olarak Dördüncü Bölümde, Türkiye'nin ekonomik ve parasal birliğe uyumu ve diğer ülkelerle karşılaştırılması yapılarak genel bir değerlendirme yapılmıştır.

BÖLÜM 1

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE EKONOMİK VE PARASAL BİRLİK VE

AVRUPA PARA SİSTEMİ

1.1.ULUSLARARASI PARA SİSTEMİNİN TANIMI VE KAPSAMI

Günümüz ekonomilerinde para, klasik fonksiyonlarının yanısıra ekonomide gelir ve istihdam seviyesini, fiyat istikrarını ve dış dengeyi etkileyebilen önemli bir ekonomi politikası haline gelmiştir. Bu nedenle paranın ne kadar yaratılacağı, ne şekilde kontrol edileceği gibi konular milli ekonomilerde giderek önem kazanmaya başlamıştır.

Uluslararası ticaretin hızlı bir şekilde gelişmesine bağlı olarak, paranın kullanım alanının ülke sınırları dışına taşması, uluslararası ödemelerde kullanılabilecek bir “uluslararası para” sorununun ortaya çıkmasına neden olmuştur¹.

Uluslararası ticaret ve bunun sonucu ortaya çıkan ilişkilerde kullanılabilecek uluslararası bir ödeme sisteminin yaratılması, uluslararası ilişkilerin gelişmesi ve dünya refahının artırılabilmesi için gereklidir. Bunun için uluslararası para sisteminin kurulmasına ihtiyaç vardır.

Uluslararası para sistemi, dünya üzerinde mevcut olan bağımsız ülkeler ile ekonomik birimlerin kendi aralarındaki her türlü ödemenin yapılabilmesine imkan tanıyan, uluslararası kurumsal yapı, mekanizma ve uygulamalar bütünüdür. Bir uluslararası ödemenin yapılabilmesi için, milli paraların birbirine çevrilmesi gerekir. Bu nedenle milli para sistemlerini kapsar ve onlarla sıkı sıkıya ilişki içerisinde dir.

¹Rıdvan Karluk, **APS'nin Kuruluşu İşleyişi ve Sistem Karşısında Türkiye'nin Durumu (Genel Bir Değerlendirme)** (Ankara: DPT AET İle İlişkiler Başkanlığı, 1984), s.1.

1.2.PARASAL BİRLİK

1.2.1. Parasal Birliğin Tanımı ve Şartları

Parasal birlik, birliğe dahil olan ülkeler arasındaki döviz kurlarında bir birliğin sağlanmasını, birlik içinde sermaye hareketlerine konan tüm kısıtlamaların kaldırılmasını, üye ülkeler arasında konvertibilitenin gerçekleşmesini, bu konvertibilitenin korunacağı konusunda tam bir güvencenin sağlanmış olması ile, milli paraların birbirine çevrilmesinde her türlü banka giderlerinin ortadan kaldırılmasını gerektirir².

Bu tanımdan hareketle uluslararası bir parasal birliğin gerçekleşmesi aşağıdaki koşullara bağlıdır:

- i. Birliğe dahil olan ülkeler arasındaki döviz kurlarında bir birlik sağlanmalıdır. Ülkeler sabit bir kur sistemine geçerek, paralarını değişmez bir pariteyle birbirlerine bağlamalıdır,
- ii. Birlik içinde tam bir konvertibilitenin sağlanmış olması gereklidir,
- iii. Sermaye hareketlerindeki bütün kısıtlamalar kaldırılmalıdır,
- iv. Tüm üye ülkelerde kullanılacak tek bir para birimi yaratılarak, üye ülkelerin döviz rezervleri de tek bir elde toplanmalıdır,
- v. Son olarak üye ülkeler, para alanındaki ulusal egemenliklerinden vazgeçmelidir³.

1.2.2. Parasal Bütünleşmenin Kuramsal Açıklanması

Gümrük vergilerinin kaldırılması ticaret hacminin artmasının tek koşulu değildir. Çünkü, dış ticaret faaliyetlerinde bulunan tarafların sürekli olarak gözönünde tuttukları faktör, milli para birimleri arasındaki değişim oranı yani, döviz kurudur. Dış ticaret yapanlar, döviz kurlarının istikrarlı olmasını, kurlarda ani ve şiddetli sapmalar

²Okan H. Aktan, **Para Birlikleri Kuramı ve Avrupa Para Sistemi** (Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yay. 1983), s.15.

³Cihan Dura, "Avrupa Para Birliği'ne Doğru," **Maliye Dergisi**. (Sayı:126. 1997). s.49.

olmamasını ve çeşitli para birimlerinin serbest ve kolayca birbirine çevrilmesini yani, konvertibl olmasını isterler.

Parasal birlik sürecinde, yerel para birimlerinin giderek daralan ve sonunda tamamen kaybolan bir dalgalanma marjı içinde değişmez oranlarla birbirlerine bağlanması yapılacak ilk iştir. Dalgalanma bandı veya marjı, döviz piyasalarında oluşan kurların, resmi otoritelerce saptanan oranlardan (pariteden) % \pm olarak maksimum ne kadar sapabileceğini gösterir⁴. Bu durumda üye ülkeler milli paralarını, belirlenen standart karşısında sabit tutmaya çalışacaklardır.

Uluslararası bir para birliği oluşturulması için bundan başka şeylerin de yapılması gerekir. Örneğin ortak bir rezerv fonu oluşturulması gibi. Çünkü, ödemeler dengesi fazla veren ülkeler rezervlerinin bir bölümünü bu fona devredebilir, açık veren ülkeler ise, döviz kurlarını bu fondan sağlayacakları kredilerle koruyabilirler. Böyle bir fonun kurulabilmesi ve işlerliliği için koşul; para birimleri arasında tam konvetibilitedir.

Tam bir parasal birlikten söz edilmesi, ulusal para otoritelerinin paraya ilişkin yetkilerinin ortak bir merkez bankasına devredilmesine bağlıdır. Bu gerçekleştirildiğinde, parasal birlik kurulmuş olacak ve ortak paranın, ulusal paranın yerini alması kolaylaşacaktır. Ortak bir merkez bankasının kurulması, rezerv tasarrufu açısından da önem taşır.

Ticareti önleyici gümrük vergilerinin kaldırılmasıyla oluşan gümrük birliği, birlik üyesi ülke paralarının sabit ya da istikrarlı kurlar üzerinden birbirne dönüştürülebilmesi koşulunun sağlanması ile etkinliğini arttıracaktır. Bu nedenle para birliğinin oluşturulması kaçınılmazdır⁵.

Ancak Avrupa Toplulukları'nda olduğu gibi, birden çok üyesi olan bir entegrasyonda "para birliği" oluşturmanın, gerek düşünsel gerekse uygulamada son derece güç olduğunu vurgulamak gerekir. Zira ülkeler, para basma, tedavüle sürme, diğer paralarla değişim oranını saptama gibi parasal konularını, "bağımsızlık" anlayışlarından soyutlayarak, yani rasyonel davranarak halletmemektedirler. Dolayısıyla, para politikalarına, dıştan gelen baskı ve empozelerle şidditle karşı gelebilirler.

Para birliklerinin tarihteki örneklerini, toplumların feodal yapıdan devlet yapısına

⁴Aktan, a.g.e., s.22.

⁵Aynı.

geçişte görmekteyiz. Almanya, İtalya ve İspanya gibi. İlk para birliği, 1871'de Almanya'da gümrük birliği (Zollverein) II. Reich kurulduğunda oluşturulmuştur. Ülke 7 ayrı para sahasına bölünmüştü ve para arzına yetkili 33 banka vardı. Bundan başka altın standartına dayalı bir para birimi kabul edildi. Eyaletler kendi para birimlerinin diğer paralar karşısındaki değişim oranlarını saptadılar.

Ülkeler arasında oluşturulan para birliklerine en iyi örneği 19. yüzyılda Belçika, Fransa, İsviçre ve İtalya arasında kurulan Latin Para Birliği oluşturmaktadır. Bunlara İngiltere, İrlanda, Para Birliği ile İskandinav Para Birliği de örnek gösterilebilir. Günümüzde ise, parasal bütünleşmeye verilebilecek en iyi örnek Avrupa'da tamamlanmakta olan Ekonomik ve Parasal Birlik'tir.

1.2.3. Parasal Bütünleşme Politikaları

Parasal bütünleşme başlıca iki amaca yöneliktir. Birinci amaç, üye ülkeler arasında istikrarlı bir döviz kuru politikası için kur oranlarında bir bütünlük sağlamaktır. İkinci olarak, ödemeler bilançosunda cari işlemler ve sermaye hesabında döviz kontrol yöntemlerinin ortadan kaldırılmasını amaçlayan, konvertibl bir para sisteminin uygulanmasından söz edilebilir.

Parasal bütünleşmede ticaret hacminin akımı için gerekli olan konvertibilite, sermaye hesabı için de uygulanmaya çalışılır. Sermaye akımının bölgesel sınırlamalardan arındırılmış ve serbestçe hareketini sağlayan bütünleştirilmiş tek bir sermaye piyasasının varlığı, paranın konvertibilitesinin yanında, etkin bir politika aracı olarak da düşünülebilir⁶. Sermaye piyasasının bütünleştirilmesi ileri aşamalı ekonomik bütünleşmenin bir gereğidir. Birlik içinde para ve döviz kuru politikası üye ülkelere ortaklaşa yürütülecektir. Şöyle ki ;

- i. Para arzının arttırılmasında ve kredilerin genişletilmesinde ortak kararlar uygulanır. Bütçe açıklarının finansmanı, üye ülkelerin cari faiz oranlarından, sermaye piyasasından sağladıkları fonlarla yapılır. Parasal bütünleşme, üye ülkelerde farklı olan fiyat düzeylerinin ayrıcalıklarını ortadan kaldırır ve üye ülkeler arasında karşılıklı ödemelerde görülen dengesizlikleri giderir.

⁶Aynı, s.18.

ii. Ekonomik bütünleşmeyi oluşturan üye ülkelerin ödemeler bilançolarının, dış dünyaya karşı düzenlenmesi birlik düzeyinde yapılır. Bunun için para otoriteleri ortak bir döviz rezervi oluştururlar ve diğer ülke paralarına karşı uygulanacak döviz kur oranları birlik düzeyine göre ayarlanır. Birliğe üye ülkelerin ulusal paralarının değerlerini, birlikten bağımsız olarak saptamaları mümkün olmaz⁷.

Ekonomik bütünleşme sonucu sağlanan genişletilmiş bir piyasa yapısı, özel girişimcilerin yatırım kararlarını etkileyecektir. Yatırım kararları uzun dönemli bir olguyu içerdiğinden girişimcilerin, üye ülkeler arası ticareti engelleyen sınırlamaların ve döviz kontrollerinin giderek azalacağına ve serbest piyasa mekanizmasının devam edeceğine güvenmeleri gerekir. Öyleyse ortak bir para sisteminin oluşumunun bir koşulu, gereksinim duyulan döviz kuruna verilen güvencedir.

1.3. PARASAL BİRLİĞİN FAYDA VE MALİYETİ

1.3.1. Ekonomik Faydaları

Parasal birliğin temel faydası, şu anda dolaşımda bulunan çeşitli ulusal paraların yerine geçen tek bir paranın transfer masraflarını düşüreceğidir. Bilindiği gibi maliyetler bir bütün olarak toplum içinde farklı paraların değişiminden meydana gelmektedir. Burada parasal bütünleşmenin temel katkısı kaynak israfını önlemesidir. Üye ülkeler arasındaki ticaretin güvence ve emniyet içinde yapılması, farklı sermaye kazançlarının karşı karşıya gelmesi, kaynak dağılımının faydalarını arttıracak ve kaynak israfını önleyecektir.

Birliğe katılma ile döviz rezervlerinde de bir tasarruf sağlanır. Üye ülkelerin rezervlerinin ortak bir fonda toplanarak, üyelerden birinin dış dengesizlikle karşılaşması durumunda, bu açığın kapatılmasında kullanılır⁸.

Parasal birlik aynı zamanda döviz değişim oranlarında var olan belirsizliğin seviyesini ortadan kaldırmış olacaktır. Gerçek değişim farklarının azalması, faiz oranlarındaki riskin de düşüşüne sebep olacaktır. Yüksek maliyetli sermaye nedeniyle hali hazırda ele alınmayan verimli yatırımları arttırıcı bir gelişme gözlenecektir.

⁷Aynı.

⁸Karluk, a.g.e., s.5.

Tek paranın geçerli olması, paranın değişim aracı, hesap birimi ve tasarruf aracı olma fonksiyonlarının daha sağlıklı bir şekilde yerine getirilmesine yol aarak, bütün bu işlemlerden tasarruf saęlar⁹.

1.3.2. Ekonomik Maliyeti

Parasal birliğin ekonomik faydalarının yanısıra bazı ekonomik maliyetleri de bulunmaktadır. Sözkonusu en büyük maliyet, makro ekonomik açıdan önemli bir müdahale aracı olan esnek döviz kurunun kullanımından vazgeçilmesidir.

Birlik içinde sabit kur sisteminin uygulanması nedeniyle, üye ülke bağımsız bir döviz kuru politikası izleyemez. Zamanla para, kredi ve faiz politikaları alanında da bağımsızlık yitirilir¹⁰. Oysa bunlar dış dengesizliklerin giderilmesinde etkili olan araçlardır.

Parasal birliğin gerçekleşmesi ile birlikte üyeler, üretim, dış denge, para arzı gibi konularda etkinliğini yitirebilir. Çünkü, ortak politikaların uygulanması zorunluluğundan, topluluk tarafından alınan kararlara, üye ülke, kendi çıkarlarına uyum sağlamasa bile katılmak zorundadır. Bu durum, uluslararası alanda bazılarının rekabet gücünü zayıflatıcı bir rol oynayacaktır¹¹.

Sonuç olarak parasal birliğe katılım, küçük ve dışa açık ekonomiler için fazla maliyet getirmezken, dışa kapalı ve tam istihdama ulaşmamış ekonomiler için giderek artan bir maliyet getirmektedir.

⁹Rıdvan Karluk, **Avrupa Birliği ve Türkiye** (4.Baskı, İstanbul: İMKB Yayınları, 1995), s.234.

¹⁰Dura, **a.g.y.**, s.51.

¹¹Karluk, 1995, **a.g.e.**, s.236.

1.4. AVRUPA PARA SİSTEMİ'NİN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

1.4.1. Roma Antlaşması'nda Para Birliği

1957 yılında 6 ülke tarafından (Belçika, Hollanda, Lüksemburg -Benelüks-, Almanya, İtalya, Fransa) imzalanan Roma Antlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu kurulmuştur.

Bu Antlaşma, nihai bir parasal birliğin söz konusu olmadığı, döviz kuru birliğinden de bahsedilmeyen ve üyeleri mali konularda kısıtlamayan bir Antlaşmadır. Diğer taraftan sermaye hareketleri ile ilgili birtakım düzenlemeler öngörülmekte, bütün üyeleri ödemeler bilançosu açığı veren ülkelere kullanılacak krediler konusunda da zorlayıcı hükümler içermemektedir.

Kuruluşundan itibaren on yıl içinde gümrük birliğini gerçekleştiren, üretim faktörlerinin serbest dolaşımını sağlayan ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda önemli başarılar elde eden Birlik, parasal birlik sağlama konusunda 1972 yılına kadar önemli bir ilerleme gösterememiştir¹².

Ticaret hacminin artabilmesi ve sermayenin serbest dolaşımının sağlanabilmesi için, mevcut yapı içinde para ile ilgili birtakım bağlayıcı hükümlerin alınması ve bazı kurumların oluşturulması zorunluluk haline gelmiştir¹³. Bu oluşumlar ilerleyen zaman içinde Avrupa Ekonomik Topluluğu tarafından hayata geçirilmiştir.

Bu kurumlar sırasıyla şunlardır:

i. Para Komitesi (1958): Para Komitesi'nin görevi, üye ülkelerin parasal ve mali kurumları izlemektir.

ii. Konjonktürel Politika Komitesi (Mart 1960): Bu komitenin görevi, konjonktürün etkilediği ölçüde ekonomi politikasının bütçe ve vergi yönü üzerinde yoğunlaşmaktır.

iii. Bütçe Politikası Komitesi (Mayıs 1964): Konjonktürel, parasal ve

¹²Rıdvan Karluk, **Uluslararası Ekonomi** (4. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları, 1996), s.478.

¹³İKV, **Avrupa Toplulukları'nda Ekonomik ve Parasal Birlik** (İstanbul: İKV Yayınları, No:91, 1990), s.5.

bütçesel politikalar arasında sıkı ilişkilerin olması nedeniyle bu üç komite sıkı ilişki içindedir.

iv. Merkez Bankaları Governörler Komitesi (Mayıs 1964): Bu komitenin oluşturulması Avrupa Ekonomik Topluluğu içinde merkez bankalarının federatif örgütlenmesine doğru ilk adım olmuştur¹⁴.

Sonuçta, parasal konularda bağlayıcı hükümlerin yerine tavsiye niteliğinde kararlar alan Topluluk örgütlerinin, pasal birlik oluşturma yönünde iyi bir başlangıç yapmamış olduğu söylenebilir.

1.4.2. Barre Raporu

Avrupa Toplulukları'nda bir ekonomik ve parasal birlik oluşturma yolundaki ilk girişim, 1-2 Aralık 1969'da yapılan La Haye Zirve Toplantısı'nda "siyasi istek var olduğu sürece, Avrupa Toplulukları'nda aşamalı olarak bir Ekonomik ve Parasal Birliğin gerçekleştirilmesi yolunda yürüme hususunda görüşbirliği"ne varmaları ile başlamıştır¹⁵.

Üye devletleri böyle bir karara yönelten hususlar şöyle sıralanabilir:

i. Gümrük birliğinin, Roma Antlaşması'nda öngörülen tarih olan 31 Aralık 1969 tarihinden 1.5 yıl önce tamamlanması,

ii. Üye devletler arasındaki ticaret hacminin hızla artması,

iii. Büyük ölçüde tamamlanmış bulunan Ortak Tarım Politikası'nın üye devletlerin paraları arasında sabit kur ilişkilerini giderek zorunlu hale getirmesi,

iv. Uluslararası para sistemindeki krizin 1960'lı yılların sonuna doğru daha belirgin hale gelmesi ve özellikle Alman Markı ve Fransız Frangı'nın değerlerindeki dalgalanmaların yarattığı belirsizlik ortamının Avrupa Ekonomik Birliği'nin bütünleşme alanındaki başarısını tehdit eder hale gelmesi.

¹⁴İlker Parasız, **Uluslararası Para Sistemi** (Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi, 1986), s.204.

¹⁵İKV, a.g.e., s.5.

Dolayısıyla hem Avrupa bütünleşmesini bir adım ileri götürecektir hem de döviz kurlarındaki dalgalanmaya ve bu dalgalanmanın Birlik içi ticaret üstündeki olumsuz etkilerine son verecek bir uygulamaya duyulan gereksinim sonucu, 1969 yılında La Haye Zirvesi'nde Ekonomik ve Parasal Birliğin aşamalı olarak kurulması yönünde karar verilmiştir¹⁶.

Bunun üzerine Fransız İktisatçı (Başbakan) Raymond Barre 12.02.1969 tarihinde hazırlamış olduğu raporu yayımlamıştır. Bu raporun temel ilkelerini şu şekilde özetleyebiliriz;

i. Dış ödeme zorlukları ile karşılaşan üye ülkelere otomatik olarak ve şartlara bağlı olmasızın kısa vadeli kredi verilmesi,

ii. Büyüme hızları arasında anlaşma sağlanması,

iii. Devamlı dış ödeme güçlüğü çeken üyelere orta vadeli finansman kolaylığı sağlanması,

iv. Üyelerin orta vadeli ekonomik kararlarının koordinasyonu konusunda bir danışma mekanizması oluşturulması,

v. Dolar'ın uluslararası para sistemindeki rolünü azaltmak amacıyla resmi pariteler etrafındaki dalgalanma marjının kaldırılması (tek bir para birimine geçiş) öngörülmüştür.

Rapordaki bu önerilerin büyük bir kısmını Avrupa Konseyi kabul etmiştir. Bunun üzerine Barre, aşama aşama Avrupa Ekonomik Birliği'nin gerçekleştirilmesi yönünde bir plan hazırlamıştır. Bu plan birinci (başlangıç) safhanın 1970'den 1971'e kadar süreceğini öngörmekteydi. Hazırlık safhası 1972'den 1975'e kadar devam edecekti. Kesin ekonomik ve parasal birlik safhası 1976-1980 yılları arasında gerçekleşecekti.

Barre'in öngördüğü şekilde ekonomik ve parasal birliğe giden plannın teknik açıdan eksiklikleri bulunmaktaydı. Fakat Barre Raporu daha sonraki Werner Planı'nın da temel çizgilerini çizmiştir¹⁷.

¹⁶İKV, 40 Soruda Ekonomik ve Parasal Birlik (İstanbul: İKV Yayınları, 1997), s.7-8.

¹⁷İKV,1990, a.g.e., s.7.

1.4.3. Werner Raporu

Hazırlanmış olan Barre Raporu'nun üzerine parasal birliğin kurulması için 1970 yılında Komisyon, bir çalışma grubu oluşturmuştur. Grubun başına Lüksemburg Başbakanı Pierre Werner getirilmiştir.

Üst düzey uzmanlardan oluşan bu grup, parasal birliğin oluşturulması ile ilgili iki farklı yaklaşım etrafında durmuşlardır. Bunlardan birisi Federal Almanya ve Hollanda'nın resmi görüşlerini temsil eden, F. Almanya'nın o zamanki Maliye Bakanı Schiller'in öncülüğünü yaptığı ekonomistler; diğeri de Fransa, Belçika ve Avrupa Topluluğu Komisyonu'nun görüşlerini temsil eden ve Komisyon Başkan Yardımcısı Barre'in öncülüğünü yaptığı paracılar (monetarist)'dir.

Paracılar, Avrupa Ekonomik ve Parasal Birliği'nin en önemli rolünü parasal unsurlara, yani Topluluk döviz sistemine ve döviz rezervlerinin ortak bir fonda toplanmasına bağlamaktadır. Buna karşılık ekonomistler; sabit kur ilişkisinden ve rezervlerin ortak bir fonda toplanmasından önce ekonomi politikalarının koordinasyonunu kaçınılmaz görmekteydiler¹⁸.

Werner, raporunu Barre Raporu'ndan da yararlanarak, paracılar ile ekonomistleri uzlaştırmaya çalışarak hazırlamıştır. Rapor, Ekim 1970 tarihinde tamamlanmış olup 1980 yılına kadarki süreç içinde aşamalı olarak gerçekleştirilecek ekonomik ve parasal birlik planı içermektedir¹⁹.

Avrupa Toplulukları'nda bir ekonomik ve parasal birlik gerçekleştirilmesi yolundaki Werner Planı uyarınca, Ekonomik ve Parasal Birliğin kapsamı şöyle belirtilmişti;

- i. Malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımı.
- ii. Üye ülke paralarında konvertibilitenin sağlanması, sabit döviz kuru ile tek bir para biriminin oluşturulması,
- iii. Topluluk'ta ortak para ve kredi politikalarının uygulanması,

¹⁸Parasız, a.g.e., s.215.

¹⁹Karluk, 1996, a.g.e., s.481.

iv. Topluluk'ta dengeli ve uyumlu bir gelişme için ortak bir bölgesel politikanın uygulanması,

v. Topluluk'ta ortak bir merkez bankasının kurulması ve ortak bir rezerv fonunun yaratılması,

vi. Karar alma sürecinin milli devletlerden Topluluk kurumlarına aşamalı olarak devredilmesi²⁰.

Werner Planı'ndaki önerilerin büyük bir kısmı 1971 yılında Konsey tarafından onaylanmış ve bunun üzerine üye ülke merkez bankaları, döviz kurlarındaki dalgalanma majlarını % 75'den % 60'a indirmişlerdir. Fakat uluslararası Dolar krizinin patlak vermesi nedeniyle bu uygulama ileri bir tarihe ertelenmiştir.

1.4.4. Avrupa Para Yılanı ve Uygulaması

Werner, Planı'nda 1971-1973 yılları arasında üç yıl sürecek parasal birliğin ilk aşaması için bazı önerilerde bulunmuştu. Toplulukta bir ekonomik ve parasal birlik gerçekleştirilmesi yolundaki ilk teşebbüs "Tünelde Yılan Sistemi" olarak adlandırılan düzenleme idi.

Bu düzenlemeye katılan ülkelerin paralarının merkezi pariteleri, birbirine karşı $\pm\%$ 1.2'lik (yılan), Dolar'a karşı ise $\pm\%$ 1.5'luk bir dalgalanma manjı içinde (tünel) hareket edecekti. Ancak 1971 yılında ABD Doları'ndaki kriz üzerine, Dolar'ın altın karşılığı % 8.6 oranında devalüe edilmesi sonucunda Washington'da yapılan Smithsonian Antlaşması, diğer ulusal paraların $\pm\%$ 2.25'lik dalgalanma marjıyla Dolara bağlanmasını öngörmüştü²¹.

Bu gelişme üzerine Topluluk üyesi ülke paraları arasındaki kurların sabit tutulmasını sağlamak amacıyla Nisan 1972 tarihinde yapılan Basel Antlaşması'yla, üye ülke paraları kurlarının merkezi paritesi $\pm\%$ 2.25 altında veya üstünde dalgalanması, bu paralar ile Dolar arasındaki dalgalanmanın ise $\pm\%$ 4.5 olması kararlaştırılmıştır. Böylece "tünel" ve "yılan" daha fazla genişleyerek, sistemdeki paraların esnekliğinin artmasını

²⁰İKV, **Avrupa Para Sistemi** (İstanbul: İKVYayınları, No:88, 1990), s.5-6.

²¹Nahit Töre, **Avrupa Topluluğu'nda Ekonomik ve Parasal Birlik** (Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 1993), s.5.

sağlamıştır²².

Bu şekilde oluşan “yılanı” “tünelde” tutabilmek için gerekli müdahaleler Dolar’la, Topluluk paraları arasındaki kurların “yılan” içinde tutulması için gerekli müdahaleler, Topluluk paralarıyla yapılacaktı. Bu müdahalelerde üyelere yardımcı olmak amacıyla Nisan 1973’de Avrupa Parasal İşbirliği Fonu kurulmuştur.

Bütün bu çalışmalara rağmen parasal birliğin ilk aşaması başarısız olmuştur. Avrupa Toplulukları’nda 24.4.1972’de yürürlüğe giren yılan uygulaması bir bütün olarak düşünüldüğünde, Birliğin tamamında başarılı olamamıştır. Bunun nedenleri ise şu şekilde açıklanabilir:

Bu düzenlemenin temel hedefi döviz kurlarını istikrara kavuşturmak olduğu halde, döviz kurlarında devamlı ve kontrol edilmez şekilde büyük dalgalanmalar kaydedilmişti²³. Bunda Bretton Woods Uluslararası Para Sistemi’nin çöküşünün, dünya petrol krizinin ve onu izleyen ekonomik durgunluğun rolü olmuştur.

Şüphesiz o tarihlerde üye ülkelerde, karşılaşılan güçlüklerle karşı ortak bir cephe oluşturma arzu ve iradesinin bulunmayışı da girişimin başarısızlıkla sonuçlanmasında etken olmuştur.

1.5. AVRUPA PARA SİSTEMİ

1.5.1. Kuruluşu ve Amacı

Avrupa Toplulukları’nda 1977’den itibaren parasal birlik çalışmalarının yeniden ivme kazandığını görmekteyiz. Bu, o dönemde dünyayı saran dalgalı kur uygulamalarının Birlik içi ekonomik ilişkileri olumsuz yönde etkilemesinin, giderek daha iyi anlaşılmasıyla mümkün olmuştur²⁴.

6-7 Temmuz 1978 tarihleri arasında Bremen’de toplanan Avrupa Konseyi’nde

²²HDTM, *Avrupa Topluluğu ve Türkiye* (2. Basım, Ankara: 1993), s.111.

²³Töre, a.g.e., s.5.

²⁴Nahit Töre, *Avrupa Birliği’nde Parasal Entegrasyon: Avrupa Para Sistemi Ekonomik ve Parasal Birlik* (Ankara: TCMB Yayınları, 1995), s.109.

Avrupa'da parasal birliği gerçekleştirecek bir plan görüşülerek kabul edilmiştir. Bu plan ile Avrupa Para Sistemi'nin (APS = EMS: European Monetary System) ana hatları belirlenmiştir.

Plana göre Avrupa Para Sistemi'nin ilk yıllarında yıla katılmayan ülkeler resmi kurlar etrafında daha geniş bir dalgalanma marjı kabul edebilecekler, döviz piyasalarına müdahale ye ülkelerin paralarıyla gerçekleştirilecek, merkezi kurların değiştirilmesi karşılıklı antlaşmalar ile mümkün olacaktır²⁵.

Avrupa Para Birimi ECU (European Currency Unit) sistemin esasını oluşturmaktadır. Avrupa Para Sistemi'ne katılan ülkeler, diğer ülkelere karşı uyguladıkları döviz politikalarında işbirliği sağlayacaklardır. Dolar'a karşı müdahalelerde de birlikte hareket edilecektir²⁶.

Sistemin yeleri F. Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Belçika, Lüksemburg, İrlanda ve Danimarka'dır. Mekanizma dışında kalan İngiltere ve Yunanistan'ın paraları Sterlin ve Drahmi ECU'ye dahildir. 13 Mart 1979'da yürürlüğe girin Avrupa Para Sistemi'nin temel amacı, Topluluk içinde parasal istikrarı sağlamak ve istikrarlı bir Avrupa Para Bölgesi kurmaktır. Sistemin z, "sabit fakat ayarlanabilir" döviz kurlarıdır²⁷.

Uzun dönemde, istikrar içinde büyüme, tam istihdamı sağlama, hayat seviyeleri arasındaki dengesizlikleri giderme, Topluluk bölgeleri arasındaki gelişmişlik farklılıklarını asgariye indirme ile Topluluk yesi ülkelerin para politikaları arasındaki işbirliğini temin etme, Sistem'in amaçları arasındadır.

1.5.2. İşleyişi ve zellikleri

Avrupa Para Sistemi 13 Mart 1979'da, daha önce belirtilen 8 Avrupa lkesi tarafından onaylanmış olup, İngiliz Sterlini ve Yunanistan Drahmi para sistemine dahil olmasalar da paraları Ecu Sepeti'nde değerlendirilmektedir.

²⁵Karluk, 1984, a.g.e.,s.26.

²⁶Aynı.

²⁷TSİAD, **Avrupa Para Sistemi -ECU- Kullanışı Geleceği ve Türkiye İçin Anlamı** (İstanbul: Yayın No-Tüsiad- T /88.5.115, 1988), s.4.

Merkezi kur Ecu baz alınarak, diğer ülkeler paralarını belirlemektedir. Üyelerin dalgalanma marjları $\pm\% 2.25$ 'dir. İngiliz Siterlini, Potekiz Escudosu ve İspanyol Pasetası $\pm\% 6$ ayrıcalıklı olarak dalgalanabilmektedir.

Sistemin temel özellikleri ise şu şekilde özetlenebilir:

i. Sistem Topluluk dışı ülkelere açıktır. Sisteme katılmak için Topluluk üyesi olma şartı yoktur.

ii. Parasal işlemler Ecu'ya dayandırılmaktadır,

iii. Üye ülkelerin merkez bankaları döviz rezervlerinin büyük bir bölümünü ortak kullanıma ayrılmış, böylece önemli ölçüde mali imkan yaratılmıştır.

iv. Ödemeler bilançosu fazla veren ülkelerin Sistem içinde sorumlulukları vardır,

v. Sistem, Avrupa Para Yılanı uygulaması kadar sıkı kurallara bağlanmamıştır²⁸,

şeklinde özetlenebilir.

Bu özellikleri taşıyan Avrupa Para Sistemi'nin hedeflenen amaçlara ulaşılabilmesi için başlıca üç mekanizma ile donatılmıştır. Bunlar:

i. Avrupa Para Birimi (ECU),

ii. Döviz Kuru Mekanizması,

iii. Kredi Mekanizması'dır.

1.5.2.1. Avrupa Para Birimi (ECU)

ECU İngilizce "European Currency Unit" (Avrupa Para Birimi) sözcüklerinin baş haflerinden oluşur. Aynı zamanda 13. yüzyılda Fransa'da kullanılan bir altın sikkesinin adını taşıyan, değerini Birlik paralarından belli miktarlar içeren bir sepetten alan para

²⁸Karluk, 1984, a.g.e., s.146.

birimidir²⁹.

ECU, Topluluk üyesi ülkelerin paralarının belli miktarlarından oluşan ve ülkelerin ekonomik ağırlıklarını yansıtan bir sepet gibidir. ECU Avrupa Para Sistemi içinde önemli bir yere sahiptir. Sisteme katılan ülkelerin paralarının ECU ile ifade edilen bir karşılığı vardır. ECU'ye dayanan bu kurlara merkezi kurlar denir. Bu merkezi oranlara dayanarak, her üye ülkenin parası ile diğer üye ülke parası arasındaki kurlar belirlenir.

ECU'nün fonksiyonları ise şunlardır:

i. Döviz Kuru Mekanizması'nın temel ölçüsüdür. ECU'nün ilk görevi, Avrupa Para Sistemi'nde Döviz Kuru Mekanizması için bir dominör olarak işlem görür.

ii. Döviz kurunda meydana gelecek sapma eşiğinin hesaplanmasında referans birimidir. Bu gösterge herhangi bir parayı, ECU'ye veya diğer paralar için ortalamadan ne kadar uzaklaştığını, fark büyümeden önce tespit eden bir çeşit erken uyarı sistemi olarak faaliyet gösterir.

iii. Döviz piyasasındaki müdahalelerin ve kredi mekanizmasının ölçü birimidir. Müdahale, para otoritelerince para arzının düşürülmesi veya artırılmasıyla kendi parasının döviz kurunu etkilemeyi hedefleyerek, ulusal paralara karşı yabancı paraların alınması veya satılmasıdır.

iv. Topluluk para otoriteleri arasında bir rezerv ve ödeme aracı ve birimidir.

1979'dan bu yana Topluluk bütçesinin tüm kalemleri ECU cinsinden girilmektedir. ECU, belirli gümrük vergileri, tazminat ödemeleri ve vergi iadeleri ve diğer Topluluk içi ödemelerde kullanılan tek bir hesap birimidir³⁰.

²⁹Töre, 1995, a.g.e., s.112.

³⁰TÜSİAD, a.g.e., s.11.

1.5.2.2. Döviz Kuru Mekanizması

Avrupa Para Sistemi'nin ikinci mekanizması olan Döviz Kuru Mekanizması esas itibariyle üye ülke paralarının merkezi ve ikili merkezi kurlar etrafında dalgalanma sınırını öngörmektedir.

İkili merkezi kurlardan sapabilen alt ve üst sınırların herbiri Avrupa Para Yılı'nda olduğu gibi $\pm\%$ 2.25 toplam olarak $\%$ 4.5'dir. Merkezi kurların alt ve üst sınırları ise $\pm\%$ 1.125'dir. Potekiz Escudosu, İspanya Pasetası ve İngiltere Siterlini için dalgalanma marjı $\pm\%$ 6 olarak kabul edilmiştir. Bu sınırlar "zorunlu müdahale sınırları" ve "parite ızgarasıdır"³¹.

Sistemin içinde var olan paraların değerlerinin artması durumunda zorunlu müdahale sınırına varmadan önce bir uyarı noktası vardır. İşte bu "sapma eşiği" olarak adlandırılır. Sapma eşiği, dalgalanma marjlarının $\%$ 75'i yani dalgalanma sınırının $\pm\%$ 1.7'si ($\pm\%$ 2.25 x 0.75 = $\pm\%$ 1.7) olarak belirlenmiştir. Bir ülkenin parası bu sapma eşiğini geçerse, ilgili makamlar ekonomik önlemler veya merkezi kur ayarlamaları ile bu durumu düzeltme yoluna gideceklerdir.

1.5.2.3. Kredi Mekanizması

Sistemde çok kısa vadeli, kısa vadeli ve orta vadeli dönemlerde olmak üzere üç tür finansman mevcuttur. Çok kısa vadeli kredi, üyelerin döviz piyasalarına müdahale etmek amacıyla, ECU cinsinden sağlamış oldukları, vadesi 45 gün ile 6 ay arasında olan kredidir. Kısa vadeli kredi, üyelerin ödemeler dengesinde ortaya çıkabilecek geçici açıkların kapatılması amacıyla kullanılmaktadır. Vadesi 9 hafta ile 15 ay arasında değişebilmektedir³².

Orta vadeli kredi veya mali yardım, Roma Antlaşması'nın 108. maddesi uyarınca karşılıklı yardımlaşma mekanizmasıdır. Bu yardım, ödemeler dengesi güçlükleriyle karşılaşan veya böyle bir güçlüğü tehdidi altında bulunan bir ülkeye Konsey tarafından verilmektedir.

Topluluk, ödemeler dengesinin veya döviz kurundaki değişmelerin yarattığı sorunları çözmek için, bu güne kadar Topluluk bünyesinde oluşturulmuş bütün kredi

³¹Karluk.1995, a.g.e., s.153.

³²Aynı. s.157.

mekanizmalarının Avrupa Parasal Fonu'nda toplanmasına karar vermiştir³³.

1.6. AVRUPA PARA SİSTEMİ'NİN DEĞERLENDİRİLMESİ

13 Mart 1979'da beri yürürlükte olan Avrupa Para Sistemi aradan geçen süre içinde Avrupa'da bir parasal istikrar bölgesi oluşturması amacını gerçekleştirmiş ve bu anlamda gerçekten başarılı olmuştur. Dolar'ın yükselmeye başladığı ve ikinci petrol krizinin yaşandığı bir dönemde işlemeye başlamış olmasına rağmen, Topluluk paraları arasındaki kurların istikrarını sağlamıştır.

Mart 1979 ile Mart 1983 arasında yapılan, yedi merkezi kur ayarlamasına rağmen, Avrupa paraları arasındaki kur değişimleri, bu paralarla diğer paralar arasındaki dalgalanmadan çok daha az olmuştur³⁴. Belki daha da önemlisi Birlik ülkelerindeki ekonomi politikalarının birbirine çok yaklaşmış olmasıdır. 1983 - 1986 yılları arasında sadece üç kez kur ayarlaması yapılması bunun bir göstergesidir. Bu olumlu gelişmelerin sağlanmasında üye ülkelerin Avrupa Para Sistemi'nin disiplinine dayanarak, ekonomilerini ona göre ayarlamalarının büyük rolü olduğu şüphesizdir.

Avrupa Toplulukları'nda "Tek Senet" in imzalanmasıyla tüm Topluluğun "tek pazar" haline dönüştürülmesinin hedeflenmesi Avrupa Para Sistemi'nin geleceği tartışmalarına hız kazandırmıştır. Bu arada 1970'lerin "ekonomik ve parasal birlik" kavramı yeniden güncel hale gelmiştir.

³³Okan Aktan, **Avrupa Para Sistemi** (Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, No:4,1988), s.15.

³⁴Töre,1995, a.g.e., s.116.

1.7. AVRUPA'DA EKONOMİK VE PARASAL BİRLİK OLUŞTURMA

YOLUNDA İKİNCİ ADIM (DELORS KOMİTESİ RAPORU)

Ekonomik ve Parasal Birliğin “nihai hedef” olarak tanımı ve aşamalı olarak gerçekleştirileceği konusu Werner Raporu’nda yer almış ancak aşamaların neler olduğu, bir sonraki aşamaya nasıl geçileceği ve sonuca hangi yolla ulaşılabileceği net bir şekilde ele alınmamıştır.

Bu nedenle Topluluklar’da Ekonomik ve Parasal Birlik oluşturulması yolunda ikinci adım, 28 - 29 Haziran 1988’de Honover’de toplanan Topluluk Zirvesi’nde atılmıştır. Zirve’de üye devletlerin, “Toplulukta aşamalı olarak bir Ekonomik ve Parasal Birliğin oluşturulması” hedefini benimsemeleri ve “Ekonomik ve Parasal Birliğe doğru izlenecek belirli aşamalar hakkında önerilerde bulunması” amacıyla bir çalışma komitesinin görevlendirmesiyle, Ekonomik ve Parasal Birlik çalışmaları başlatılmıştır.

Komite çalışmalarını tamamlayarak “Avrupa Topluluğu’nda Ekonomik ve Parasal Birlik Kurma Konusunda Rapor” olarak bilinen Raporu’nu (Delors Raporu)³⁵ hazırlamıştır. 26-27 Haziran 1989 tarihinde Madrid’de yapılan Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi’nde hem Delors Komitesi tarafından hazırlanan Rapor onaylanmış hem de Ekonomik ve Parasal Birliğin ilk aşamasının Rapor’un öngördüğü 1 Temmuz 1990 tarihinde başlaması kabul edilmiştir.

Ekonomik ve Parasal Birlik yolunda ilerleme konusundaki ikinci teşebbüsün altında yatan iki temel faktörden birincisi; Topluluk’da 1979’dan beri uygulanan Avrupa Para Sistemi’nin başarılı sonuçlar vermesi ve böylece Ekonomik ve Parasal Birlik için bir çekirdek oluşturulmasıdır.

İkinci temel faktör de, Haziran 1985’de Milano’daki Zirve’de kabul edilen ve Ortak Pazar’ın temel unsurları olan malların, insanların, sermayenin ve hizmetlerin serbest dolaşımının “iç pazar” programı çerçevesinde 1992 yılı sonuna kadar tamamlanması yolunda oldukça büyük mesafe alınmış olması ve bu durumun bütünleşme sürecini Ekonomik ve Parasal Birliğe doğru bir adım daha ileriye getirme konusunda, üye ülkeleri cesaretlendirmesidir.

³⁵Delors Raporu: Rapor 17 kişiden oluşan komitenin başkanı olan Jacques Delors’un adıyla da bilinmektedir. Ayrıca b.k.z. İKV, **Avrupa Birliği’nde Ekonomik ve..**, s.13.

Delors Komitesi Raporu üç bölüme ayrılır. Birinci Bölüm; Topluluk içinde geçmiş ve şimdiki ekonomik ve parasal birleşmeye yönelik çalışmalara ayrılmıştır. Avrupa Para Sistemi ile 1993'te gerçekleştirilmesi öngörülen iç pazar çerçevesinde, Topluluk içinde Ekonomik ve Parasal Birlik konusunda önemli bir gelişme sağlandığı belirtilmiştir³⁶.

Fakat Avrupa Para Sistemi'nin kendinden beklenen amaçları, henüz tam anlamıyla yerine getirmediği de açıklanmıştır. Üyeler arasındaki ekonomik politika farklılıklarının ortadan kaldırılması ile ortak bir para politikası izlenmesi daha ileri bir ekonomik birlik için en önemli şartlar olarak görülmüştür. Ekonomi politikalarının birleştirilmesi ile Topluluk içinde fiyat istikrarı, dengeli büyüme, yüksek istihdam, dış denge ve hayat seviyesinin yükseltilmesinin sağlanabileceği Rapor'da belirtilmiştir³⁷.

İkinci Bölüm; Ekonomik ve Parasal Birliğin temel özelliklerini ve uyma şeklini ele almıştır. Bu birliğin gerçekleştirilmesi, para ve ekonomik politikalar konusunda mevcut olan yetkilerin önemli bir bölümünün üye ülkelerden Topluluğa devri ile mümkün olacaktır. Dolayısıyla, mevcut Avrupa Topluluğu Antlaşmaları'nda yeniden değişiklik yapmak gerekecektir³⁸.

Ekonomik ve Parasal Birlik için, Werner Raporu'nda da belirtildiği gibi gerekli şartlar şunlardır: Milli paraların tam konvertibilitesi, sermaye hareketlerinde tam serbesti, mali piyasaların tam entegrasyonu ve döviz kurlarında mevcut olan dalgalanma limitlerinin kaldırılması. Bütün bu şartlar yerine getirildikten sonra tek paranın Topluluk içinde geçerli olması gerekmektedir.

Ancak Ekonomik ve Parasal Birliğin sağlanmasında en önemli sorun, ortak bir para politikasının izlenmesi ve politikalardan sorumlu olacak bir kurumun yaratılmasıdır. Bu kurum Avrupa Merkez Bankaları Sistemi'dir. Yeni sistem federatif bir yapıda olabilir ve milli kurumlar ile merkez bankalarını da kapsayabilir³⁹.

Üçüncü Bölüm; Topluluk'ta Ekonomik ve Parasal Birliği gerçekleştirmeye yönelik olarak atılacak adımlara ayrılmıştır. Birlik, üç ayrı aşamada sağlanacaktır. Her aşama birbirinden bağımsız olmakla beraber, Birliğin yaratılması tek bir süreç olarak

³⁶Karluk, 1995, a.g.e., s.268.

³⁷Aynı, s.269.

³⁸Aynı.

³⁹ İKV, Avrupa Birliği'nde Ekonomik ve..., s.18.

hususunda Konsey kararları ile ekonomi ve mali politika koordinasyonunu güçlendirecek ve üye ülkelerin genel politikalarının sonuçlarının ve tutarlılığının bir değerlendirmesini yapmak için geniş bir çerçeve temin edecek, yeni bir prosedür ile değiştirilecektir⁴³.

Parasal alandaki adımların odak naktası, mali bütünleşmeyi sağlama yönündeki tüm engellerin kaldırılması, parasal politikaların işbirliği ve koordinasyonunun güçlendirilmesi üzerinde olacaktır. Bu itibarla, merkez bankalarının özerklik boyutlarının genişletilmesi dikkate alınmalıdır. Döviz kurlarında ayarlamalar yapılması mümkün olmakla beraber, her ülke, diğer ayarlama mekanizmalarının daha etkili bir şekilde işlemlerini sağlama gayreti göstereceklerdir⁴⁴.

Bu amaçla ilk olarak ilgili Topluluk yönergelerinin kabul edilmesi ve yerine getirilmesi yoluyla, bütün parasal ve mali araçların serbest dolaşımının sağlanacağı. Toplulukta bankacılık, menkul kıymetler ve sigorta hizmetlerinin tedarikinde ortak kuralların uygulanacağı tek bir mali alan hedefi bütünüyle gerçekleştirilecektir.

İkinci olarak, Topluluk üyesi bütün ülkeler Avrupa Para Sistemi'nin Döviz Kuru Mekanizması'na (DKM) katılacaklardır. Bu mekanizmaya katılan bütün ülkeler aynı kuralları uygulayacaklardır. Üçüncüsü, ECU'nün özel kullanımını engelleyen bütün engeller kaldırılacaktır⁴⁵. Özetle ikinci aşamaya geçinceye kadar her üye devlet:

- i. Kendi aralarında ve üye ülkeler ile üçüncü ülkeler arasında sermaye hareketlerine ilişkin tüm kısıtlamaları kaldıracak,
- ii. Fiyat istikrarını sağlayacak,
- iii. Kamu maliyesini sağlamlaştıracak,
- iv. Merkez bankalarını bağımsızlaştıracaklardır⁴⁶.

⁴³ İKV, Avrupa Birliği'nde Ekonomik ve..., s.20.

⁴⁴ Aynı.

⁴⁵ Aynı, s.21-22.

⁴⁶ Karluk, 1995, a.g.e., s.86.

1.7.2. İkinci Aşamada Atılacak Adımlar

İkinci aşama ancak yeni Antlaşma yürürlüğe girdiği zaman başlayabilir. Çünkü bu aşamada Ekonomik ve Parasal Birliğin temel kurumları ve yapısı kurulacaktır. Bu durum, mevcut kurumların gözden geçirilmesini ve yenilerinin kurulmasını gerektirmektedir. Kurumsal çerçeve işlevsel fonksiyonlarda daha önemli hale gelecek, makro ekonomik gelişmeleri izleme ve analiz etme merkezi duruma dönüşecek ve belirli işlevsel kararların çoğunluk temelinde alındığı bir ortak karar alma sürecini teşvik edecektir.

İkinci aşama, üçüncü ve nihayi aşamaya geçiş süreci olarak görülüp, toplu karar alma sürecine götüren bir eğitim sürecini temsil edecektir. Ancak bu aşamada politik kararlardaki nihai sorumluluk üye devletlerin yetkililerinde olacaktır⁴⁷.

Ekonomik alanda, Avrupa Parlamentosu, Bakanlar Konseyi, Parasal Komite ve Komisyon üç alandaki faaliyetlerini güçlendireceklerdir: Birincisi, tek pazar ve rekabet politikası alanında elde edilen sonuçlar gözden geçirilecektir. İkinci olarak, yapısal ve bölgesel politikaların uygulanması değerlendirilecek ve gerekirse tecrübe ışığında uyumlaştırılması gerekecektir. Üçüncüsü, makro ekonomik politika alanında yaklaşma hususunda alınan Konsey Kararı'nın gözden geçirilmesi yoluyla birinci aşamada ortaya çıkarılan prosedürler yeni Antlaşma'ya göre geliştirilecek ve genişletilecektir⁴⁸.

Parasal alanda en önemli gelişme olarak, daha önceki mevcut parasal alandaki kurumsal düzenlemelerin (Avrupa Parasal İşbirliği Fonu; Merkez Bankaları Governörler Komitesi; para politikası analizi, döviz politikası ve bankacılık yönetimi alanındaki alt komiteler ve daimi sekreteryaya) yerine geçmek üzere bir Avrupa Merkez Bankaları Sistemi (AMBS) kurulacaktır. Ortak bir para politikasının oluşturulması ve uygulanmasında AMBS'nin fonksiyonları tecrübe kazandıkça aşamalı olarak geliştirilecektir.

AMBS'nin bu aşamadaki temel görevi, birinci aşamada Merkez Bankaları Governörler Komitesi'nin milli para politikalarını koordine etmesinden, nihai aşamada gerçekleşmesi planlanan şekilde AMBS'nin ortak bir para politikası belirleyip uygulamasına geçiş başlamıştır⁴⁹. Bu geçiş sürecindeki temel güçlük, karar alma yetkisinin milli iradelerden alınıp bir Topluluk kurumuna aşamalı olarak devredilmesinin organizasyonunda yatmaktadır.

⁴⁷İKV, *Avrupa Birliği'nde Ekonomik ve...*, s.23.

⁴⁸Aynı.

⁴⁹Aynı, s.24.

İkinci aşamaya geçiş sürecinde atılacak adımlar şöyle belirtilebilir: Mesela Topluluğun bütünü için genel parasal yönlendirmeler oluşturulacak, böylece milli düzeydeki para politikaları bu global prensiplere uygun olarak uygulanacaktır. Bundan başka, üye devlet yetkilileri para politikası ile ilgili kararlarda nihai sorumluluğa sahip olmakla beraber, ortak bir para politikasına karar verme ve bunu uygulama için gerekli olan işlevsel çerçeve oluşturulacaktır.

Şartların müsaade ettiği durumda ve ekonomik yakınlaşma sürecinde elde edilen ilerlemelerin ışığında, döviz kuru mekanizmasındaki dalgalanma marjları küçültülecektir. Parasal birliğin son aşamasında dalgalanma marjları tamamen kaldırılacaktır.

1.7.3. Üçüncü Aşamada Atılacak Adımlar

Üçüncü ve son aşama, değişmez bir şekilde sabit döviz kurlarına geçiş ve Topluluk kurumlarına parasal ve ekonomik yetkilerin tam olarak verilmesi ile başlayacaktır. Son aşamanın uygulanması sırasında milli paralar Topluluk parası ile değiştirilecektir. Bu aşamada ekonomik entegrasyon tam olarak sağlanmış olacaktır.

Bu aşamada Toplulukların yapısal ve bölgesel politikalarının ve fonlarının güçlendirilip artırılması gerekecektir. Makro ekonomi ve bütçe alanındaki Topluluk kuralları bağlayıcı olacaktır.

Öncelikle Bakanlar Konseyi ve Avrupa Parlamentosu ile işbirliği yapılarak aşağıda belirtilen ve dolaysız bir şekilde yerine getirilmesi gereken karar alma yetkisine sahip olacaktır.

i. Parasal istikrarı tehdit edebilen dengesizlikleri önlemek için gerekli olan boyuta kadar milli bütçeler üzerinde sınırlamalar getirmek.

ii. Üye devletlere yapısal fon transferlerini arttırmak veya genel politikayı güçlendirmek amacıyla yönelik olarak Topluluk kaynaklarında değişiklikler yapmak⁵⁰.

Ekonomik ve parasal birliğin tüm aşamalarında atılacak adımlar aşağıdaki Tablo 1.1'de özet olarak verilmiştir.

⁵⁰ Aynı, s.25-28.

Tablo 1.1 EPB'in Aşamalarında Atılacak Adımlar

EKONOMİK BİRLİK	PARASAL BİRLİK
BİRİNCİ AŞAMA	
-İç pazarın oluşturulması	-Sermaye piyasasının liberalleştirilmesi
-Rekabet politikasının güçlendirilmesi	-Para ve döviz kuru politikalarının koordinasyonunun güçlendirilmesi
-Yapısal fonlardaki reformların tamamlanması	-Döviz kuru ayarlamalarının sıkça yapılmasının önlenmesi
-Koordinasyonun güçlendirilmesi ve izlenmesi	-Tüm Topluluk paralarının dar banda dahil edilmesi
-Bütçe açığı veren ülkelerde bütçe disiplininin sağlanması	-ECU'nün dana fazla kullanımının sağlanması
İKİNCİ AŞAMA	
-Birinci aşamadaki politikaların geliştirilmesi ve uygulanması	-AMB'nın kurulması
-Milli makro ekonomik uyumların gözden geçirilmesi	-Avrupa Para Sistemi'nde bantların daraltılması
ÜÇÜNCÜ AŞAMA	
-Kesin bütçe koordinasyon sistemi	-AMB'nın para politikasından sorumlu olması
-Yapısal ve bölgesel politikaların güçlendirilmesi	-Değişmez sabit döviz kurları ve ECU'nün tek para birimi olması

Kaynak: Rıdvan Karluk, **Avrupa Birliği ve Türkiye** (4. Baskı, İstanbul: İMKB Yayınları, 1995), s.278.

BÖLÜM 2

AVRUPA'DA EKONOMİK VE PARASAL

BİRLİĞİN OLUŞTURULMASI

2.1. EKONOMİK VE PARASAL BİRLİK

1.2.1. Tanım ve Kapsam

Avrupa Topluluğu'nda Ekonomik ve Parasal Birlik (EPB-The Economic and Monetary Union: EMU-), Roma Antlaşması ile öngörülmüş bulunan "gümrük birliği" ile "ortak pazar"ın daha ilerisinde bir ekonomik bütünleşme şeklidir⁵¹. Ekonomik ve Parasal Birlik, ekonomik, parasal ve sosyal politikalar ile kurumlarda birliği öngörmektedir. Bu anlamda bütün bu politikaları belirleyecek yetkili organların varlığı gereklidir.

Serbest ticaret bölgesi, gümrük birliği ve ortak pazar uluslararası ekonomik entegrasyon temelinde, üyeler arasındaki dış ticarete konan engelleri kaldırmayı hedeflerken, ekonomik ve parasal birlik, uluslarüstü ekonomik politikaların birlikte ele alındığı ve her ülkede aynen uygulandığı bir ekonomik birleşme türüdür⁵².

Avrupa Toplulukları'da bir Ekonomik ve Parasal Birlik gerçekleştirmedeki temel amaç, üye ülkelerin hayat standartlarını birbirine yaklaştırmak ve Topluluk bünyesinde sağlıklı gelişmeyi destekleyecek kalıcı bir fiyat istikrarı sağlamaktır.

⁵¹Karluk, 1995, a.g.e., s.268.

⁵²Karluk, 1996, a.g.e., s.215.

2.1.2. Ekonomik ve Parasal Birliğin Şartları

Topluluk içinde Ekonomik ve Parasal Birlik, asgari seviyede aşağıdaki şartların gerçekleştirilmesine bağlıdır. Bunlar;

- i. Mal, hizmet, sermaye ve emeğin serbest dolaşımını sağlanmalıdır,
- ii. Ortak gümrük tarifesi uygulamaya konulmalıdır,
- iii. Üyeler arasında döviz kuru birliği gerçekleştirilmelidir,
- iv. Ortak ekonomik ve parasal politikalar uygulanmalıdır,
- v. Asgari seviyede mali bütünleşmeye gidilmelidir,
- vi. Üçüncü ülkelere karşı ortak para politikaları izlenmelidir,
- vii. Ortak bir merkez bankası kurulmalıdır.

Bu şartlardan hareketle ekonomik ve parasal birlik iki taraflı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlar birbirleriyle etki tepki ilişkileri içinde olan; ekonomik taraf ve parasal taraftır. Çünkü ekonomi politikaları parasal politikalar üzerinde etkili olmaktadır. Bunun önlenmesi için ekonomik kararlar alınırken parasal değişkenlere dikkat edilmesi gerekmektedir. Aynı şekilde parasal politikaları da bütçe politikalarıyla desteklenmelidir.

2.1.3. Ekonomik ve Parasal Birliğin Unsurları

Kavram olarak ekonomik ve parasal birlik analiz edilirken kendisini oluşturan ögelere ayrılması, daha iyi anlaşılması bakımından önemlidir. Ekonomik ve Parasal Birliğin yukarıda açıklanan şartlarından dolayı, ekonomik ve parasal unsurların yanısıra, kurumsal düzenlemeleri de zorunlu kılmaktadır.

Bundan dolayı ekonomik ve parasal birlik kavramı içerisinde üç unsur bulunmaktadır. Bunlar; parasal birlik, ekonomik birlik ve kurumsal düzenlemelerdir.

2.1.3.1. Parasal Birlik

Parasal birlik, ekonomik ve parasal birliğin en önemli adımı olduğu için birinci bölümde ayrıntılı olarak parasal birlik unsuru üzerinde durulmuştur. Ancak burada belirtilmesi gereken husus, ekonomik ve parasal birliğin gerçekleştirilmesi için Werner Raporu'nda da belirtildiği gibi, parasal olarak üç temel koşul gereklidir.

- i. Birliğe katılan tüm para birimlerinin tam konvertibilitesinin sağlanmış olması,
- ii. Sermaye piyasalarının tam liberalizasyonu,
- iii. Paraların değerlerindeki dalgalanma marjlarının kaldırılması ve geri dönülmez bir şekilde sabitleştirilmesidir ki bu da tek bir parayı ifade eder⁵³.

2.1.3.2. Ekonomik Birlik

Ekonomik birlik, parasal birliğe bağlı olarak kısıntısız bir ortak pazarı ve bunun düzenli çalışması için gerekli olan kurallar bütünüdür. Bu anlamda ekonomik birliğin temel unsurları şu şekilde sıralanabilir;

- i. Kişilerin, malların, sermayenin ve hizmetlerin serbestçe dolaşabildiği tek pazar,
- ii. Piyasanın yapısını kuvvetlendirmeye yönelik rekabet politikası ve diğer önlemler,
- iii. Yapısal değişimi ve bölgesel kalkınmayı amaçlayan ortak politikalar,
- iv. Bütçe politikaları konusunda bağlayıcı politikaları da içeren makro ekonomik politikaların koordinasyonu⁵⁴.

⁵³HDTM, a.g.e., s.112.

⁵⁴Aynı, s.113.

2.1.3.3. Kurumsal Düzenlemeler

Ekonomik ve Parasal Birliğin kurulması ve başarıya ulaşması için, politikaları Topluluk düzeyinde belirleyebilecek yetkilerle donatılmış kurumların oluşturulması gerekmektedir. Parasal yönetimin özelliği nedeniyle, hızlı karar alma mekanizmasının oluşturulması ve parasal kurumun, günlük değişmelere cevap verebilecek yetkilere sahip olması gerekir.

Bu açıklamalar ışığında günlük para hareketlerini kontrol edecek ve gerekli müdahaleleri zamanında yapabilecek ortak bir merkez bankasının kurulması ve bunun diğer Topluluk kurumlarıyla eşit düzeyde yer alması gerekir.

2.2. AVRUPA BİRİLİĞİ'NDE EPB'İ YARATAN NEDENLER

Avrupa Birliği'nde Tek Senet'in imzalanmasıyla birlikte, 1992 yılı sonunda geri kalan tüm fiziki, teknik ve mali engellerin de kaldırılarak Birliğin "tek pazar" haline dönüştürülmesinin hedeflenmesi, Avrupa Para Sistemi'nin geleceği tartışmalarına hız kazandırmış, bu arada 1970'lerin "Ekonomik ve Parasal Birlik" kavramı yeniden güncel hale gelmiştir⁵⁵.

Tek Senet'in imzalanmasıyla Topluluk ülkeleri yasal zorunluk olarak, dış ticaret önündeki fiziki, teknik ve mali engelleri kaldırmışlardır. Bunun anlamı Topluluğun ortak pazar haline dönüşen bir ekonomik birleşme aşamasına gelmesidir. Ayrıca tek pazarın tamamlanması, Ekonomik ve Parasal Birliğin ekonomik unsurlarının da tamamlanması anlamına gelmektedir.

Avrupa Birliği'de parasal istikrar aynı zamanda, dalgalanan döviz kurlarının, Topluluğun devamlılığına politik destek sağlamasında anahtar rol oynayan, karmaşık tarımsal ve diğer tranfer ödemeleri sistemini tehlikeye atabileceği görüşüyle de desteklenmektedir⁵⁶.

Örneğin, ortak tarım politikası, üye ülkeler arasındaki döviz kuru değişikliklerinden

⁵⁵Töre, 1995, a.g.e., s.116.

⁵⁶Serpil Söm, "1999 Yılında Avrupa Para Birliği", *Uzman Gözüyle Bankacılık Dergisi* (1996), s.36.

kaynaklanan fiyat farklılıklarını geri ödemek için hazırlanmış güvenilir bir ödeme sistemi gerektirmektedir.

İç pazarın tamamlanmasıyla sermayenin serbest dolaşımı üretim faktörlerinin de optimal dağılımını sağlamaktadır. Sermayenin serbest dolaşımı, ekonomik ve parasal politikaların kesin bir şekilde koordine edilmesine ihtiyaç duyar. İşte bu ihtiyaca ancak Ekonomik ve Parasal Birlik cevap verebilir.

2.3. EKONOMİK VE PARASAL BİRLİĞİN OLUŞTURULMASI

2.3.1. Maastricht Antlaşması

Delors Raporu'nda yer aldığı şekliyle Ekonomik ve Parasal Birliğin ikinci aşaması yeni kurumsal düzenlemeler öngördüğünden, ne Topluluğu oluşturan Roma Antlaşması ne de bu Antlaşma'ya bazı değişiklikler getiren Avrupa Tek Senedi, bu aşamanın başlayabilmesi için gerekli hükümleri içermediğinden, bu aşamanın başlayabilmesi için Antlaşmalar'da gerekli değişiklikleri içeren yeni bir yasal metne ihtiyaç vardı⁵⁷.

9-10 Aralık 1991 tarihinde Hollanda'nın Maastricht şehrinde toplanan Avrupa Topluluğu Zirvesi'nde üzerinde anlaşılan Avrupa Birliği Antlaşması ile, Topluluğa üye ülkelerin oluşturdukları ekonomik ve parasal birliğe "Avrupa Birliği" adı verilmiştir. Bu Antlaşma'ya Avrupa Birliği Antlaşması da denilmektedir⁵⁸.

Avrupa bütünleşme hareketinin daha ileri aşamalara götürülmesi için gerekli yasal çerçevenin oluşturulmasını amaçlayan, Maastricht Antlaşması Avrupa Birliği'nin tamamlamayı amaçladığı Ekonomik ve Parasal Birliğin yasal temelini oluşturmaktadır.

Ekonomik ve Parasal Birliğin Delors Raporu'nda öngörüldüğü gibi üç aşamada tamamlanması planlandığından, söz konusu hükümlerin tamamı Avrupa Antlaşması'nın yürürlüğe girmesi ile geçerlilik kazanmıştır.

Birliğin ekonomik politikasının ana hedefleri; dengeli ve sürdürülebilir ekonomik ve sosyal gelişme ve ekonomik ve sosyal alanda bütünleşme olarak belirtilmiş, bu

⁵⁷İKV, 1997, a.g.e., s.20.

⁵⁸HDTM, a.g.e., s.118.

hedeflere ulaşılması ise Ekonomik ve Parasal Birliğin oluşturulması ve Birlik çapında tek bir para biriminin geçerli olması ile sağlanacaktır⁵⁹.

Antlaşma'nın 2. maddesi, bu hedeflere ulaşılması için Birliğin, dengeli bir ekonomik kalkınmayı, sürdürülebilir ve enflasyonist olmayan bir büyümeyi, üye devletlerin ekonomik performanslarında büyük ölçüde yakınlaşmayı, yüksek bir yaşam standartını ve üye devletler arasında ekonomik ve sosyal bütünleşme ve dayanışmayı teşvik etmesini öngörmektedir.

Bunu yaparken hangi ilkelere uygun davranılması gerektiği ise Antlaşma'nın 3a. ve 102a. maddelerinde yer almıştır. Bu maddelerde yer alan ilkeler şu şekilde sıralanabilir:

- i. İstikrarlı fiyatlar,
- ii. Sağlam bir kamu maliyesi ve parasal koşullar,
- iii. Sürdürülebilir bir ödemeler dengesi,
- iv. Kaynakların etkin kullanımı,
- v. Dışa açık bir serbest piyasa ekonomisi⁶⁰.

2.3.2. Ekonomik ve Parasal Birliğin Yasal Çerçevesi

Avrupa Birliği Antlaşması'nda Ekonomik ve Parasal Birliğin yasal çerçevesi oluşturularak, Ekonomik ve Parasal Birliğin her aşaması yasallaştırılmıştır. Bunun anlamı Antlaşma'ya imza atan ülkelerin belli yükümlülükler altına girdiğidir.

Ekonomik ve Parasal Birliğin birinci aşamasına Avrupa Birliği Antlaşması'nda açıkça atıfda bulunulmamıştır. Bunun başlıca nedeni Ekonomik ve Parasal Birliğin ilk aşamasının, Avrupa Birliği Antlaşması imzalanmadan önce 1 Temmuz 1990 tarihinde, Avrupa Devlet ve Hükümet Başkanları'nın Haziran 1989'da Madrid'teki Zirvesi'nde alınan kararla başlamış olmasıdır.

⁵⁹İKV, 1997., a.g.e. s.21-22.

⁶⁰Aynı, s.24.

Ancak açıkça atıfda bulunulmasa da Avrupa Birliği Antlaşması birinci aşamayı da düzenleyici bazı hükümler taşımaktadır. Bu hükümler Avrupa Birliği'ne Ekonomik ve Parasal Birlik için gerekli bazı temel ön koşulları sağlama olanağı vermektedir.

Öncelikle merkez bankalarınca kamu sektörüne verilen kredi olanaklarının ayrıcalıklı bir biçimde faydalanılmasını öngören hükümlerin kaldırılması öngörülmüştür. İkinci olarak, üye devletler, Ekonomik ve Parasal Birlik alanında gelişme sağlanabilmesi için ekonomik göstergelere önem vererek, aralarında kalıcı bir yakınlaşma sağlayacak programlar hazırlayacaklardır. Son olarak Ekonomi ve Maliye Bakanları Konseyi'nin üye devletlerin ekonomik ve parasal göstergelerindeki yakınlaşmaya ilişkin gelişmeyi değerlendireceği konusudur⁶¹.

Birinci aşamanın aksine Ekonomik ve Parasal Birliğin ikinci aşamasına Avrupa Birliği Antlaşması'nda açıkça atıfda bulunulmuştur ve bu aşamanın 1 Ocak 1994 tarihinde başlayacağı belirtilmiştir. Bu tarihten itibaren Ekonomik ve Parasal Birlik oluşturma yolundaki çabalarını arttırması beklenen üye ülkeler Antlaşma'nın 109e(4) maddesi gereğince bütçe disiplini sağlayarak aşırı bütçe açıklarının önüne geçmeye çalışacaklardır⁶². Bakanlar Konseyi'nin bütçe disiplinine uymayan devletler üzerinde gerçek bir yaptırım gücü bulunmamaktadır⁶³.

Antlaşma'nın, Ekonomik ve Parasal Birliğin ikinci aşamasına yüklediği önemli bir işlev de Avrupa Birliği için gerekli kurumsal ve yasal altyapının geliştirilmesine yönelik adımlar atılmasıdır. Antlaşma üye devletlerin merkez bankalarını aşamalı olarak tam bağımsız hale getirmeleri gerektiğini, ayrıca ikinci aşamadan sonra da yerini Avrupa Merkez Bankası'na bırakacak olan Avrupa Para Enstitüsü'nün de kurulmasını öngörmektedir⁶⁴.

İkinci aşamada Avrupa Para Enstitüsü'ne düşen en önemli görev, Avrupa Birliği Komisyonu ile birlikte hazırlayacağı raporlar aracılığı ile Ekonomi ve Maliye Bakanları Konseyi'nin Ekonomik ve Parasal Birliğin üçüncü aşamasının başlangıç tarihini tespit etmesine yardımcı olmasıdır. Bu konuda ele alınacak en önemli unsur, Avrupa Birliği Komisyonu ve Avrupa Para Enstitüsü tarafından hazırlanan rapora dayanarak, hangi

⁶¹ Aynı. s.25.

⁶² Bütçe disiplini ve makro ekonomik yaklaşım kriterlerine ilişkin açıklamalara Ekonomik ve Parasal Birliğin gerçekleştirme koşulları konusunda yer verilmiştir.

⁶³ İKV, 1997., a.g.e. s.26.

⁶⁴ Karluk, 1995, a.g.e., s.87.

devletlerin makro ekonomik yaklaşım kriterlerine uyduğunun tespit edilmesidir. Bu konuyu ele almak üzere oluşturulacak bir rapor, Avrupa Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'ne sunacaktır.

Ekonomik ve Parasal Birliğin üçüncü ve son aşaması 1 Ocak 1999 tarihinde başlayacaktır. Ancak Antlaşma'nın 109j(4). maddesi uyarınca Devlet ve Hükümet Başkanları, Ekonomi ve Maliye Bakanları Konseyi'nin tavsiyesine dayanarak ve Avrupa Parlamentosu'nun görüşünü aldıktan sonra, 1 Temmuz 1998 tarihinden önce hangi üye devletlerin üçüncü aşamaya geçebileceği konusunda karar verecektir.

Antlaşma, EKonomik ve Parasal Birliğin üçüncü aşamasına geçiş tarihi konusunda karar verildikten sonra, ne geç 1 Temmuz 1998 tarihinde Avrupa Merkez Bankaları Sistemi ve Avrupa Merkez Bankası (AMB) kurulması için önlemler alınmasını öngörmektedir.

Antlaşma'nın 109k(1). maddesi gereğince Avrupa Merkez Bankası kurulduktan sonra Avrupa Para Enstitüsü'nün görevlerini üstleneceği için Enstitü ortadan kalkacaktır. Ayrıca üçüncü aşamaya geçilmeden önce Ekonomi ve Maliye Bakanları Konseyi hangi devletlerin bu aşama için gerekli koşulları yerine getirmediğini tesbit edecek ve Antlaşma'nın 109k(1). maddesine göre bu devletlere "sapma almış üye devlet" statüsü verecektir⁶⁵.

Üçüncü aşamada ise, "sapma almamış üye devlet"lerin paralarının ECU pariteleri, geriye dönüşü olmayacak şekilde sabit bir hale getirilecek ve ECU yasal bir para birimi haline gelecektir⁶⁶. Bu aşamadan sonra ECU'nün, üçüncü aşamaya geçmiş devletlerin tek resmi para birimi olması için gereken önlemlerin alınması sorumluluğu Ekonomi ve Maliye Bakanları Konseyi'ne verilmiştir.

İkinci aşamanın sonuna doğru kurulması planlanmış bulunan Avrupa Merkez Bankası (AMB) ve Avrupa Merkez Bankaları Sistemi'nin (AMBS) üçüncü aşamada tam olarak işlemeye başlaması öngörülmüştür. Üçüncü aşamanın başlangıcında işlemeye başlaması öngörülen bir diğer kurum Ekonomik ve Mali Komite'dir. Bu komite daha önce kurulmuş olan Para Komitesi'nin yerini alacak ve Avrupa Birliği'nin mali durumuna

⁶⁵İKV, 1997, a.g.e. s.26-27.

⁶⁶Maastricht Antlaşması'nda yasal para biriminin adı ECU olarak düşünülmüştür. Ancak 15-16 1995 Madrid Zirvesinde alınan kararlar yasal para biriminin adı "EURO" olarak değiştirilmiştir. EURO'nun değeri ECU'ye dayanmaktadır. Bu konudaki açıklamalara "Ekonomik ve Parasal Birliğin Üçüncü Aşaması" bölümünde yer verilmiştir.

ilişkin işlevlerini üstlenecek; Birliğin ekonomik durumunu izleyerek Ekonomi ve Maliye Bakanları Konseyi'ne düzenli olarak rapor verecektir. Ancak parasal politikaların gözetimi AMB ve AMBS'nin sorumluluğunda olacaktır.

Bunlara ek olarak Avrupa Birliği Antlaşması'nın muafiyet hükmü gereğince, İngiltere için ek bir protokol düzenlenmiştir. İngiltere, Ekonomik ve Parasal Birliğin nihai amacına karşı olduğundan, böyle bir düzenlemeye gidilmiştir. Ancak İngiltere istediği zaman Ekonomik ve Parasal Birliğe katılabilecektir⁶⁷.

2.3.3. Ekonomik ve Parasal Birliğin Birinci Aşaması

Bu aşama daha önce de belirtildiği gibi 1 Temmuz 1990 tarihinde ve 31 aralık 1993 tarihinde sona ermiştir. Ekonomik ve Parasal Birliğin bu aşamasında yapılanlar aşağıda incelenmiştir.

2.3.3.1. Birinci Aşamanın Kurumsal Çerçevesi

Ekonomik ve Parasal Birliğin birinci aşamasında 1958 yılında kurulan Para Komitesi, üye devletlerin ekonomik ve parasal politikalarının koordine edilmesini teşvik ederek; Ekonomik ve Parasal Birliğin üçüncü aşamasına geçildiğinde bu komite ortadan kaldırılacaktır.

Birinci aşamada, Antlaşma'nın 109e(2). maddesi gereğince Ekonomi ve Maliye Bakanları Konseyi, üye devletlerin ekonomik ve parasal göstergelerindeki yaklaşıma ilişkin gelişmeyi değerlendirmiştir⁶⁸.

2.3.3.2. Ekonomik Politikalar ve Aşamalı Olarak Yakınlaşma

Bu safhada ekonomik ve parasal politikalar ileri derecede koordine edilmiş ve ECU'nün kullanımı yaygınlaştırılmıştır. Buradaki temel amaç, mevcut kurumsal yapı içinde ekonomik ve parasal politikaların daha sıkı koordinasyonunun sağlanmasıdır.

⁶⁷Rıdvan Karluk, *Türkiye Ekonomisi* (5. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları, 1997), s.587.

⁶⁸İKV, 1997, a.g.e. s.31.

Bu aşamanın başlangıç tarihinden itibaren üye devletler arasındaki para ve sermaye hareketleri üzerindeki tüm sınırlamalar kaldırılmıştır⁶⁹. Bu konuda İngiltere ve Danimarka istisnadır.

Bu aşama boyunca, Toplulukta enflasyonist bir etkiye yol açmadan kalıcı nitelikte ve istihdam düzeyini yükseltecek şekilde iktisadi büyümenin sağlanmasına yardımcı olmak ve Ekonomik ve Parasal Birliğin birinci aşamasının başarıya ulaşmasında önemli bir faktör olarak, ekonomik yakınlaşmayı arttırmak amacıyla Ekonomi ve Maliye Bakanları Konseyi “çok taraflı gözetim”de bulunmaktadır.

Konsey çok taraflı gözetim faaliyetlerinde bulunurken şu prensipleri uygulayacaktır. Fiyat istikrarı, güçlü kamu maliyesi ve parasal şartlar, dengede bir ödemeler bilançosu, açık ve rekabet edebilir piyasalar. Çok taraflı gözetim, hem kısa hem de orta vadeli perspektifte ekonomik politikaların bütününe kapsayacaktır. Çok taraflı gözetim, makro ekonomik, mikro ekonomik ve yapısal politikalar üzerinde yoğunlaşacak ve Komisyon tarafından sunulan raporlar ve analizler temelinde Konsey tarafından yürütülecektir⁷⁰.

Bu aşama, ekonomik alanda iç pazarın tamamlanması ve mevcut farklılıkların konsolide bütçe programları ve etkili yapısal ve bölgesel politikaların yürürlüğe konması üzerinde durmaktadır. Üye devletler izledikleri politikaların ve yapısal fonların tahsisinin, Tek Senet’in yerine getirilmesi ile tutarlı olduğunu göstermekle yükümlüdür⁷¹. Bu karar aynı zamanda bütçe politikalarını kontrol edebilme açısından da faydalıdır.

Delors Raporu’nda da belirtildiği gibi bu aşama boyunca üye ülke paraları arasında sabit kurların belirlenmesini mümkün hale getirmek ve tek para birimini oluşturmak için, üye ülkeler ekonomik performanslarının yakınlaştırılmasını sağlamak üzere uyum programları hazırlayacaktır. İkinci aşamaya geçiş tarihi olan 1 Ocak 1994 tarihine kadar her üye devlet;

i. Kendi aralarında ve üye ülkeler ile üçüncü ülkeler arasında sermaye hareketlerine ilişkin tüm kısıtlamaları kaldıracak,

⁶⁹ Klaus-Dieter Borcherdt, **Avrupa Bütünleşmesi** (Ankara: Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, 1996), s. 47.

⁷⁰ İKV, **Avrupa Topluluğu’nda..**, s.44-45.

⁷¹ Ayşe Necipoğlu, **Avrupa Birliği Hedefi ve ECU’nün Kullanımının Yaygınlaşmasının Dünya Para Sistemi Üzerindeki Etkileri** (İstanbul: 1993), s.21.

- ii. Fiyat istikrarını sağlayacak,
- iii. Kamu maliyesini sağlamlaştıracak,
- iv. Merkez Bankalarını bağımsızlařtırılacaktır⁷².

2.3.3.3. Merkez Bankaları Arası İşbirliğinin Arttırılması

Bunun için üye devletlerin merkez bankaları guvernörleri ile Lüksemburg Para Enstitüsü'nün Genel Müdürü'nden oluşan Merkez Bankaları Guvernörler Komitesi oluşturulacaktır. Guvernörler Komitesi'nin görevleri aşağıdaki gibi belirlenmiştir;

- i. Para politikasının temel prensipleri ile genel hatları, özellikle para ve döviz piyasaları ile ilgili, ayrıca merkez bankalarının yetkisine giren mali kurumlar ile piyasaları etkileyen konularda danışmalarda bulunmak,
- ii. Merkez bankalarının yetkisine dahiline giren önemli tedbirler hakkında düzenli olarak bilgi alışverişinde bulunmak ve bu tedbirleri incelemek,
- iii. Üye devletlerin para politikaları arasında koordinasyonu teşvik etmek. Burada amaç Avrupa Para Sistemi'nin düzgün işlemesi için gerekli bir şart olarak fiyat istikrarını ve Sistem'in parasal istikrarı sağlaması hedefini gerçekleştirmektir.
- iv. Üye ülkelerin her birinde para ve döviz kuru politikalarına genel olarak yön verme ile, uygulanan tedbirler konusunda görüşler hazırlamak,
- v. Toplulukta iç ve dış parasal durumu, özellikle de Avrupa Para Sistemi'nin işleyişini etkileyebilen politikalarla ilgili olarak üye ülke hükümetlerine ve Bakanlar Konseyi'ne görüşler bildirmek.

Komisyon birinci aşamanın, bütün sürecin başarısı açısından önemini vurgularken; bu aşamada var olan kurumsal çerçeve içinde ekonomik ve parasal politikaların koordinasyonunun güçlendirilmesi yoluyla, ülkelerin ekonomik performanslarının birbirine yaklaştırılmasının başarıyla tamamlandığı görüşünü savunmaktadır. Bu aşamada yapılan hazırlıklar şunlardır;

⁷²Karluk, 1995, a.g.e., s.86.

i. İrlanda, İspanya, Yunanistan ve Portekiz haricindeki diğer bütün üye ülkelerde en geç 1 Temmuz 1990'da serbestleştirilmesi gereken sermaye hareketleri üzerindeki bütün sınırlamalar bu tarihten önce kaldırılmıştır.

ii. Ekonomik politikaların koordinasyonunda etkinliği arttırmak üzere kurulan çok taraflı gözetim sistemi 11 Haziran 1990 tarihinde yapılan Ekonomi ve Maliye Bakanları Konseyi Toplantısı'nda başarılı bir şekilde kullanılmıştır.

iii. Merkez Bankaları Governörler Komitesi güçlendirilip, para politikalarının koordinasyon çerçevesi geliştirilmiştir⁷³.

2.3.4. Ekonomik ve Parasal Birliğin İkinci Aşaması

Ekonomik ve Parasal Birliğin bu aşamasına 1 Ocak 1994 tarihinden itibaren başlanmıştır. İkinci aşama 31 Aralık 1998 tarihinde sona erecektir.

2.3.4.1. İkinci Aşamanın Kurumsal Çerçevesi

Maastricht Antlaşması'nın Ekonomik ve Parasal Birliğin ikinci aşamasında yüklendiği en önemli işlev Birlik için gerekli kurumsal ve yasal altyapının geliştirilmesine yönelik adımlar atılmasıdır. Üye devletlerin Merkez Bankaları'nı aşamalı olarak tam bağımsız hale getirmeleri gerekmektedir. Ayrıca ikinci aşamada , üçüncü aşamada yerini Avrupa Merkez Bankası'na bırakacak olan Avrupa Para Enstitüsü'nün kurulması da öngörülmektedir (Madde 109f(8-9)⁷⁴.

Bu aşamada Ekonomik ve Parasal Birliğin temel yapısı ile organları oluşturulacağından, gerek teknik gerekse yasama açısından uygun hazırlıklıklar içermektedir. İkinci aşama son aşamaya doğru bir geçiş dönemi olarak görülmektedir. Politikalarla ilgili kararda nihai sorumluluk ulusal idarelerde olmakla birlikte, bu aşama toplu karar mekanizmasına yol açan bir deneme sürecidir⁷⁵.

Son aşama bağımsız bir Avrupa Merkez Bankası'nın kurulmasını dahil ettiğinden, merkez bankaları halen hükümet talimatlarına uymak zorunda olan üye devletlerin parasal

⁷³İKV, *Avrupa Toplulukları'nda...*, s.47-48.

⁷⁴İKV, 1997, *a.g.e.* s.30.

⁷⁵Necipoğlu, *a.g.e.*, s.22.

makamlarının bağımsızlığını sağlayacak mevzuata, ikinci aşama sırasında başlanması öngörülmüştür.

Buradan hareketle ikinci aşamanın başlangıcında, merkezi Frankfurt'te de bulunan Avrupa Para Enstitüsü, Avrupa Merkez Bankası'nın öncüsü olarak kurulmuştur⁷⁶. Avrupa Para Enstitüsü halen çalışmalarına devam etmektedir.

2.3.4.2. Makro Ekonomik Yakınlaşma

İkinci aşamanın ana hedefi, üye devletlerin ekonomik politikaları arasındaki büyük çaplı yakınlaşmayı sağlamaktır. Avrupa Zirvesi bu amaç doğrultusunda, ekonomik politika anahtarını formüle etmiş ve üye devletlerin odak naktasının, fiyat istikrarı ve sağlam kamu finansları olduğu, Ekonomik ve Parasal Birliğin son aşamasına tam katılımı sağlamak için planlanan tüm ekonomik politika önlemlerini belirleyen "orta vadeli yakınlaşma programları"ni teslim etmesini öngörmüştür.

Avrupa Birliği Antlaşması ikinci aşamanın başlangıç tarihinden itibaren Ekonomik ve Parasal Birlik oluşturma yolundaki çabalarını arttırması gereken üye devletler, Antlaşma'nın 109e(4). maddesi gereğince bütçe disiplini sağlayarak bütçe açıklarının önüne geçmeye çalışmışlardır⁷⁷.

Devletlerin bu alandaki performanslarını denetleyecek olan Avrupa Birliği Komisyonu, değerlendirmesini Antlaşmanın 104c(2). maddesinde yer alan Bütçe Açığı Prosedürü Protokolü'nde yer alan değerleri referans olarak yapacaklardır. Bu referanslar, üye devletlerin planlanan ya da fiili kamu açıklarının milli gelirine oranının % 3'ü aşmaması ve planlanan ya da fiili toplam kamu borcunun milli gelire oranının % 60'ı geçmemesi olarak öngörülmektedir⁷⁸.

⁷⁶Borrrhardt, a.g.e., s.48.

⁷⁷İKV, 1997, a.g.e. s.25-26

⁷⁸Bu referans değerler ve makro ekonomik yaklaşım kriterleri; Avrupa'da Ekonomik ve Parasal Birliğin gerçekleşmesinde önemli bir yere sahip olduğundan, hem içinde bulunduğumuz ikinci aşamanın değerlendirilmesinde, hem de Topluluğa uyum bakımından aday ülkeler ve Türkiye ile karşılaştırma yapılması açısından önemli olduğundan, bu konu ileriki bölümlerde ayrıca incelenektir.

2.3.4.3. Avrupa Para Enstitüsü

Avrupa Para Enstitüsü, son aşamada kurulacak olan Avrupa Merkez Bankası'nın gerçekleşmesine imkan verecek olan gerekli düzenlemelere ve Avrupa Merkez Bankası'nın alt yapısının oluşturulmasına imkan sağlama amacı gütmektedir.

Avrupa Para Enstitüsü'nün işlevleri Antlaşmanın 109f(2). maddesinde tanımlanmıştır. Ulusal merkez bankaları arası ilişkiyi teşvik etmek, Avrupa Para Sistemi'nin işleyişini denetlemek ve üye ülkelerin para politikalarını koordine etmek olarak sıralanabilecek işlevlerinin yanısıra, Ekonomik ve Parasal Birliğin üçüncü aşaması için gerekli ortamı hazırlama görevi de Avrupa Para Enstitüsü'ne verilmiştir.

Bu amaca yönelik olarak Enstitü, Avrupa Birliği çapında tek bir para politikasının usül ve araçlarını belirleyecek ve 31 Aralık 1998 tarihine kadar Avrupa Merkez Bankaları Sistemi'nin üçüncü aşamada etkin bir şekilde çalışması için gerekli koşulları hazırlayacaktır⁷⁹. Avrupa Para Enstitüsü üye devletlere Bakanlar Konseyi'nde, Avrupa Birliği içindeki para ve döviz kuru politikalarına ilişkin görüşlerini bildirip, tavsiyelerde bulunabilecektir.

Avrupa Para Enstitüsü'ne ikinci aşamada atfedilen en önemli görev, Avrupa Birliği Komisyonu ile birlikte hazırlayacağı raporlar aracılığı ile Ekonomi ve Maliye Bakanları Konseyi'nin Ekonomik ve Parasal Birliğin üçüncü aşamasının başlangıç tarihini tespit etmesine yardımcı olmasıdır.

Üye devletlerin ulusal mevzuatında merkez bankalarının bağımsızlığına ilişkin hükümlerin yeterliliği konusunu ele alacak bu raporda, buna ek olarak yer alması öngörülen en önemli unsur, üye devletlerin "makro-ekonomik yaklaşım kriterleri"ne ne ölçüde uyum gösterdikleridir.

Bu doğrultuda yapılan çalışmalar ve Avrupa Para Enstitüsü'nün hazırladığı raporlar doğrultusunda, 1 Ocak 1999 tarihinden itibaren hangi ülkelerin Ekonomik ve Parasal Birliğe geçebileceğine, 1 - 2 Mayıs 1998 tarihinde yapılan Avrupa Konseyi toplantısında karar verilmiştir⁸⁰. Avrupa Komisyonu'nun hazırladığı raporda 11 ülkenin Ekonomik ve Parasal Birlik kriterlerini yerine getirdiği belirtilerek, bu ülkelerin Ekonomik ve Parasal Birliğin üçüncü aşamasına geçişi, Avrupa Konseyin ardından Avrupa Parlamentosu'nda onaylanmıştır.

⁷⁹IKV, 1997, a.g.e. s.31.

⁸⁰Hürriyet, (3 Mayıs 1998), s.8.

2.3.5. Ekonomik ve Parasal Birliğin Üçüncü Aşaması

2.3.5.1. Üçüncü Aşamanın Kurumsal Çerçevesi

Ekonomik ve Parasal Birliğin üçüncü aşamasına geçiş tarihi 1 Ocak 1999'dur. Avrupa Merkez Bankası kurulduktan sonra, Avrupa Para Enstitüsü'nün görevlerini üstleceği için bu kurum ortadan kalkacaktır. İkinci aşamanın sonlarına doğru kurulması planlanmış olan Avrupa Merkez Bankası ve Avrupa Merkez Bankaları Sistemi'nin üçüncü aşamada tam olarak işlemeye başlaması öngörülmektedir.

Üçüncü aşamanın başlangıcında işlemeye başlaması öngörülen bir diğer kurum Ekonomik ve Mali Komite'dir. Bu Komite daha önce kurulmuş olan (1958) Para Komitesi'nin yerini alacak ve Avrupa Birliği'nin mali durumuna ilişkin işlevlerini üstlenecek; Birliğin ekonomik durumunu izleyerek Ekonomi ve Maliye Bakanları Konseyi'ne düzenli olarak rapor verecektir.

Ancak parasal politikaların gözetimi daha önce de belirtildiği gibi Avrupa Merkez Bankası ve Avrupa Merkez Bankaları Sistemi'nin sorumluluğunda olacaktır. Ekonomik ve Parasal Birlik tamamlandıktan sonra Birliğin içindeki en etkin kurumlar, en üst düzey karar organı olan Ekonomi ve Maliye Bakanları Konseyi ve fiyat istikrarını temel alan, Avrupa Birliği para politikasını yürütecek olan Avrupa Merkez Bankası olacaktır⁸¹.

2.3.5.2. Avrupa Merkez Bankaları Sistemi ve Avrupa Merkez Bankası

Ekonomik ve Parasal Birlik'de Avrupa Birliği'nin para politikasını yürütecek ve bağımsız bir statüye sahip olacak Avrupa Merkez Bankası'na, üye devletlerin ulusal merkez bankalarının guvernörlerinden ve kendi yönetim kurulu üyelerinden meydana gelecek bir üst kurul (Governing Council) başkanlık edecektir.

Maastricht Antlaşması'nın 109a. maddesine göre bu kurul her biri üye devletler tarafından sekiz yıllık bir süre için atanacak profesyonel bankacı ve/veya para konularında uzman altı kişiden oluşacaktır. Avrupa Birliği kurumlarından (Bakanlar Konseyi, Komisyon, Avrupa Parlamentosu) tamamen bağımsız olması gereken Avrupa Merkez

⁸¹ İKV, 1997, a.g.e. s.31.

Bankası'nın yürütme kurulunda, Bakanlar Konseyi ve Avrupa Birliği Komisyonu oy hakkına sahip olmayan birer temsilci bulunduracaklardır. Ayrıca Avrupa Merkez Bankası, Birlik kurumlarına yıllık bir rapor sunacak ve talepte bulunulduğu takdirde, Parlamento'nun yetkili komisyonlarına bilgi verecektir⁸².

Burada Avrupa Merkez Bankası'nın kurumsal yapı itibariyle federatif bir yapı taşıdığını görmekteyiz. Topluluğun politik yönden gösterdiği çeşitliliğe ancak böyle bir yapıda cevap verilebileceği düşünülmektedir. Bu bakımdan banka Almanya Merkez Bankası Bundesbank'ı örnek almaktadır⁸³.

Ekonomik ve Parasal Birliğin gerçekleştirilmesinde, para politikası ve onu kontrol eden kurumun rolü açıktır. Ancak Avrupa Birliği'nde parasal sistem, tek bir merkez bankası üzerine kurulmayacaktır. Üye ülkelerin milli merkez bankalarının yanında, merkezi fakat federal bir yapıda bir organ olacaktır. Federatif yapıdaki Birliğin parasal organına, Avrupa Merkez Bankaları Sistemi adı verilecektir. Bu sistemin temel hedefi: fiyatların istikrarını sağlamak olacaktır. Avrupa Merkez Bankaları Sistemi, Avrupa Merkez Bankası ve milli merkez bankalarından oluşacaktır.

Sistem milli merkez bankalarını da kapsadığından Avrupa Merkez Bankaları Sistemi'nin bağımsızlığı ilkesi, bu bankaların da aynı ölçüde bağımsız olmasına bağlıdır. Milli merkez bankalarının Avrupa Merkez Bankaları Sistemi'nin bir parçası olarak sisteme entegre olması için her birinin mevzuatında yapılması gerekli uyum çalışmalarının üçüncü aşamanın başlamasıyla birlikte tamamlanmış olması gereklidir⁸⁴. Gerçekten de ulusal merkez bankaları hükümetlere bağlı olduğu sürece Avrupa Merkez Bankası'na entegrasyonları güçleşecektir.

Avrupa Merkez Bankaları Sistemi, Birliğin para politikasından sorumlu olacağı için, uygulamaları ile ilgili olarak demokratik yönden hesap verebilir bir nitelik taşıyacaktır. Denetlenmesi Birlik kurumlarından bağımsız olarak bir denetim komitesi tarafından yapılacaktır.

Avrupa Merkez Bankaları Sistemi Birliğin ortak para politikasından sorumlu olacağı için, üye ülkelerdeki milli yapılar nedeniyle, uygulamada bir miktar farklılıklar

⁸²Aynı, s.32.

⁸³Suat Oktar, "Avrupa Birliği İçinde Kurumsal Bütünleşme: Avrupa Merkez Bankası", **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi** (Yıl. 32, Sayı.7, 1995), s.47.

⁸⁴Melike Alparslan, "Avrupa Merkez Bankaları Sistemi ve Avrupa Merkez Bankası", **Bankacılar Dergisi** (Sayı. 20, 1997), s.41.

bulunabilecektir. Diğer taraftan milli merkez bankaları, ödemeler dengesinin sağlanmasından, mali kurumlar ile işveren kurumlarının ilişkilerinden ve reoskont oranlarının belirlenmesinden sorumlu olacaktır⁸⁵.

Birliğin ortak para politikasını yürütebilmek için Avrupa Merkez Bankası; açık piyasa işlemleri, müdahaleci faiz oranları, rezerv bulundurma gibi para politikasının tüm araçlarını kullanabilecektir. Avrupa Merkez Bankası, ECU ihracında mutlak bir kontrole sahip olacak, Birliğin döviz kuru politikasını yürütebilmek için üye ülkelerin para rezervlerinin belirli bir yüzdesini kendi üzerine alabilecektir.

Avrupa Merkez Bankaları Sistemi'nin başlıca başka görevleri şu şekilde belirlenmiştir:

- i. Topluluğun para politikasını tanımlamak ve yürürlüğe koyarak uygulamasından sorumlu olmak,
- ii. Fiyat istikrarını sağlamak, Topluluğun temel ekonomi politikasını desteklemek, serbest ve rekabetçi piyasaların uyum içinde etkinliğini sürdürmek,
- iii. Döviz ve kambiyo işlemlerini Topluluğun döviz kuru politikasına uygun olarak yürütmek,
- iv. Ödeme sistemlerinin düzenli bir şekilde işlemesini sağlamak,
- v. Üye devletlerin kambiyo rezervlerini tutmak ve yönetmek,
- vi. Bankacılık sisteminin denetiminin yapılması ve korunmasına ilişkin politikaların belirlenmesine, koordinasyonuna ve uygulamasına katılmak⁸⁶.

Bunların yanında Avrupa Merkez Bankası, ulusal merkez bankaları gibi ortak paranın arzını idare ederek, istikrarından sorumlu olacak bağımsız bir merkez bankasıdır. Toplulukta banknot ve madeni para çıkartma izni verme hakkına tek başına sahip olacaktır⁸⁷.

⁸⁵Karluk, 1995, a.g.e., s.92.

⁸⁶Oktar, a.g.y., s.48.

⁸⁷Borrhardt, a.g.e., s.48.

Avrupa Merkez Bankası'nın bu özelliklerini dikkate aldığımızda, karşımıza bu bankayı diğer merkez bankalarından ayıran iki temel özelliğin olduğunu görmekteyiz. Bunlardan birincisi; Avrupa Merkez Bankası'nın gerek kurumsal, gerekse fonksiyonel yönden tam anlamıyla bağımsız bir kimliğe sahip olmasıdır.

Çünkü banka, para politikasının formülasyonunda olduğu gibi politikaların yürütülmesinde, bunun için gerekli olan parasal araçların seçiminde ve kullanımında tam bir serbestliğe sahiptir⁸⁸. Bu nedenle bankanın yönetim organlarına hiçbir kurum ve kuruluş tarafından herhangi bir müdahalede bulunulamaz.

İkinci özellik ise; Avrupa Merkez Bankası'nın temel hedefinin fiyat istikrarını sağlamak olmasıdır. Banka fiyat istikrarının gerçekleştirilmesi yönünde kararlı ve istikrarlı bir politikadan yana olmak zorundadır. Bu nedenle Topluluk üyesi ülkelerin hükümetlerine kredi genişlemesi yapamaz⁸⁹.

Kanımcı; 1 - 2 Mayıs 1998'de yapılan Avrupa Birliği Konsey toplantılarında, Avrupa Merkez Bankası'nın Başkanlığı'na kimin atanacağı konusunda Almanya ve Fransa'nın kendi adaylarını kabul ettirmek için çekişmesi yukarıda açıklanan özelliklere ve bağımsızlık olgusuna gölge düşürmüş gibi görünebilir. Ancak Alman Bundesbank, sekiz yıllığına atanacak ve görevden alınması mümkün olmayan Başkanlığa, enflasyon tehlikesine karşı uygulanan sıkı para politikasına uyumlu çizgi izleneceğini garanti etmek istemektedir. Bu nedenle, Avrupa Merkez Bankası'nın başına, Almanya'nın desteklediği ve bir çok ülkenin de onay verdiği Wim Duisenberg'in atanması konusunda anlaşılmıştır.

2.3.5.3. Tek Paraya Geçiş

Avrupa Birliği Antlaşması tek para hedefini belirlemiş ancak, tek para birimine kesin olarak ne zaman ve hangi şekilde geçileceğini belirtmemiştir. Bu nedenle Avrupa Birliği Komisyonu tek bir para birimine geçişi öngören 31 Mayıs 1995 tarihli bir rapor yayınlamış ve bu rapor Avrupa Para Enstitüsü tarafından da 14 Kasım 1995 tarihinde kabul edilmiştir. Söz konusu Rapor, tek bir para birimine geçişin üç aşamada uygulanmasını öngörmektedir⁹⁰.

⁸⁸Oktar, a.g.y., s,49.

⁸⁹Aynı.

⁹⁰JKV, 1997, a.g.e. s.33.

Tek para birimine geçmek amacıyla oluşturulan rapordaki, üç hamlede tek para birimine geçilmesini öngören senaryo, 15-16 Aralık 1995 Madrid Zirvesi'nde onaylanmıştır. Ayrıca tek para biriminin adının "EURO" olarak değiştirilmesine de karar verilmiştir. Bu rapor uyarınca parasal birliğe geçiş koşullarını yerine getiren üyelerin belirlenmesiyle Aşama A, 1 Mayıs 1998'den itibaren başlamıştır. Aşama B, 1 Ocak 1999'da parite sabitleme işlemiyle başlayacaktır. Aşama C ise 1 Ocak 2002'de başlayacak ve en fazla 6 ay sürecektir⁹¹.

Buna göre Aşama A 1 Mayıs 1998'de başlamıştır. Ekonomik ve Parasal Birliğe kimlerin katılacağı, Konsey tarafından üye ülkelerin merkez bankalarının bağımsızlığı ve ekonomik yakınlaşma kriterlerine uyumu, 1997 yılının istatistiklerine bakılarak saptanmıştır. Üçüncü aşamaya 11 ülke (Avusturya, Belçika, Finlandiya, Fransa, Almanya, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Portekiz ve İspanya) katılacak, üç ülke (İngiltere, İsveç Danimarka) katılmayı istemediğinden ve Yunanistan kriterlere uyamamasından dolayı dışarıda kalacaklardır.

Konsey'in kriterlere uyan ülkelerin belirlemesinden, yıl sonuna kadar geçecek olan süre bir nevi geçiş dönemi olup, bu dönem, hem para politikalarının henüz milli otoritelerin elinde olması, hem de sabitleştirmenin hemen öncesinde kur haderi üzerinde yoğunlaşan piyasa beklentileri nedeniyle çeşitli istikrarsızlıklara gebe dir⁹².

Bu istikrarsızlığın temel kaynağı, hangi ülkenin sisteme katılacağı'nın % 100 bilinmesinden kaynaklanacaktır. Çünkü her ne kadar piyasalar, ülkelerin 1997 yılı istikrarını bilseler ve kriterler önceden saptanmış olsa da bir takım esnekliklerin var olması, esnekliklerin geniş bir yorumla kullanılabileceğini işaret etmektedir.

Örneğin "Euro'nun dışında kalan herhangi bir ülkenin parasının daha değerli olacağı varsayımı⁹³" (ki bu gerçekçi bir varsayım olarak kabul edilmektedir) altında, belirsizlik olan ülkelerde devalüasyon ve revalüasyonlar sözkonusu olabilir. Çünkü İngiltere Avrupa Para Sistemi'nin Döviz Kuru Mekanizması'ndan çıkmasından sonra, Sterlin, Alman Markı karşısında değer kazanmıştır.

Aşama B, Ekonomik ve Parasal Birliğin son aşamasının başlangıç tarihi olan 1

⁹¹Haluk Nuray, "İş Dünyasında Yaratacağı Pratik Etkiler İtibariyle AB'nin Tek Para Birimine Geçiş Süreci", **İKV Dergisi** (Sayı.137, 1997), s.6.

⁹²Nuray, **a.g.y.**, s.6.

⁹³**Aynı**, s.7.

Ocak 1999 ile aynı zamandadır. Bu dönemde parasal birliğe katılan üye devletlerin para birimleri birbirine karşı geri dönülmeyecek şekilde sabitleştirilecek ve Euro gerçek bir para birimi haline gelecektir. Euro'nun dış değeri ise o tarihdeki Ecu Sepetinin değerine eşit olacaktır.

Avrupa Merkez Bankası ise 1 Ocak 1999'dan itibaren, ortak para politikasını saptayıp uygulamaya başlayacaktır. Üye ülke merkez bankaları, milli para politikalarını sapkamak yerine, bu görevini bırakarak Avrupa Merkez Bankası'nın şubeleri olarak görev yapacaklardır⁹⁴. Bu tarihten itibaren kurlar sabitlenip ortak para politikası uygulanacağından dolayı "Parasal Birlik" başlamış olacaktır.

Bu aşamada Euro, kaydi bir para olacaktır. Yani mevcut paralar dolaşımında kalacak, Euro cinsinden ödemeler banka transferleri, çek, kredi kartı, elektronik transfer gibi işlemlerde kullanılacaktır. Ancak bu dönemde Euro'nun kullanımının önündeki hukuki engeller kaldırılarak, kimsenin Euro kullanması engellenmeyecek, aynı şekilde hiç kimse Euro kullanmaya da zorlanmayacaktır.

So olarak Aşama C'de ise, Euro banknot ve pozuklukları piyasaya sürülecektir. 1 Ocak 2002 tarihinde Euro piyasaya, 5, 10, 20, 50, 100, 200 ve 500'lük 12 milyon adet banknot; 1, 2, Euro ve 2, 5, 10, 20 ve 50 EUROCENT 'lik 70 milyon adet bozuk paralar şeklide sürülecektir⁹⁵. Euro'nun piyasaya sürüldüğü tarih olan 1 Ocak 2002 tarihine E-Day⁹⁶ denilmektedir.

Başlangıçta milli paralar bir süre daha Euro ile birlikte piyasalarda var olmaya devam edecekler, Fakat 6 aylık bir dönem içinde "tedricen" piyasadan kaldırılacaktır. Milli paraların piyasadan tamamen kalkacağı tarih 1 Temmuz 2002'dir. Bu tarihe de L-Day⁹⁷ adı verilmektedir.

Görüldüğü üzere Aşama C, 1 Temmuz 2002'de sona erecektir. Bu tarih aynı zamanda Ekonomik ve Parasal Birliğin Üçüncü aşamasının da sona erdiği tarihtir. Üçüncü aşamanın sonunda Euro'nun Avrupa Birliği'nde yasal olarak tek para birimi (Legal Tender) olduğuna dair bir yasal metin çıkarılacak ve ulusal paralar tamamen

⁹⁴Aynı. s.7.

⁹⁵European Communities, **Talking About The Euro (Euro Hakkında Söyleşi)** (Germany: Information Programme For The European Citizen, 1997), s.10. Ayrıca bkz. Time, (May 11, 1998), s.26

⁹⁶E-Day= (Euro Day) Euro Günü. bkz. Time, (January 19, 1998), s.14.

⁹⁷L-Day= (Legal Day) Yasal Gün. bkz. Nuray, a.g.y., s.7.

ortadan kaldırılacaktır⁹⁸.

2.4. EKONOMİK VE PARASAL BİRLİĞİN GERÇEKLEŞME KOŞULLARI

Avrupa Birliği Antlaşması'nda üye devletlerin üçüncü aşamaya geçebilmeleri için öngörülmüş bulunan zorunlu koşullar iki genel başlık altında toplanabilir; merkez bankalarının aşamalı olarak bağımsız hale getirilmesi için yasal değişikliklerin yapılması ve makro ekonomik yaklaşım kriterlerine uyum.

Merkez bankalarının bağımsızlaştırılması için Ekonomik ve Parasal Birliğin ilk aşamasında, merkez bankalarınca kamu sektörüne sağlanan kredi olanaklarının kaldırılması için gerekli önlemlerin alınmasını öngörmektedir. Ekonomik ve Parasal Birliğin ikinci aşamasında üye devletlerin merkez bankalarını tam bağımsız hale getirmek için gerekli önlemlerin alınması öngörülmektedir. Üçüncü aşamada ulusal merkez bankaları tamamen bağımsız hale gelmek zorundadır⁹⁹.

Bunun dışında üçüncü aşamaya geçmek için gerekli olan kriterler veya makro ekonomik yaklaşım şartları ise aşağıdaki gibidir.

i. Birliğe üye olan ülkelerin 12 aylık enflasyon ortalaması, Avrupa Birliği'nde en düşük enflasyon oranına sahip 3 ülkenin ortalamasından en çok 1.5 puan fazla olabilir.

ii. Üye ülkelerin planlanan ya da fiili kamu açıklarının, gayri safi yurtiçi hasıllarına oranının % 3'ü aşmaması gerekmektedir.

iii. Üye ülkelerin toplam kamu borçlarının gayri safi yurtiçi hasıllarına oranının %60' ı geçmemesi gerekir.

iv. Her bir üye devlet, fiyat istikrarı bakımından en iyi performans gösteren üç üye devletin, ortalama nominal uzun vadeli faiz oranlarını en fazla % 2 puan aşabilecektir.

⁹⁸IKV, 1997, a.g.e. s.35.

⁹⁹Alparslan, a.g.y., s.41.

v. Son iki yıl itibariyle üye ülke parasının diğer bir üye ülke parası karşısında devalüe edilmemesi gerekmektedir¹⁰⁰.

Burada gözden kaçırılmaması gereken bir konuya dikkat çekmek gerekir. Enflasyon, kamu açığı ve kamu borcuna ilişkin ilk üç kriter, daha çok ekonomi politikası tarafından belirlenip yönlendirilebilecek olup (Policy-derived Criteria), faiz oranı ve döviz kuruna ilişkin son iki kriter daha çok pazar koşulları tarafından belirlenen değişkenlerdir (Policy-determined Variables). Bu iki grup arasında açıkça gözlemlenen bir ilişki vardır. Ekonomi politikası tarafından belirlenme olasılığı daha fazla olan kriterlerde üye devletler arası bir yaklaşım sağlanamadığı takdirde, daha çok pazar koşulları tarafından belirlenen değişkenlerde yaklaşım sağlanması zor olacaktır.

Kriterlerin bazı üye devletler tarafından gerçekleştirilmesi zor görülmüştür. Topluluk üyeleri, yıllardan beri disiplinli maliye ve para politikası uygulayarak, enflasyon ve uzun vadeli faiz istikrarını sağlamış olan Almanya'nın standartlarına uyum sağlamaları amaçlanmaktadır¹⁰¹. Bu şartların yerine getirilmesi ve mali istikrarı sağlamak için Topluluğun aşağıdaki müeyyideleri uygulaması öngörülmektedir.

- i. Bu ülkenin bonolarının sağlıklı olduğu yolunda bir bildiri yayınlanması.
- ii. Avrupa Yatırım Bankası'nın ilgili üye ülkeye borç vermemesi.
- iii. Avrupa Topluluğu'na faizsiz depozito yatırılması zorunluluğu.
- iv. Para cezası¹⁰².

Antlaşma'da belirlenen yakınlaşma kriterleri çerçevesinde, üye devletler arasındaki yüksek seviyeli yakınlaşma önem taşımaktadır. Esas itibariyle kriterler, ulusal ekonomi politikaları için bir engel oluşturmamakta, ancak uzun ve sağlıklı bir büyüme için gereklilik taşımaktadır¹⁰³. Bu aynı zamanda güçlü bir Euro'nun elde edilmesi ve parasal birlik bölgesinin güçlü bir mali taban üzerinde başlamasına imkan tanıyacaktır.

¹⁰⁰Karluk, 1995, a.g.e., s.88. ve diğerleri.

¹⁰¹Karluk, 1995, a.g.e., s.88.

¹⁰²Aynı.

¹⁰³Meral Tezcanlı, Oral Erdoğan, **Avrupa Birliği Sermaye Piyasasının Entegrasyonu ve İMKB** (İstanbul: İMKB Yayınları, No. 80, 1997), s.47.

Maastricht Kriterleri'nin bu denli kesin ve zor olmasının bir yandan sağlıklı ve güçlü bir finansal ortam için gerekli olduğunu düşünen Avrupa ekonomistleri, diğer yandan da bu konuda geri adım atmamanın da Euro üzerinde kredibilite sorunları yaratabileceğini düşünmektedirler¹⁰⁴. Oluşturulacak yeni para birimi Euro'nun kriterlere ne kadar bağlı kalabileceği, Euro'nun dalayısıyla da onu oluşturan para birimlerinin ABD Doları'na karşı değerini etkileyeceği gözden kaçırılmamalıdır.

EURO'yla ilgili son olarak şunu belirtmek gerekir. Parasal birliğe ilişkin yaklaşım kriterlerinin yerine getirilmesinin üyeler açısından en belirgin riski; bir ekonomik kriz anında üye ülke hükümetlerinin ulusal mali araçları kullanabilme özgürlüğünü geçmişte olduğu gibi kullanamayacaklarıdır¹⁰⁵. Örneğin, kur ayarlama esnekliğini kaybetme ve bütçe açıklarını kontrol etmede vergi ve benzeri mali politika araçlarını kullanma gücünün azalması, ekonomik sorunlara karşı önlem alınma inisiyatiflerinin de azalmasına sebep olacaktır.

¹⁰⁴Banu Taştın, Cem Özbek, Ali Biçken, **EMU - EURO, EURO'nun Tarihi gelişimi ve Beklentiler** (İstanbul: Bankkapital TAŞ. Yayınları, 1997), s.5.

¹⁰⁵Tezcanlı, Erdoğan, **a.g.e.**, s.49.

BÖLÜM 3

EKONOMİK VE PARASAL BİRLİĞİN GERÇEKLEŞTİRİLMESİ PERFORMANSLARI

3.1. ÜYE ÜLKELERİN EPB PERFORMANSLARI

Burada Maastricht Antlaşması'nda yer alan ve önceki bölümde açıklanan kriterler açısından, üye ülkelerin performansları ve Ekonomik ve Parasal Birliğe uyum süreçleri değerlendirilecektir.

Ekonomik ve Parasal Birliğin ilk şartı olarak ortaya konulan, merkez bankalarının bağımsızlaştırılması konusu daha çok teknik ve mevzuat değişikliklerini içerdiğinden üzerinde fazla durulmamıştır. Maro ekonomik yaklaşma kriterleri ise asıl analiz konusu olduğundan çalışma, bu konu üzerinde yoğunlaşmıştır.

3.1.1. Merkez Bankalarının Bağımsızlaştırılması

Avrupa Birliği Antlaşması'nda yer alan hükümlere göre merkez bankalarının bağımsızlaştırılması sürecinin, içinde bulunduğumuz dönemde tamamlanmış olması gereken aşaması, merkez bankalarının kamu sektörüne sağladığı finansman kolaylıklarının tamamen ortadan kaldırılmasıdır. Üye devletlerin hemen hemen tamamı bu alandaki yasal hazırlıklarını tamamlamış bulunmaktadır.

Bu alanda en hızlı gelişmeyi sağlayan Portekiz 1990 yılında, İtalya 1992 yılında, Belçika ve Fransa 1993 yılında, Lüksemburg ise 1994 yılı içerisinde merkez bankası kanunlarında değişiklik yaparak, merkez bankalarının kamu sektörüne sağladığı finansmanı tamamen yasaklamışlardır. Ayrıca İtalya, 1992 yılından itibaren, reoskont oranı değişikliklerini bir tek merkez bankasının yapabilmesini sağlayan yasal değişiklikleri gerçekleştirmiş; Portekiz ise 1990 yılının Ekim ayında çıkardığı bir kanun ile para ve döviz kuru politikasının tüm sorumluluğunu merkez bankasına

vermiştir. Yunanistan, 1 Ocak 1994 itibariyle, kamu sektörünün merkez bankası kaynaklarından finansmanını tamamen durdurmuştur¹⁰⁶.

Parasal Birliğin üçüncü aşamasına geçmek için hazırlanan Avrupa Birliği üyesi ülkeler, 1992 yılından bu yana, merkez bankalarının kurumsal yapısı ile ilgili olarak Antlaşma ve Avrupa Merkez Bankaları Sistemi statüsünün öngördüğü şekilde yasal düzenlemeler yapmaktadırlar. Halen merkez bankası statüsüyle ilgili bazı konularda uyum çalışmalarının gerekli olduğu Belçika, İrlanda, Finlandiya, Lüksemburg gibi ülkelerde ise bu konularla ilgili olarak yasal düzenlemelere ilişkin çalışmalar. Avrupa Para Enstitü'nün danışmanlığında devam etmektedir¹⁰⁷.

3.1.2. Makro Ekonomik Yaklaşım Kriterlerine Uyum

3.1.2.1. Enflasyon

Makro ekonomik yaklaşım kriterlerine uyum açısından bir değerlendirme yapmak gerekirse, son yıllarda üye devletlerin en fazla yaklaşım içinde bulunduğu ekonomik göstergenin enflasyon oranı olduğu söylenebilir.

Tablo 3.1.'den görüldüğü üzere üye devletlerin hemen hemen hepsinde enflasyon oranları büyük bir düşüş içindedir. Bunu, Avrupa Birliği'nin ortalama enflasyonunun sürekli düştüğüne bakarak da söyleyebiliriz. 1992 yılında referans sınırları içinde bulunan yani, kritere uyan üye sayısı 8¹⁰⁸ iken, 1996'da bu sayı 12'e yükselmiştir. 1997 yılında ise sadece Yunistan bu kriteri yerine getirememektedir. Fakat ülkenin enflasyon oranındaki düşüş de dikkati çekmektedir. Aynı şekilde enflasyon oranında düşüş trendi yakalayan diğer ülkeler İspanya ve Portekiz olarak göze çıkmaktadır.

Üye devletlerin enflasyon oranlarındaki düşme sürecinde belirleyici rol oynayan önemli bir unsur, üye devletlerde nominal ücretlerin artış oranında görülen düşüştür¹⁰⁹. Bu nedenle, üye devletlerin büyük bir bölümünde uygulanan istikrar sağlamaya yönelik politikalar, toplu iş sözleşmelerindeki ücret artışlarının kısıtlanabilmesini sağlamıştır.

¹⁰⁶IKV, (1997), a.g.e. s.37.

¹⁰⁷Alparslan, a.g.y., s.50.

¹⁰⁸ Bu rakama Avusturya dahil değildir. Bu ülke Birliğe 1995 yılında tam üye olmuştur.

¹⁰⁹İstihdam Zirvesi, **Güncel Avrupa Dergisi** (Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği Yayını, Sayı:7, 1997), s.13.

Üye devletlerin enflasyon alanında sergiledikleri olumlu performansın ücret artışlarının düşüklüğü yanında ikinci bir nedeni de, bağımsız merkez bankası anlayışının üye devletlerde giderek kurulmallaşması ve dolayısı ile merkez bankalarının anti-enflasyonist politikaları rahatlıkla sürdürmenin sağlanmış olmasıdır. Bu durum üye devletler kamuoyunda, sürdürülen istikrar programlarına duyulan güveni arttıran bir unsur olduğu gözden kaçırılmamalıdır¹¹⁰.

Tabla 3.1. Üye Ülkelerin Enflasyon Alanındaki Performansları
(TÜFE'deki % Değişme)

ÜLKELER *	1992	1993	1994	1995	1996	1997**
Belçika	2.5	2.1	3.0	1.6	2.0	2.1
Danimarka	2.0	0.3	1.7	2.1	2.0	1.2
Almanya	3.9	3.9	2.7	1.9	1.8	1.5
Yunanistan	15.0	13.7	10.8	9.3	8.5	5.9
İspanya	6.6	5.5	4.9	4.7	3.6	1.6
Fransa	2.4	2.2	2.1	1.7	1.9	1.2
İrlanda	2.5	1.9	2.6	2.0	2.0	1.2
İtalya	5.4	4.6	5.8	3.9	2.9	1.9
Lüksemburg	2.0	2.0	2.4	2.0	1.7	1.4
Hollanda	3.1	2.1	2.7	0.9	1.9	1.9
Avusturya	3.4	3.0	2.3	2.0	1.9	1.2
Portekiz	11.1	7.1	4.8	4.2	3.3	1.9
Finlandiya	4.1	4.2	1.4	0.2	0.9	1.2
İsveç	2.2	5.7	3.1	2.7	1.7	1.9
İngiltere	4.7	3.5	2.5	2.6	2.5	1.9
AB	4.5	4.1	3.3	3.0	2.6	2.2
Referans Değer***	3.6	2.9	3.2	2.4	2.8	2.7

Kaynak: EC Annual Economic Report, (1997). (s.348-374'den derlenmiştir).

* Üye ülkelerin sıralamaları AT Dökümanjoslarına bağlı olarak yapılmıştır.

** 1997 değerleri için 28 Şubat 1998'de yayınlanan veriler esas alınmıştır. Bkz. İKV KOBİ'ler İçin Bigi Ağı Projesi Bülteni (16 Mart 1998), s.17.

*** Referans değer için en düşük enflasyon oranına sahip 3 ülkenin ortalamasına 1.5 puan eklenerek bulunmuştur.

¹¹⁰Nilgün Arısan, "Avrupa Birliği EPB Programı ve Türkiye", İKV Dergisi (Sayı.13, 1996).

Yukarıdaki Tablo 3.1'e bakıldığında üye devletlerin enflasyon oranlarında görülen düşüşün, özellikle 1997 yılında, Antlaşma'nın tanımladığı referans sınırları içerisinde kaldığı görülmektedir. 1997 rakamları için sadece Yunanistan'ın bu kriteri yerine getiremediğini görmekteyiz. Ancak Yunanistan'ın enflasyon alanındaki performansına baktığımızda, önemli bir uyum süreci yakaladığı da gözden kaçırılmamalıdır. Aynı hızlı düşüş trendini Portekiz'in de yakaladığını görmek mümkündür.

Bu konuda şu eleştiriyi yapmak da yerinde olacaktır. Üye devletlerin hemen hemen büyük bir bölümü 1996 özellikle de 1997 yılında süratle enflasyon oranlarını düşürmüşlerdir. Bunun bilinen en önemi nedeni, işsizliğe yol açan sıkı para politikalarıdır. Enflasyonla işsizlik arasındaki ter yönlü ilişki (Phillips Eğrisi) dikkate alındığında, çoğu Birlik ülkesinde zaten önemli bir sorun olan işsizliğin, önümüzdeki dönemlerde daha da artacağı varsayımı kanımca bu eleştiriyi haklı çıkarmaktadır. (Bkz. EK C)

3.1.2.2. Kamu Açıkları

Ülkelerin kamu açıkları alanındaki performansları, Antlaşma'nın yürürlüğe girdiği 1993 yılından bu güne kadar, azalma eğilimini sürdürmüştür. Bunu Tablo 3.2'den bakarak, Avrupa Birliği ortalamasının % 6.2'den % 3'e düşmesiyle görebiliriz.

1992 yılı için Antlaşma'nın uygun gördüğü, kamu açıklarının GSYİH'a oranlarının % 3'ün altında olması kriteri açısından bir değerlendirme yapıldığında, buna yalnızca Danimarka, Almanya, İrlanda ve Lüksemburg'un uyduğunu görmekteyiz.

Ekonomik ve Parasal Birliğin ikinci aşaması boyunca, 1997 yılına gelene kadar üye ülkelerin büyük bir bölümü de bu kriteri uyum sağlayamamıştır. Özellikle Almanya'nın performansının sürekli değiştiğini görmekteyiz. Bu aşama boyunca, İrlanda ve Lüksemburg bu kriteri sürekli olarak yerine getirmişlerdir.

Bu nedenle Avrupa Birliği Antlaşması'nın ilgili maddeleri uyarınca, Ekonomi ve Maliye Bakanları Konseyi 1993 yılını sonunda İrlanda ve Lüksemburg dışındaki ülkelerin kamu açıklarını azaltmaları için önerilerde bulunmuştur¹¹¹.

1992-1996 yılları arasında ülkelerin kamu açıkları alanındaki kriteri uyum

¹¹¹ Aynı, s.34.

sağlayamamasının nedeni, 1990'lı yıllardan itibaren hüküm süren ekonomik durgunluk dönemidir¹¹². Bu durgunluğun etkilerini azaltmak amacıyla ülkeler kamu harcamalarını arttırmış, bu da kamu açıklarının artmasına neden olmuştur.

Tablo 3.2. Üye Ülkelerin Kamu Açıkları Alanındaki Performansları
(Kamu Açıkları / GSYİH %)

ÜLKELER	1992	1993	1994	1995	1996	1997**
Belçika	7.5	5.1	4.1	3.3	2.9	2.1
Danimarka*	2.9	3.9	3.5	1.6	1.4	-0.9
Almanya	2.8	3.5	2.4	3.5	4.0	2.7
Yunanistan	12.3	14.2	12.1	9.1	7.9	4.0
İspanya	3.6	6.8	6.3	6.6	4.4	2.6
Fransa	3.8	5.6	5.6	4.8	4.0	3.0
İrlanda*	2.5	2.4	1.7	2.0	1.6	-0.9
İtalya	9.6	9.0	7.1	6.6	3.3	1.9
Lüksemburg*	1.7	1.7	2.6	1.5	-0.9	-1.7
Hollanda	3.9	3.2	3.4	4.0	2.6	1.7
Avusturya	1.9	4.2	4.4	5.9	4.3	2.5
Portekiz	6.9	5.8	5.1	4.0	2.9	1.7
Finlandiya	5.9	8.0	6.2	5.2	3.3	0.9
İsveç	12.3	10.8	8.1	3.9	2.6	0.4
İngiltere	7.8	6.6	5.8	4.6	3.5	1.9
AB	5.1	6.2	5.4	5.0	4.4	3.0
Referans Değer***	3.0	3.0	3.0	3.0	3.0	3.0

Kaynak: EC Annual Economic Report (1997).

* (-) İşaretli değerler ülkenin kamu fazlasını gösterir.

** 1997 yılının verileri için Bkz. İKV, (16 Mart 1998), a.g.y.

*** Referans değerler Antlaşma'da öngörülen değerlerdir.

1997 Yılı verilerine bakıldığında, Yunanistan dışındaki bütün ülkelerin bu kriterle uyum sağladığı görülmektedir. Ancak bazı ülkelerin 1997 yılı için açıkladığı oranların, bir önceki yıla göre büyük sapmalar gösterdiği de gözden kaçırılmamalıdır.

¹¹² Aynı, s.35.

Yunanistan hariç bütün ülkelerin kamu açıklarını % 3'ün altında açıklamaları, bunun bazı durumlarda ilginç muhasebe uygulamaları ile sağlandığı gerçeğini ortaya koymaktadır. Hesaplama metodlarının tam olarak harmonize edilmemiş olması da bu duruma büyük ölçüde katkıda bulunmaktadır¹¹³.

3.1.2.3. Kamu Borçları

Topluluk ülkelerinin kamu açıklarındaki performanslarını 1997 yılında düzeltilmiş olmalarına karşın, aynı eğilim kamu borçları alanında görülmemektedir. Tablo 3.3.'den görüldüğü üzere Avrupa ortalamasında kamu borçlarının GSYİH'ya oranları sürekli artmıştır.

Almanya'nın bu kriterdeki performansı, 1992 yılında % 44 iken 1997'ye gelindiğinde % 60'ın üzerine çıkmasıyla, Antlaşma'nın öngördüğü sınırdan sapmıştır. Aynı durum İspanya için de söz konusudur. 1997 yılı için bu kriteri yerine getiren ülkeler Danimarka (% 55.8), Lüksemburg (% 6.7), Fransa (% 58.0), Portekiz (% 55.8) ve İngiltere'dir (% 53.4). Bu kriterde başarısız görüntünün nedeni ise, Avrupa Topluluğu'nun büyüme oranlarının beklenenden az olması¹¹⁴ şeklinde açıklanmaktadır (Bkz. EK B).

Ancak 2 Mayıs'ta Avrupa Konseyi'nin aldığı kararla, Ekonomik ve Parasal Birliğe katılacak ülkeler belirlenirken, kamu borçları alanındaki kriter, beklenildiği gibi esnek yaklaşmıştır. Teorik olarak karşı görüşler dile getirilse de, temelde sağlanan fiyat istikrarı ve kamu açıkları alanındaki yaklaşımın yeterli olduğu vurgulanmaktadır¹¹⁵.

EURO'ya mümkün olduğu kadar fazla katılım arzu eden Komisyon, kamu borcu alanında beklenen anlayışlı davranışı¹¹⁶ göstermişlerdir. Hazırlanan raporlarda Borç / GSYİH oranına dikkat çekilse de Komisyon'nun bu kararı, muhtemel tepkilere ve Ekonomik ve Parasal Birliğin geleceğini tehlikeye atmamak için almıştır. Çünkü Topluluk'ta bu kriteri yalnızca 5 ülke (Danimarka, Fransa, Lüksemburg, Finlandiya ve İngiltere) yerine getirebilmektedir. Bu ülkelerden Danimarka ve İngiltere zaten Ekonomik ve Parasal Birliğe katılmak istememektedir.

¹¹³İKV, **KOBİ'ler İçin Bilgi Ağı Projesi Bülteni** (İKV Yayınları,16 Mart 1998), s.18.

¹¹⁴Arısan, **a.g.y.** ,s.36.

¹¹⁵İKV, **KOBİ'ler..**, s.19.

¹¹⁶Aynı.

Tablo 3.3. Üye Ülkelerin Kamu Borçları Alanındaki Performansları
(Toplam Kamu Borcu / GSYİH %)

ÜLKELER	1992	1993	1994	1995	1996	1997*
Belçika	130.6	137.0	135.0	133.7	130.6	122.2
Danimarka	68.1	80.1	76.0	71.9	70.2	55.8
Almanya	44.1	48.2	50.4	58.1	60.8	61.3
Yunanistan	99.2	111.8	110.4	111.8	110.6	108.0
İspanya	48.4	60.5	63.1	65.5	67.8	68.3
Fransa	39.6	45.6	48.4	52.8	56.4	58.0
İrlanda	92.0	94.5	87.9	81.6	74.7	67.0
İtalya	119.3	125.5	124.4	124.9	123.3	121.6
Lüksemburg	7.8	6.2	5.7	6.0	7.8	6.7
Hollanda	79.6	80.8	77.4	79.7	78.7	70.4
Avusturya	58.3	62.8	65.1	69.0	71.7	66.1
Portekiz	63.3	69.6	71.7	71.1	69.0	62.2
Finlandiya	41.5	57.3	59.5	59.2	61.3	55.8
İsveç	67.1	76.0	79.3	78.7	78.1	76.6
İngiltere	41.9	48.5	50.4	54.1	56.2	53.4
AB	60.4	66.1	68.1	71.3	73.5	73.7
Referans Değer**	60	60	60	60	60	60

Kaynak: EC Annual Economic Report (1997).

* 1997 Yılı verileri için bkz. İKV, (16 Mart 1998), a.g.y.

**Referans değer Antlaşma'da öngörülen değerdir.

3.1.2.4. Faiz Oranları

Tablo 3.4'den üye ülkelerin uzun dönemli faiz oranları performanslarına bakıldığında, genelde olumlu bir gelişme gözlenmektedir. Yunanistan dışındaki ülkelerin uzun vadeli faiz oranları, Antlaşma'da öngörülen kriterler esas alınarak hesaplanmış olan referans sınırları içinde yer almaktadır.

Tablo 3.4. Üye Ülkelerin Uzun Dönem Faiz Oranları Performansı
(Uzun Vadeli Nominal Faizler %)

ÜLKELER	1992	1993	1994	1995	1996	1997*
Belçika	8.6	7.2	7.8	7.5	6.6	5.9
Danimarka	10.1	7.2	7.9	8.3	7.3	6.5
Almanya	8.0	6.4	6.9	6.8	6.3	5.8
Yunanistan	–	–	–	14.5	12.2	10.3
İspanya	12.2	10.1	10.1	11.3	9.0	7.1
Fransa	8.6	6.7	7.3	7.5	6.4	5.7
İrlanda	9.1	8.7	8.1	8.3	7.4	6.3
İtalya	13.7	11.1	10.4	11.9	9.5	7.6
Lüksemburg	5.9	6.9	6.4	6.1	5.2	6.1
Hollanda	8.1	6.3	6.9	6.9	6.3	5.7
Avusturya	8.3	6.6	6.7	7.2	6.4	5.7
Portekiz	15.4	9.5	10.4	11.5	8.9	6.9
Finlandiya	12.0	8.2	8.4	8.8	7.2	6.1
İsveç	10.0	8.6	9.5	10.2	8.2	7.1
İngiltere	9.1	7.3	8.1	8.2	7.9	7.5
AB	9.8	7.8	8.2	8.6	7.5	6.6
Referans Değer**	10.6	11.0	10.1	9.9	9.2	8.2

Kaynak: EC Annual Economic Report (1997).

* Mart 1997 verileridir. Bkz. Maliye Bakanlığı, **1997 Yıllık Ekonomik Rapor** (Ankara: 1998).

** Referans Değeri en düşük enflasyon oranına sahip üç üye ülkenin ortalamasına 2 puan eklenerek bulunmuştur.

Uzun dönemli faiz oranı yukarıda ele alınan diğer üç kriterle karşılaştırıldığında, daha çok pazar koşullarına göre belirlenen bir değişken olduğu için, bu kriterde yaklaşım sağlanması yalnızca üye devletlerin bu alanda alacakları önlemlere bağlı olmayabilir. Düşük enflasyon beklentileri ve denge sağlamaya yönelik bir kamu maliyesi politikası, üye devletlerin uzun vadeli faiz oranlarının hem birbirine yaklaşmasının hem de bu oranlarda düşüş sağlanmasının önkoşulu sayılabilir.

Buradan hareketle, örneğin Fransa'da, kamu açıklarının GSYİH'sına oranları yıllar itibariyle % 3.8, % 5.6, % 4.8, % 4.0 ve % 3.0 iken, Faiz oranları da doğru yönlü bir ilişkiyle, 1992 yılı hariç önce yükselmiş % 6.7, % 7.3, %7.5, daha sonra da % 6.7 ve % 5.7'ye gerilemiştir.

Faiz oranlarıyla yakın ilişkisi olan enflasyon oranıyla da karşılaştırma yapıldığında benzer sonuçlara ulaşmak mümkündür. Örneğin, enflasyon oranının sürekli düştüğü Almanya'da, faiz oranları da buna paralel olarak düşmüştür.

Avrupa Komisyonu tarafından yapılan bir araştırma üye devletler arasındaki faiz oranlarındaki farklılıkların temel belirleyicisinin geçmişteki enflasyon performansı olduğunu ortaya koymuştur¹¹⁷. Tablo 3.1 ve Tablo 3.4'ü karşılaştırdığımızda bu durum açıkça görülmektedir. Enflasyon oranları düşük olan ülkelerin, faiz oranları da düşüktür.

3.1.2.5. Döviz Kuru İstikrarı

Üye devletler 1993 yılından itibaren, Avrupa Para Sistemi'nin Döviz Kuru Mekanizması'nın öngördüğü dalgalanma marjlarının % 2.25'den % 15'e çıkması ile döviz kurları üzerinde önemli bir baskıyla karşılaşmamaktadır.

Ancak Tablo 3.5'den de görüleceği gibi, üye ülkeler parasal alanda işbirliğini sürdürmek amacıyla bu geniş dalgalanma marjına pek itibar etmemişlerdir. 1994 ve 1995 yılından itibaren üye ülkelerin döviz kurlarında istikrar sağlamış olmalarının en önemli nedeninin, devletlerin enflasyon oranlarındaki gözlenen yakınlaşmaya bağlı olduğu söylenebilir.

Döviz kurlarında sağlanan istikrarın diğer nedenleri ise şöyle sıralanabilir:

i. Döviz Kuru Mekanizması'nın dalgalanma marjını genişletmesi, kurlar üzerindeki süpekülatif baskıyı azaltmıştır,

ii. Üye devletlerin merkez bankaları bu konuda yetkileri olmamasına karşın, döviz kuru mekanizmasına özen göstermektedir,

iii. Ekonomik gelişmeler konusundaki iyimserlik, üye devletlerin para

¹¹⁷Arısan, a.g.y., s.37.

politikalarını daha istikrarlı hale getirmiştir.

Tablo 3.5. Üye Ülkelerin Döviz Kuru İstikrarı
(Alman Markı Karşısında % Değişim *)

ÜLKELER	1991	1992	1993	1994	1995	PARA BİRİMLERİ
Belçika	0.06	0.07	2.07	0.33	0.14	Frank
Danimarka	0.52	0.30	2.64	0.56	1.04	Kron
Yunanistan**	2.28	5.00	2.57	2.28	1.67	Dahmi
İspanya	0.94	5.70	4.16	0.88	0.88	Paseta
Fransa	0.32	0.48	1.67	0.37	1.02	Frank
İrlanda	0.20	0.58	1.80	1.55	1.88	Paunt
İtalya**	0.62	7.08	3.80	2.00	5.04	Liret
Hollanda	0.02	0.09	0.15	0.12	0.08	Gulden
Avusturya***	-	-	-	-	0.05	Şilin
Portekiz	1.24	2.57	4.06	0.94	2.18	Esacudo
Finlandiya***	-	-	-	-	1.55	Markka
İsveç***	-	-	-	-	3.40	Kron
İngiltere**	4.06	7.60	1.57	2.56	2.76	Sterlin

Kaynak: Arısan, a.g.y. s.30.

* Üye ülkelerin paralarının Alman Markı karşısındaki değişim oranının alınmasındaki neden. Türkiye'nin döviz kuru açısından analizi yapılırken kolaylık sağlanması içindir.

** Bu ülkeler Avrupa Para Sistemi'nin Döviz Kuru Mekanizması'nın dışındadırlar.

*** Bu ülkeler 1995 yılında Birliğe tam üye oldukları için daha önceki verileri yoktur.

3.2. EKONOMİK VE PARASAL BİRLİĞİN SON DURUMU

1-2 Mayıs 1998 tarihlerinde Avrupa Birliği Konseyi'nin hangi ülkelerin Ekonomik ve Parasal Birliğin üçüncü aşamasına geçeceği kararı çerçevesinde, üye ülkelerin Euro'ya katılmayı arzu edenlerden 11'i, 1997 yıl sonu itibarıyla düzenlenen istatistikî verilere dayanarak Euro'ya hazır olduklarını açıklamışlardır¹¹⁸.

¹¹⁸İKV, KOBİ'ler..., s.16.

Aşağıdaki Tablo 3.6 üye ülkelerin son durumlarını görmek üzere düzenlenmiştir. Daha önce belirtildiği gibi, üç ülke (İngiltere, Danimarka, İsveç) Ekonomik ve Parasal Birliğin son aşamasına katılmayacaklarını açıklamışlardır. Yunanistan ise özellikle kamu açıkları ve enflasyon oranı kriterine uyamadığı için üçüncü aşamanın dışında bırakılmıştır.

Tablo 3.6. Ekonomik ve Parasal Birlikle İlgili Son Durum

<i>Hedefler</i>	<i>Enflasyon %</i> 2.7*	<i>Kamu Açığı</i> <i>/GSYİH %</i>	<i>T. Kamu</i> <i>Borcu/GSYİH %</i>	<i>Faiz</i> <i>Oranları %</i> 8.2**
EMU ÜLKELERİ				
Avusturya	1.2	2.5	66.1	5.7
Belçika	1.5	2.1	122.2	5.9
Finlandiya	1.2	0.9	55.8	6.1
Fransa	1.2	3.0	58.0	5.7
Almanya	1.5	2.9	61.3	5.8
İrlanda	1.2	-0.9	67.0	6.3
İtalya	1.9	2.7	121.6	7.6
Lüksemburg	1.4	-1.7	6.7	6.1
Hollanda	1.9	1.7	70.4	5.7
Portekiz	1.9	2.5	62.0	6.9
İspanya	1.9	2.6	68.3	7.1
KATILMAYI İSTEMEYENLER				
İngiltere	1.9	1.9	53.4	7.5
İsveç	1.9	0.4	76.6	7.1
Danimarka	1.9	-0.9	55.8	6.5
KATILMASI REDDEDİLEN				
Yunanistan	5.9	4.0	108.0	10.3

Kaynak: İKV, '16 Mart 1998), a.g.y., Maliye Bakanlığı, **Yıllık Ekonomik Rapor** (1997)

* Referans Değer (enflasyon)

** Referans Değer (faiz)

1997 yılı sonu itibariyle dikkati çeken bir husus, bir çok ülke kamu borcu kriterini yerine getiremediğidir. Bu konuda Konsey'in anlayışlı davranışından daha önce söz edilmişti. Ancak açıklanması gereken başka bir nokta vardır.

Avrupa Topluluğu'nda 1970'lerdeki ilk Ekonomik ve Parasal Birlik deneyiminde de gündeme geldiği gibi, "ekonomist" ve "moneterist" yaklaşımlardan bir tanesi tercih edilmiştir. GOVANNİNİ'nin ortaya koyduğu gibi moneterist yaklaşım, üye devletlerin ekonomilerinin yapısal alanda birbirine benzer olduğu varsayımından hareketle, Ekonomik ve Parasal Birliğin bir an önce mümkün olduğu en az koşul ile başlamasını istemektedir. Daha tedbirli olan ekonomist ekol ise, maliyet düzeylerini, işsizlik ve işgücü piyasası esnekliği gibi reel konulara dikkati çekerek, üye devletlerin ekonomileri arasında farklar bulunduğunu vurgulamakta ve bu farklar giderilmeden bir Ekonomik ve Parasal Birlik oluşturulamayacağını öne sürmektedir¹¹⁹.

Ancak Almanya'nın ilk Ekonomik ve Parasal Birlik deneyimindeki ekonomist yaklaşımını değiştirerek, ikinci Ekonomik ve Parasal Birlik deneyiminde Fransa ile birlikte moneterist yaklaşımı benimsemesi¹²⁰, bu iki ülkenin Avrupa Birliği içindeki ağırlığı nedeniyle, Ekonomik ve Parasal Birliğin mümkün olduğu kadar az koşul ile başlamasında etkili olmuştur. İşte bu nedenden dolayı da, Ekonomik ve Parasal Birliğin bir an önce başlatılması için kamu borcu kriteri alanında üyelere esnek davranılmıştır.

3.3. ADAY ÜLKELERİN EKONOMİK VE PARASAL BİRLİĞİ GERÇEKLEŞTİRME PERFORMANSLARI

Ekonomik ve Parasal Birliğe katılmak için Avrupa Birliği'ne tam üye olma şartı aranmamaktadır. Bu nedenle bu bölümde Avrupa Birliği'ne tam üyelik başvurusunda bulunan Türkiye dışındaki ülkelerin Ekonomik ve Parasal Birlik karşısındaki durumları incelenecektir.

14-15 Aralık 1997'de Lüksemburg'da yapılan Avrupa Birliği Zirvesi'nde, Birliğin genişleme planı çizilmiş (Gündem 2000)¹²¹ ve bu plan çerçevesinde aday ülkeler çeşitli grupyara ayrılarak, Avrupa Birliği'ne üyelikleri konusunda bir perspektif hazırlanmıştır. Bu perspektif çerçevesinde aday ülkeler iki gruba ayrılmıştır. Birinci gruba tam üyelik görüşmelerine ilk önce başlanacak olan Çek Cumhuriyeti, Polonya, Macaristan, Estonya, Slovenya ve Kıbrıs (Güney) dahil edilmiştir. İkinci grupta ise, birinci gruptan sonra tam

¹¹⁹ Arısan, a.g.y. ,s.39.

¹²⁰ Aynı.

¹²¹ Gündem 2000 ve Lüksemburg Zirvesi için bkz. **İKV Bülteni** (Aralık 1997) ve **Bankacılar Dergisi** (sayı:23, 1997), s43.

üyelik müzakerelerine başlanacak olan Slovak Cumhuriyeti, Litvanya, Letonya, Romanya ve Bulgaristan vardır.

Ancak burada belirtilmesi gereken bir nokta, eski “demir perde” olan bu ülkelerin çoğu makro ekonomik göstergeleri bulunmamaktadır. Bu nedenle yapılacak olan analiz Ekonomik ve Parasal Birlik kriterlerinin yanında ekonomik durum analizi şeklinde olacaktır.

3.3.1. Birinci Grup Ülkeler

3.3.1.1. Çek Cumhuriyeti

Tablo 3.7. Bazı Ekonomik Göstergeler (Çek Cumhuriyeti)

	1994	1995	1996*	1997**
GSYİH %	2.6	4.8	4.0	4.0
Enflasyon %	10.0	9.1	9.0	10.8
İşsizlik %	3.2	2.9	3.5	3.8
Bütçe Den./GSYİH %	1.0	0.6	0.0	-1.1
Faiz Oranları %	13.1	12.7	-	-

Kaynak: **Euromonitor 1996** (European Marketing Data And Statistics, 31st Edition). The Annual, **Business Centrel Europe 1996/1997** (Dec. 1996, Business Press), s.27.

* Tanmin, ** Program.

Genel bir değerlendirme yapıldığında, Çek Cumhuriyeti'nin 1994 ve 1995 yıllarında GSYİH'sinin büyüme hızları Tablo 3.7'dan da görüleceği gibi, % 2.6 ve % 4.8'dir. Bu gelişme hızı 1996 ve 1997 yılları için % 4 tahmin edilmektedir. Bu göstergeye bakarak dinamik bir gelişme süreci içinde olabileceğini düşünebiliriz.

Çek Cumhuriyeti'nin ekonomik gelişmesinin temelinde, dış ticaret hacminin artması yatmaktadır. İhracatın 1994'da 14.3 milyar \$'dan, 1997'de 23 milyar \$'a yükselmesi beklenmektedir¹²². Ülkede işsizlik oranının % 3 düzeyinde olması Avrupa

Birliği'nden daha az işsizliğin olduğunu göstermektedir. Ülkenin Nüfusu 10.3 milyon'dur.

Ekonomik ve Parasal Birlik açısından bir değerlendirme yapıldığında, enflasyon oranının % 10 ve % 9 civarında olduğu görülmektedir. Bu durumda enflasyon kriterine uyması mümkün değildir. Fakat aynı durum kamu açıkları alanında söz konusu değildir. Bütçe açıklarının GSYİH'larına oranı, kriterin (% 3) altındadır. Ülkede 1994 ve 1995 yılları için bütçe fazla vermiş, 1997 yılı için de % -1.1 lik bir açık beklenmektedir. Faiz oranları da enflasyon oranlarıyla paralel bir seyir izlemiştir. % 13.1 ve %12.7'lik faiz oranları Avrupa Birliği'nden yüksek ancak, ortalamalara yakındır.

3.3.1.2. Polonya

Tablo 3.8. Bazı Ekonomik Göstergeler (Polonya)

	1994	1995	1996*	1997**
GSYİH %	5.3	7.0	4.9	5.2
Enflasyon %	33.3	26.8	21.2	18.1
İşsizlik %	16.0	14.9	14.0	13.5
Bütçe Den./GSYİH %	-2.7	-2.6	-2.8	-2.8
Faiz Oranları %	32.8	28.0	-	-

Kaynak: Euromonitor 1996. Bussiness Centrel Europe 1996/1997.

* Tahmin, ** Program.

Polonya'nın ekonomik göstergelerine bakıldığında GSYİH'nın 1994 ve 1995'de % 5.3 ve % 7.0 büyüdüğü görülmektedir. Bu oran 1997 yılı için % 5.2 düzeyinde tahmin ediliyor. Ülkede ihracat 1994 yılında 17.1 milyar \$'dan, 1997'de 26.9 milyar \$'a yükselmesi hedeflenmektedir. Buna karşılık dış ticaret açıklarının da 5.3 milyar \$ civarında olması beklenmektedir¹²³.

Polonya'nın nüfusu 38.7 milyondur ve ülkede işsizliğin % 14 düzeylerinde

¹²² The Annual, **Bussiness Centrel Europe 1996/1997** (Dec. 1996, Business Press), s.27.

¹²³ Aynı.

beklenmesi, bu oranın Avrupa Birliği'nden çok yüksek olduğunu göstermektedir.

Ekonomik ve Parasal Birlik açısından ülkenin makro ekonomik yaklaşım kriterlerine uyumuna bakıldığında, enflasyon oranları % 33.3 ve % 26.8'dir. 1997'de enflasyonun 18.1'e düşmesi tahmin edilmektedir. Bu oran bilindiği gibi Antlaşma'nın öngördüğü kriterin çok üzerindedir. Enflasyon oranına paralel olarak faiz oranlarında da uyum söz konusu değildir. Ancak ülkede kamu açıkları kriterine uyum olduğu gözden kaçmamalıdır.

3.3.1.3. Macaristan

Tablo 3.9. Bazı Ekonomik Göstergeler (Macaristan)

	1994	1995	1996*	1997**
GSYİH %	2.9	1.5	0.8	2.5
Enflasyon %	18.8	28.2	24.0	18.0
İşsizlik %	10.4	10.4	11.0	—
Bütçe Den./GSYİH %	-9.8	-6.4	-4.0	-4.9
Faiz Oranları %	27.4	—	—	—

Kaynak: Euromonitor 1996. Bussiness Centrel Europe 1996/1997.

* Tahmin, ** Program.

Macaristan'nın GSYİH'sının büyüme oranları % 2.9 ve % 1.5 gerçekleşmiştir. Bu oranın 1996'da % 0.8 ve 1997'de % 2.5 olacağı tahmin edilmektedir. Ülkenin dış ticaret hacmi 1997 yılı için 31.2 milyar \$, dış ticaret açığı 1.5 milyar \$ tahmin edilmektedir¹²⁴. Ülkenin nüfusu 10.5 milyon, işsizlik % 10 düzeyindedir.

Macaristan'nın Ekonomik ve Parasal Birlik açısından makro ekonomik yaklaşım kriterlerine uyumu incelendiğinde enflasyon oranlarının ve buna paralel olarak faiz oranlarının, kriterlerin çok üzerinde olduğu görülmektedir. Kamu açıkları performansına baktığımızda, ülkenin bütçe açıklarının GSYİH'sına oranları % -9.8 ve % -6.4 gerçekleşmiştir. Burada da Ekonomik ve Parasal Birlik kriterine uyum söz konusu değildir.

¹²⁴Aynı.

3.3.1.3. Estonya

Tablo 3.10. Bazı Ekonomik Göstergeler (Estonya)

	1994	1995	1996*	1997**
GSYİH %	-2.7	2.9	3.3	3.5
Enflasyon %	47.7	28.9	25.0	20.0
İşsizlik %	5.1	5.0	3.0	-
Bütçe Den./GSYİH %	1.3	-0.8	-1.5	-2.0
Faiz Oranları %	23.0	20.4	-	-

Kaynak: Euromonitor 1996. Bussiness Centrel Europe 1996/1997.

* Tahmin, ** Program.

Estonya'nın GSYİH'sının büyüme oranları % -2.7 ve % 2.9 gerçekleşmiştir. 1997 yılında ise % 3.5 düzeyinde olması beklenmektedir. 1997 yılı için ülkenin dış ticaret hacmi 5.3 milyar \$ civarında olması tahmin edilmektedir. Ülkenin nüfusu 1.5 milyon, işsizlik oranı % 5 düzeyindedir¹²⁵.

Ülke Ekonomik ve Parasal Birliğe uyum açısından değerlendirildiğinde, enflasyon oranları, kriterlerin çok üzerindedir. Enflasyon oranına paralel olarak faiz oranları da Avrupa Birliği ortalamasının çok üzerindedir. Ancak, kamu açıkları alanında ilgili kritere uyduğu gözlenmektedir.

3.3.1.5. Slovenya

Aşağıdaki Tablo 3.11'den de görüleceği gibi, Slovenya'nın büyüme oranları % 4.9 ve % 3.5 gerçekleşmiştir. Ülkenin dış ticaret hacminin 1997 yılında 19.2 milyar \$ olacağı tahmin edilmektedir. Nüfusu 2 milyon olan ülkede işsizlik oranları çok yüksektir¹²⁶.

Ekonomik ve Parasal Birliğe uyum açısından bir değerlendirme yapıldığında enflasyon oranının hızla düştüğü, ancak ilgili kritere uymadığı, kamu açıklarının ise

¹²⁵ Aynı, s.46.

¹²⁶ Aynı, s.34.

Avrupa Birliği ortalamasının altında kalarak, ilgili kriteri uygun olduğu gözlenmektedir.

Tablo 3.11. Bazı Ekonomik Göstergeler (Slovenya)

	<i>1994</i>	<i>1995</i>	<i>1996*</i>	<i>1997**</i>
GSYİH %	4.9	3.5	2.5	3.5
Enflasyon %	19.8	12.7	10.2	8.5
İşsizlik %	14.4	13.9	13.5	13.8
Bütçe Den./GSYİH %	-0.2	0.0	-0.3	-0.4

Kaynak: Euromonitor 1996.

* Tahmin, ** Program.

3.3.1.6. Kıbrıs

Kıbrıs için bulunan veriler diğer ülkelerden daha sınırlı olmakla birlikte, uluslararası yayınlarda, Kıbrıs'ın verilerinde güney ve kuzey ayrımı yapılmamaktadır.

Elde edilen verilere dayanarak, Kıbrıs'da 1994 yılı dışında GSYİH'nın büyüme oranında kayda değer bir gelişme görülmemektedir. Ekonomik ve Parasal Birlik açısından, ulaşılan verilerde enflasyon oranları için söylenebilecek şey, oranın kriterlerin üzerinde olsa da giderek bir yakınlaşma gösterdiği'dir. Zira 1994 Yılı için gerçekleşen % 4.7 düzeyi hem Avrupa Birliği ortalamasına yakın (% 3.3), hem de aynı dönemde bazı Avrupa ülkelerinden iyidir. (Bkz. Tablo 3.1)

Benzer durum faiz oranları için de söz konusudur. 1994 yılı için faiz oranları Avrupa Birliği ortalamalarına çok yakındır. Elde edilen tecrübe ışığında, enflasyon ve faiz oranlarının kriterlere yakın olması ve uyum göstermesi, diğer kriterlerin de gerçekleştirilebileceğini göstermektedir.

Tablo 3.12. Bazı Ekonomik Göstergeler (Kıbrıs)

	1992	1993	1994
GSYİH %	0.03	-0.05	14.7
Enflasyon %	6.5	4.9	4.7
Faiz Oranları %	9	9	8.8

Kaynak: Euromonitor 1996.

3.3.2. İkinci Grup Ülkeler

3.3.2.1. Slovakya

Tablo 3.13. Bazı Ekonomik Göstergeler (Slovakya)

	1994	1995	1996*	1997**
GSYİH %	4.9	7.4	6.0	5.0
Enflasyon %	11.2	7.2	6.0	6.1
İşsizlik %	14.8	13.1	13.0	13.0
Bütçe Den./GSYİH %	-5.2	-1.6	-3.1	-3.1
Faiz Oranları %	14.7	14.1	-	-

Kaynak: Euromonitor 1996. Bussiness Centrel Europe 1996/1997.

* Tahmin, ** Program.

Slovakya'nın büyüme hızları 1994 ve 1995 yıllarında % 4.9, % 7.4 olarak gerçekleşmiştir. 1997 yılı için % 5 düzeyinde bir büyüme hızı tahmin edilmektedir. 5.3 milyon nüfusu olan ülkenin işsizlik oranı % 13 düzeyindedir¹²⁷. Bu oran Avrupa Birliği'ne göre yüksektir.

Ekonomik ve Parasal Birlik açısından bir değerlendirme yapıldığında, enflasyon oranının % 6 düzeyine düşmesi beklense de, bu ilgili kriterin üzerindedir. Faiz oranları

¹²⁷ Aynı, s.32.

için de aynı durum söz konusudur. Ancak her iki kriterde ve kamu açıkları alanında Birliğe yakın değerler gözlemlenmektedir.

3.3.2.2.Litvanya

Litvanya'nın GSYİH büyüme oranları 1994 ve 1995 yılları için negatif bir düzeydedir. Ancak 1997 yılı için büyüme oranı % 3 düzeyinde tahmin edilmektedir. Nüfusu 2.5 milyon olan ülkede, işsizlik oranı % 7.1 düzeyindedir. 1997 yılı için tahmin edilen dış ticaret hacmi 3.8 milyar \$ civarındadır¹²⁸.

Ülkeyi Ekonomik ve Parasal Birliğe uyum açısından değerlendirdiğimizde, enflasyon oranının iyi bir gelişme göstererek % 36.6'dan % 14'e düşmesi, kriterle uyum için yereli değildir. Kamu açıkları alanında ise aynı gelişme görülmekte ve ilgili kriterle uyum sağlaması beklenmemektedir.

Tablo 3.14. Bazı Ekonomik Göstergeler (Litvanya)

	1994	1995	1996*	1997**
GSYİH %	-0.6	-1.6	1.5	3.0
Enflasyon %	36.6	26.6	19.0	14.0
İşsizlik %	6.5	6.6	7.1	—
Bütçe Den./GSYİH %	6.5	6.6	7.1	—

Kaynak: Bussiness Centrel Europe 1996/1997.

* Tahmin, ** Program.

3.3.2.3. Letonya

Letonya'nın büyüme oranları Tablo 3.15'den de görüleceği gibi oldukça düşük seviyede gerçekleşmiştir. Nüfusu 3.7 milyon olan ülkenin işsizlik oranı düşük olmasına karşın giderek yükselmektedir.

¹²⁸ Aynı, s.46.

Tablo 3.15. Bazı Ekonomik Göstergeler (Letonya)

	1994	1995	1996*	1997**
GSYİH %	1.0	2.7	1.5	3.0
Enflasyon %	71.1	38.8	28.8	24.0
İşsizlik %	3.8	6.2	6.4	-
Bütçe Den./GSYİH %	-4.2	-3.3	-3.4	-

Kaynak: Bussiness Centrel Europe 1996/1997.

* Tahmin, ** Program.

Ekonomik ve Parasal Birlik açısından enflasyon kriterine uyum söz konusu değildir. Kamu açıkları alanında ise ilgili kritere yaklaşma gözlemlenmektedir.

3.3.2.4. Romanya

Tablo 3.16 Bazı Ekonomik Göstergeler (Romanya)

	1994	1995	1996*	1997**
GSYİH %	4.0	6.9	4.5	5.0
Enflasyon %	137.0	32.0	30.0	30.0
İşsizlik %	10.9	8.9	8.5	7.5
Bütçe Den./GSYİH %	-1.8	-3.5	-3.0	-4.0

Kaynak: Bussiness Centrel Europe 1996/1997.

* Tahmin, ** Program.

Tablo 3.16'dan görülebileceği gibi Romanya'nın GSYİH'sının büyüme hızı oldukça yüksektir. Dış ticaret hacmi 1997 yılı için 17.3 milyar \$ civarında tahmin edilmektedir¹²⁹. Nüfusu 22.7 milyon olan ülkenin işsizlik oranı giderek düşmektedir.

¹²⁹Aynı., s.44.

Ekonomik ve Parasal Birliğe uyum açısından, enflasyonun % 137'den % 30 düzeyine düşmesi olumlu bir gelişme olsa da kritere uyum açısından yeterli değildir. Kamu açıkları alanında ise ilgili kritere yakın bir durum gözlenmektedir.

3.3.2.5. Bulgaristan

Bulgaristan'nın ekonomik durumu diğerlerine göre oldukça kötüdür. Büyüme oranları 1996 ve 1997 yıllarında negatiftir. 8.4 milyon nüfusu olan ülkenin işsizlik oranı sürekli artmaktadır.

Tablo 3.17'den bakıldığında Ekonomik ve Parasal Birlik açısından enflasyon ve kamu açıkları kriterine uyumunun çok uzak olduğu görülmektedir .

Tablo 3.17. Bazı Ekonomik Göstergeler (Bugaristan)

	1994	1995	1996*	1997**
GSYİH %	1.8	2.6	-9.0	-2.0
Enflasyon %	96.3	62.0	220.0	60.0
İşsizlik %	12.8	8.6	10.4	12.0
Bütçe Den./GSYİH %	-5.8	-5.7	-8.9	-5.0

Kaynak: Bussiness Centrel Europe 1996/1997.

* Tahmin, ** Program.

3.3.3. Aday Ülkelerin Değerlendirilmesi

Aday ülkelerin Ekonomik va Parasal Birliğe uyumları sınırlı verilerle de olsa yukarıda açıklanmıştır. İncelemede ülkelerin genel ekonomik durumları aktarılmasına karşın, Birlik ile tam üyelik görüşmelerine başlayacak olmalarından hareketle, Birliğin tam üyelik şartlarını¹³⁰ yerine getirip getirmediikleri tartışma konusudur.

¹³⁰Maastricht Antlaşması'yla Birliğe "Tam Üye" olmak için bazı şartların yerine getirilmesi gereklidir. Bkz. Karluk, (1995), a.g.e., s.99.

Ekonomik ve Parasal Birliğe geçiş kriterlerine uyum, "tam üyeliğin" 2. grup şartlardan olan "Müktesabı Yerine Getirme"¹³¹ olduğundan, aday ülkelerin bu kriterlere uyması gereklidir.

Aday ülkelerin sınırlı da olsa bulunan verilerine bakarak yapılacak bir Ekonomik ve Parasal Birliğe uyum değerlendirmesi ise şöyledir:

- i. Bir çoğunda umut verici gelişmeler olsa dahi, hiçbir aday ülkede enflasyon kriterine uyum yoktur,
- ii. Enflasyon oranına paralel olarak, Kıbrıs dışındaki diğer aday ülkeler, faiz oranlarında uyum sağlayamamaktadırlar,
- iii. Kamu açıkları konusunda, Çek cumhuriyeti, Polonya, Estonya, Slovenya, ve muhtemelen Kıbrıs kriteri yerine getirmekte, diğerleri ise genelde yerine getirememektedir.

Bunların dışında ülkelerin büyük bir bölümünde işsizlik oranları çok yüksek, büyüme oranları dalgalı bir seyir izlemektedir. Ayrıca belirtilmesi gereken diğer bir husus, bu ülkelerde piyasaların ne kadar serbest olduğu ya da serbet piyasa ekonomisinin işlerliğinin, başka bir tartışma konusu olduğudur.

3.4. EURO İLE İGİLİ TAHMİNLER VE EKONOMİK VE PARASAL BİRLİĞİN GELECEĞİ

3.4.1. Euro İle İlgili Tahminler

3.4.1.1. Euro Değerinin Tahmini

Daha önce de belirtildiği gibi 1 Ocak 1999 tarihinden itibaren Ekonomik ve Parasal Birliğe katılacak olan ülkelerin para birimleri arasındaki kurlar sabitlenecek ve Euro, yasal para birimi olarak çeşitli finansal hizmetlerde kullanılmaya başlanacaktır.

Euro'nun değeri 31 Aralık 1998 tarihli resmi kurlar üzerinden sabitlenecektir.

¹³¹ Aynı.

Kullanılan Ecu sepeti bu tarihten itibaren Euro'nun değerini belirleyecektir. Euro'nun hangi değerde olacağını şu anda kesin olarak söylemek mümkün değildir.

Tablo 3.18 Bazı Paraların Tahmini Euro Karşılıkları

Para Birimleri	Marka Göre Diğer Para Birimleri*			EURO'ya Göre Diğer Para Birimleri**
	1996	1997	1998***	1998***
D. Mark	1.00	1.00	1.00	0.51
Fr. Frangı	29.41	29.30	29.50	15.14
Hol. Guldeni	89.24	89.25	89.30	45.95
Be.Lük. Frangı	4.86	4.85	4.84	2.49
Av. Şilini	14.21	14.21	14.21	7.32
Fin. Mankkası	32.77	33.20	33.00	17.04
İr. Paundu	2.41	2.63	2.66	1.36
İng. Sterlini	2.35	2.67	2.69	1.18
İt. Lireti	0.98	1.01	0.99	0.51
İs. Pasetası	1.19	1.18	1.16	0.60
Por. Escudosu	0.98	0.99	0.99	0.51
Dan. Kronu	25.95	26.00	25.80	13.33
İs. Kronu	22.44	22.80	22.70	11.71
Yun. Drahmisi	0.63	0.61	0.60	0.31
Ecu	1.91	1.94	1.94	1.00
İsv. Frangı	122.40	115.50	114.00	58.70
ABD Doları	1.50	1.60	1.64	0.83
Ja. Yeni	1.38	1.42	1.52	0.86
Türk Lirası****	—	—	0.66	0.34

Kaynak: DTM, 2000'li Yıllada Avrupa Birliği... a.g.e., s.27.

* Varsayım: 1 Ecu = 1.94 Mark = 1 Euro

** Tahmini değerler: DM/100 Para Birimleri (DM/Sterlin, DM/ABD Doları, DM/1000 İtalyan Lireti, DM/100.000 Türk Lirası)

*** Tahmini Euro değerleri

**** Varsayım: 1 Mark = 150.000 TL.

Ancak Ecu kurlarından hareketle yaklaşık bir tahmin yapmak mümkündür. Bu amaçla aşağıdaki Tablo 3.18 düzenlenmiştir. Burada şu varsayımdan hareket edilmiştir: 1 ECU = 1.94 Mark = 1 EURO. Yani 1 Ocak 1999 yılı itibariye tahmin edilen Mark'ın Ecu kuru 1.94 Mark'tır.

Bu varsayım altında, Mark'ın diğer para birimleriyle aralarındaki kurlardan hareketle, para birimlerinin Euro cinsinden fiyatı hesaplanmıştır. Örneğin; 1 Alman Markı = 0.51 Euro yani 1 Euro yaklaşık olarak 2 Mark olacaktır. Aynı şekilde 100 Fransız Frangı yaklaşık 15 Euro ve 1 Euro yaklaşık 1.2 ABD Doları olarak tahmin edilebilir. Ya da Alman Markı'nın 150.000 Türk Lirası olduğu varsayımıyla 100.000 Lira yaklaşık 0.34 Euro veya, 1 Euro 295.0000 Türk Lirası olarak tahmin edilebilir.

3.4.1.2. Ekonomik ve Parasal Birliğin Fayda ve Maliyeti

Avrupa para biriminin sağlayacağı faydaların başında, değişik para birimlerinin birbirine çevrilmesinde ortaya çıkan maliyetlerin düşürülmesi olacaktır. Euro'nun bu tür maliyetleri ortadan kaldırarak, Avrupa Birliği toplam GSMH'nin % 0.5-1 kadar bir tasarrufa imkan vereceği tahmin edilmektedir¹³².

Avrupa Birliği'nde Ekonomik ve Parasal Birlik ile Euro'nun getireceği imkanlar aşağıda özetlenmiştir.

- i. İç pazarda fiyat istikrarının sağlayacağı avantajlar (üretim, yatırım, tüketim ve ekonomik birimler arası iletişim kolaylığı),
- ii. Avrupa bütününde fiyat istikrarının sağlayacağı kolaylıklar,
- iii. Ekonomik yakınlaşma ve bütünleşme,
- iv. Ortak para birimi Euro'nun ödeme aracı olarak her alanda kullanılmasının sağlayacağı kolaylıklar,
- v. Döviz kuru riskini elemine ederek geniş bir finansal ürün ve hizmet çeşitliliği ile ticaret hacminde artış ve bunun yanısıra işlem maliyetlerinde azalma.

Diğer taraftan Ekonomik ve Parasal Birliğin sebep olacağı en önemli maliyet,

¹³²Tezcanlı, Erdoğan, a.g.e., s.51.

nominal döviz kurlarının makro ekonomik politika aracı olmaktan çıkması dolayısıyla, olası bir ekonomik krizin döviz kuru politikası araçlarını kullanarak çözülmesi imkanı ortadan kalkmıştır. Aynı zamanda üye devletlerin ekonomi araç ve politikaları (maliye ve para politikaları) üzerindeki egemenlikleri, Topluluk kurumlarına ve ortak politikalara bağlı olacaktır.

3.4.2. Ekonomik ve Parasal Birliğin Geleceği

Ekonomik ve Parasal Birliğin kurulması, Topluluğa uluslararası müzakerelerde büyük ölçüde söz hakkı sağlayacak ve Topluluğun gelişmiş ülkelerle arasındaki ekonomik ilişkileri etkileme gücü ve kapasitesini arttıracaktır.

Ancak bu Euro'nun ABD Doları'na karşı güçlü mü yoksa zayıf mı olacağına bağlıdır. Bazı görüşler Avrupa Merkez Bankası'nın enflasyona karşı korunmak için güçlü bir Euro isteyeceğini savunurken, bazıları da politikacıların ihracatçılara yardım etmek amacıyla ABD Doları karşısında zayıflatmak isteyecetlerini düşünmektedirler¹³³. Fakat Euro'nun gücü hem yatırımcılar hem de rezerv para olarak satın alacak olan merkez bankaları tarafından etkilenecektir.

Euro'nun oluşumunda sağlam mali temellerin atılması, enflasyonun ve bütçe açıklarının kontrol altına alınması ve ülkelerin bu açıdan birbirleriyle yakınlaşmaları, Euro'nun istikrarlı bir para olacağı görüşünü daha hakim kılmaktadır. Çünkü istikrarlı ekonomik yapılar güçlü bir Euro'nun oluşmasını sağlayacaktır.

Ayrıca Euro'nun yönetiminin tamamen bağımsız bir merkez bankasının elinde olması, ve Avrupa Merkez Bankası'nın, güçlü bir uluslararası para yaratacağı beklentilerini arttırmakta, bu nedenle Euro çekici bir para birimi haline getirmektedir¹³⁴.

Euro'nun hem işlem hem de rezerv para olarak güç kazanması güvenilir ve istikrarlı olması sürecine bağlıdır. Bu nedenle Euro'nun kullanımının kısa zamanda genişlemesi beklenmektedir. Çünkü Avrupa Birliği'ne üye olmaya çalışan aday ülkeler de, Birlik'le olan ticari ilişkilerinden dolayı Euro'yu kullanmak zorunda kalacaklardır.

¹³³HDTM, Euro Hakkında Bilmek İsteddiğiniz Herşey, **Dünya Ekonomileri Bülteni Bülteni** (EADGM, Sayı:9), s.27.

¹³⁴"Avrupa Para Birliği", a.g.y., s.15.

Bu gelişmeler dikkate alındığında Euro, uluslararası finans piyasalarına Dolara rakip olarak gelecektir. Ancak Euro'nun lider rezerv ve yatırım parası olarak Dolar'ın yerini alması veya bütünüyle ikame etmesi de düşünülemez¹³⁵.

Son olarak bütün bu gelişmeler dünya para sistemini etkileyecek ve Uluslararası arenada Dolar - Euro çekişmesini 1999'dan başlayarak, özellikle 2002 yılından itibaren net bir şekilde göreceğiz.

¹³⁵Suat Oktar, "AB'nin Ortak Parası EURO", **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, (Sayı: 1, 1998), s.35.

BÖLÜM 4

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE EKONOMİK VE PARASAL BİRLİK VE TÜRKİYE

4.1. ORTAKLIK İLİŞKİLERİMİZ AÇISINDAN EKONOMİK VE PARASAL BİRLİĞE UYUM

4.1.1. Yasal Çerçeve

Türkiye'nin Avrupa Topluluğu ile 1 Aralık 1964 tarihinde oluşturmuş bulunduğu ortaklık ilişkisi açısından Ekonomik ve Parasal Birliğe uyum, yasal bir zorunluluk değildir. Ortaklık Antlaşmalarımız tarafından öngörülen temel husus, ortaklık ilişkisinin sağlıklı işlemlerini sağlamak için tarafların makro ekonomik politikalarında koordinasyonun tesis edilmesi gereğidir¹³⁶.

1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe giren ve Türkiye ile Avrupa Topluluğu arasındaki ortaklık ilişkisinin çerçevesini çizen Ankara Anlaşması'nın 5. maddesi gereğince, ortaklık ilişkisinin son dönemi gümrük birliğine dayanmakta ve bu dönemde akit taraflarının ekonomi politikaları arasındaki koordinasyonun güçlendirilmesi gerekmektedir.

Anlaşma'nın 17. maddesi, taraf olan her üye devletin, fiyat istikrarı içinde dengeli ve devamlı bir gelişme sağlarken, ödemeler bilançosunda denge sağlamak ve parasına olan güveni devam ettirmek için gerekli ekonomi politikalarını uygulayacağını öngörmektedir. 18. madde ise, taraf olan her devletin döviz kurları alanında, ortaklık amaçlarının gerçekleştirilmesine yönelik elverişli bir politika uygulayacağını hükme bağlamıştır¹³⁷.

Bunun yanısıra, Türkiye-Avrupa Topluluğu arasındaki ortaklık ilişkilerinin ayrıntılarını belirlemek üzere 1 Ocak 1973 yılında yürürlüğe giren Katma Protokol'ün 49.

¹³⁶İKV, (1997), a.g.e., s.45.

¹³⁷Karlık,(1997), a.g.e., s.578.

maddesi, Ankara Antlaşması'nın 17. maddesinde yer alan hedeflerin gerçekleştirilmesi amacıyla, akit tarafların ekonomi politikalarını koordine etmek için ortaklığın karar organı olan ve tarafların dışişleri bakanlarının oluşturduğu Ortaklık Konseyi'nde düzenli olarak danışmada bulunacakları ve gerektiğinde duruma uygun çeşitli önlemler tavsiye edebileceğini öngörmektedir¹³⁸.

Ankara Antlaşması'nda Türkiye ile Avrupa Toplulukları arasında kurulacak ortaklığın nihai amacı olan "Türkiye'nin tam üyeliği" yönünde gelişmesinin üç dönemden geçerek tamamlanması öngörülmüştür. Hazırlık Dönemi; Türk ekonomisinin Avrupa Topluluğu tarafından sağlanacak ticari tavizler ve mali yardımlar aracılığı ile güçlendirilmesini içermekte, esasları Katma Protokol tarafından belirlenen Geçiş Dönemi'nde ise; taraflar arasında sanayi ürünlerini konu alan bir gümrük birliğinin aşamalı olarak gerçekleştirilmesi, işçilerin karşılıklı olarak serbest dolaşımının sağlanması, tarım ürünlerinde giderek genişleyecek bir tercihli ticaret rejiminin uygulanması, Katma Protokol'ün belirlediği alanlarda Türkiye ile Avrupa Topluluğu arasında mevzuat ve politikaların yakınlaştırılması sürecinin başlamasının yanısıra, şartların elverdiği ölçüde, hizmetlerin serbest dolaşımı sürecinin başlamasında öngörülmüştür¹³⁹.

4.1.2. Kurumsal Çerçeve

Ortaklık Anlaşmamızda makro ekonomik politikaların koordinasyonuna ilişkin hükümler bulunmasına karşın, taraflar arasında Avrupa Birliği Antlaşması'nda yer aldığı gibi ekonomi politikası uyumsuzluklarını gidermek konusunda danışma, koordinasyon, önerilerde bulunma ve gerektiğinde karşı tedbir alma işlevini yerine getirecek etkin mekanizmalar kurulmamıştır. Yalnızca danışma ve önerilerde bulunma işlevini Ortaklık Konseyi'ne vermiştir. Ancak Ortaklık Konseyi bu işlevi yerine getirmemektedir¹⁴⁰.

Gümrük Birliği'nin işleyişini düzenleyen 6 Mart 1995 tarih ve 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'nın 1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe girmesi ile birlikte Gümrük Birliği'nin tamamlanma süreci sonuçlanmış ve ortaklık ilişkilerimizin son dönemine girilmiştir. Ancak geçiş döneminde, işgücünün ve hizmetlerin serbest dolaşımı

¹³⁸Arısan, a.g.y., s.39-40.

¹³⁹Rıdva Karluk, **Gümrük Birliği Dönemecinde Türkiye** (Ankara: Turan Kitapevi. 1997). s.35.

¹⁴⁰Arısan, a.g.y., s.41.

geçekleşmemiştir. 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı da bu konulara ilişkin hükümler içermemektedir.

Fakat Ortaklık Konseyi Kararı Eki'nde (6 Mart 1995 tarih ve 1/95 sayılı) yayınlanan ve Avrupa Birliği ile Türkiye arasındaki işbirliğini geliştirmeyi amaçlayan Tavsiye Kararları'nda, taraflar arasında bir "makro ekonomik dialog" mekanizmasının oluşturulması da öngörülmektedir¹⁴¹.

Ancak bu mekanizmanın henüz çalışma ilkeleri bile belirlenmemiştir. Eğer mekanizma taraflar arasındaki makro ekonomi politikası uyumsuzluklarını ortadan kaldırmada koordinasyon görevini yapabilirse, Türkiye'nin Ekonomik ve Parasal Birlik kriterlerine uyumuna katkıda bulunacaktır¹⁴².

4.2. TAM ÜYELİK BAŞVURUSU AÇISINDAN EKONOMİK VE PARASAL BİRLİĞE UYUM

Türkiye'nin Roma Antlaşması'nın 237. maddesine dayanarak, 14 Nisan 1987 tarihinde Avrupa Toplulukları'na yaptığı tam üyelik başvurusunu değerlendiren Topluluk Komisyon, bu konudaki görüşünü 18 Aralık 1989 tarihinde yayınlamış, "Türkiye'nin tam üyeliğe ehil olduğunu kabul etmesine karşın, tam üyeliğe yönelik katılma müzakerelerinin o safhada açılmasının uygun olmadığı belirtilmiştir"¹⁴³.

Topluluk Koymisyonu'nun raporunda bu kararın ekonomik alandaki nedenlerinden birisinin de (tarım ve sanayi alanlarındaki önemli yapısal farklılıklar, sanayinin yüksek ölçüde korunması, sosyal koruma düzeyinin düşüklüğünün yanısıra), "makro ekonomik dengesizlikler" olarak belirtmiş ve bu sorunlar nedeniyle Türkiye'nin Topluluk ekonomisi yükümlülüklerini taşımasının çok zor olduğu ifade edilmiştir.

Bu kapsamda özellikle üzerinde durulan değişkenler enflasyon oranı, kamu açıkları ve kamu borçu olmuştur. Daha önce belirttiğimiz gibi bu değişkenler Avrupa Birliği'nde Ekonomik ve Parasal Birliğin oluşumu açısından önem taşımaktadır¹⁴⁴. Bu nedenle

¹⁴¹Karluk, **Türkiye Ekonomisi..**, s.579.

¹⁴²Aynı.

¹⁴³Karluk, **Gümrük Birliği..**, s.60.

¹⁴⁴Arısan, **a.g.y.**, s.42.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyeliğinin önündeki ekonomik engellerin bir bölümünün Ekonomik ve Parasal Birliğin "makro ekonomik yaklaşım kriterleri" ile ilgili olduğu söylenebilir.

Tam üyelik başvurusunda bulunmuş bir ülke olan Türkiye'nin Ekonomik ve Parasal Birliğin ön şartı olan ve Avrupa Antlaşması ile belirlenen makro ekonomik yaklaşım kriterlerine ekonomisini uydurması, hem kendisi açısından ve hem de tam üyelik açısından zorunludur.

Aksi taktirde Türkiye, hiçbir zaman Avrupa Birliği'ne tam üye olmadan Gümrük Birliği ile sınırlı, zayıf bir ekonomik birleşmeyle yetinmek zorunda kalabilir. Bu ise Türkiye'nin uzun dönemde Avrupa Birliği'nin "açık pazarı" olmasına yol açar¹⁴⁵.

4.3. TÜRKİYE'NİN EKONOMİK VE PARASAL BİRLİĞE UYUMUNUN MAKRO EKONOMİK KOŞULLARI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

4.3.1. Genel Durum Değerlendirmesi

Türkiye ekonomisinin şu andaki genel durumunun Avrupa Birliği Antlaşması'nın makro ekonomik yaklaşım kriterleri açısından çok genel bir değerlendirilmesi yapılacak olursa, en olumsuz görüntünün enflasyon oranı ve faiz oranları arasında ortaya çıkacağı bilinmektedir.

İç dengelerin tam anlamıyla düzeltilmemesi bu durumun önemli bir nedenidir. Ancak kamu finansmanında son iki yılda gözlemlenen olumlu gelişmeler, bu alandaki uyum olasılığını artırmış görülmektedir. Özellikle kamu borcunun milli gelire oranı açısından Türkiye, Avrupa Birliği Antlaşması'nda yer alan kritere tamamen uymakta, ve bu alandaki olumlu performansı açısından bazı Avrupa Topluluğu üye devletlerinin önüne geçmiş bulunmaktadır. Bu arada döviz kurları istikrarı konusundaki gelişmelerin Topluluk kriterleri ile çok fazla uyum içinde olduğu söylenememektedir.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, hedeflerine ulaşabildiği taktirde ise Ekonomik ve Parasal Birliğin makro ekonomik yaklaşım kriterlerine uyum alanında, özellikle enflasyon ve uzun vadeli faiz oranı açısından önemli bir mesafe kaydetmiş olacaktır. Döviz kuru istikrarı Yedinci Plan'da rakamsal olarak yer almadığı için, döviz kuru

¹⁴⁵Karlık, *Türkiye Ekonomisi...*, s.579.

istikrarı bir denge olarak bu tabloya konulmamıştır. Ancak daha sora değinileceği gibi Yedinci Plan Türk Lirası'nın yabancı paralar karşısında istikrarlı bir seyir izlemesini hedeflemektedir.

Tablo 4.1. Maastricht Kriterleri ve Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Hedefleri

Kriterler	AB (1995)	Türkiye (1995)	Plan Hedefleri 2000*
1. Enflasyon	3.4	78.9	6.0-8.1
2. Nominal Uzun Vadeli Faiz Oranı (%)	8.2	108.2	16.6-19.8
3. Kamu Borçlanma Gereği /GSYİH (%)	3.0	6.6	3.0-3.2
Kamu Borç Stoku /GSYİH (%)	60.0	45.9	41.9-39.0

* Birinci sütun % 5.5'lik, ikinci sütun % 7.1'lik büyüme oranlarına göre dir.

Kaynak: DPT, **Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1996-2000**.

4.3.2. Makro Ekonomik Yaklaşım Kriterlerine Uyum

4.3.2.1. Enflasyon

Türkiye'nin enflasyon alanındaki performansına Avrupa Birliği Antlaşması'nın bu alandaki makro ekonomik yaklaşım kriterleri açısından bakıldığında, yukarıda belirtildiği gibi büyük uyumsuzluklarla karşılaşılmaktadır.

Bu kritere göre yıllık ortalama enflasyon oranının, fiyat artışı en düşük üç üye devletin yıllık enflasyon ortalamasını en fazla 1.5 puan geçebileceği öngörülmekteydi. Avrupa Birliği'ne üye devletlerin 1990-1997 döneminde enflasyon alanında gösterdikleri performans Tablo 3.1'den incelendiğinde, en düşük enflasyon oranına sahip üç ülkelerin enflasyon oranlarına 1.5 puan eklenerek elde edilen referans sınırlarının genelde % 2.5 ile % 4 değerleri arasında olduğu görülmektedir.

Bu oranları Türkiye'deki enflasyon oranıyla karşılaştırmak pek mümkün değildir. Ancak Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı hedefleri gerçekleşir ise bir karşılaştırma

yapmak mümkün olacaktır. Avrupa Topluluğu'deki en yüksek enflasyon oranına sahip olan Yunanistan'nın sürekli düşüş eğilimi içinde olan fiyat artış oranı da Türkiye'nin enflasyon oranının çok altında seyretmektedir.

Tablo 4.2. Türkiye'nin Enflasyon Alanındaki Performansı
(TÜFE'deki % Değişim)

Yıllar	Tüfe (%)
1992	60.0
1993	71.1
1994	125.5
1995	78.9
1996	80.4
1997	85.7
1998*	93.4

* Mayıs 1998 İtibariyle

Kaynak: DİE, **Aylık Ekonomik Veriler** (Mutelif Sayılar, 1998)

Türkiye'nin bu dönemdeki enflasyon alanında olumsuz performansının temel nedenleri şu şekilde özetlenebilir¹⁴⁶;

Türkiye'de 1990-1993 döneminde özellikle personel ve faiz ödemelerindeki artış nedeniyle yükselen bütçe açıkları sonucunda kamu kesimi açıkları sürekli olarak artmıştır. Bu, bir yandan iç talebin genişlemesine yol açmış, bir yandan da mali piyasalar ve Merkez Bankası kaynakları üzerindeki baskıyı artırarak enflasyon beklentilerini sürekli hale getirmiştir.

1994 yılının ilk aylarında mali piyasalar ve döviz kurlarında gözlenen dalgalanmalar girdi maliyetlerine yansiyarak, fiyat artışlarını hızlandırmış, 5 Nisan 1994 tarihinde yürürlüğe konulan Ekonomik Önlemler Uygulama Planı kapsamında, döviz kurlarındaki artışlar dikkate alınarak, kamu kesimi tarafından üretilen mallara % 70 oranında zam yapılması enflasyonu hızlandırmıştır. Bu arada alınan istikrar önlemleri ile daralan üretimde fiyat artışlarının yükselmesine katkıda bulunmuştur.

¹⁴⁶DPT, **Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Öncesinde Makro Ekonomik Gelişmeler : 1990-1994**, (Ankara: DPT Müsteşarlığı, 1995), s.139.

Kamu açıklarının uygulanan istikrar önlemleri ile düşürülmesi ve ekonomik üretimin canlanması enflasyon oranını 1995 yılında düşürmüştür. Ancak açıkların büyük ölçüde iç borçlanmayla finansmanı sonucunda devam eden yüksek faiz oranının enflasyonist beklentileri devam ettirmesinin de etkisiyle, enflasyon oranının kronikliği 1995 yılından sonra da devam etmiştir.

Bir sonraki konuda da göreceğimiz gibi, özellikle 1995 yılından sonra, kamu açıklarının iç borçlanmayla finansmanı çok hızlı bir şekilde artmış, 1995 yılında % 5.4 olan Kamu Kesimi Borçlanma Gereği, 1997 yılında neredeyse iki katına çıkmıştır (% 10.9 olması beklenmektedir). 1995 yılından sonra enflasyon oranındaki artışın temel nedeni de bu olmuştur.

Çalışmanın 3.5.2.1. bölümünde Avrupa Topluluğu üye ülkelerinin enflasyon alanında sergiledikleri olumlu performansın nedenlerinin, ücret artışlarının düşüklüğü ve üye devlet merkez bankalarına bağımsız bir statü kazandırılması konusunda önemli aşamalar kaydedilerek, bu kurumların anti-enflasyonist politikaları rahatlıkla sürdürmelerinin sağlanması olduğu belirtilmiştir.

Türkiye’de Tablo 4.3’den nominal ücret artışlarına bakıldığında, bunların ülkedeki enflasyon oranı ve devam eden enflasyon beklentilerinin de etkisiyle yüksek oranda artmakta olduğu gözlemlenmektedir.

Tablo 4.3. Türkiye’de Ücret Artışları
(Yıllık % Değişim)

	Nominal Ücret		Nominal Maaş
	Kamu	Özel	
1990	95.3	92.0	84.4
1991	148.9	136.7	77.9
1992	80.2	75.3	93.5
1993	78.6	69.2	69.6
1994	95.5	64.9	61.0
1995	52.4	65.9	84.4
1996*	38.3	86.0	94.0

* Tahmin

Kaynak: DPT

1994 yılında alınan istikrar önlemleri nedeniyle bir yavaşlama olduysa da , 1995 yılından itibaren ekonomik canlanmanın artmasıyla birlikte. özel kesim ücretleri ve nominal maaşlar tekrar artmaya başlamıştır.

Türkiye’de Merkez Bankası’nın bağımsızlığı konusu ele alınacak olursa, Banka’nın özerkliğini sağlama yönündeki adımların atılmaya başlandığı söylenebilir. İlk önce 1990 yılında Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı ile Merkez Bankası arasında yapılan protokol gereği, Merkez Bankası’nın Hazine’ye sağladığı kısa vadeli finansman sınırlı düzeyde kalmıştır¹⁴⁷.

Ancak bu alandaki esas gelişme 1994 yılında olmuştur. 5 Nisan 1994 Ekonomik İstikrar Paketi’nin bir parçası olarak, Banka’nın özerkliğini artırmak amacıyla, Hazine’ye ve diğer kamu kuruluşlarına verdiği kredilere getirilen sınırlamalar artmıştır. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda ise, Merkez Bankası’nın kamu finansmanında oynadığı rolün daraltılması ve Banka’nın özerkliğini güçlendirici uygulama ve düzenlemelerin sürdürülmesi öngörülmektedir¹⁴⁸.

4.3.2.2. Kamu Açıkları

Türkiye’nin kamu açıkları alanındaki performansı, Avrupa Birliği Antlaşması’nın bu alanda koyduğu kriter açısından değerlendirildiğinde, 1990-1997 döneminde Türkiye’nin fiili kamu açığının gayrisafi yurtiçi hasılasına oranının, kriter olan % 3’ün üstünde seyrettiği görülür. Ancak Talo 3.2’den üye devletlerin kamu açıkları alanındaki performanslarına bakıldığında Türkiye’nin 1997 yılına kadar Yunanistan’dan daha iyi olduğu görülmektedir.

1990-1993 döneminde daha önce başlayan eğilimin devamı olarak, Türkiye’de kamu kesimi açıklarındaki artışın süreklilik kazandığı görülmektedir. Bunun nedeni, bütçe açıklarıdır. 1990 yılında, konsolüde bütçe açığının gayri safi milli hasılaya oranı, % 3 iken, bu oran 1993 yılına kadar ki bir dönemde % 6.7’ye yükselmiştir. Burada da özellikle personel ve faiz harcamalarında gözlenen yüksek artış ve vergi dışındaki kamu gelirlerinde meydana gelen düşme etkili olmuştur¹⁴⁹.

¹⁴⁷ Arisan, a.g.y., s.43.

¹⁴⁸ DPT, YBYKP (1995), a.g.e., s.196.

¹⁴⁹ Arisan, a.g.y., s.44.

Bu arada kamu açıklarının olağan bütçe gelirleri ile karşılanamaması ve yüksek reel faiz oranıyla iç borçlanmaya ağırlık verilmesi, toplam bütçe açığının gelecek dönemlerde de büyümesine neden olmaktadır. Kamu açıklarının yüksek reel faizli iç borçlanma ile finanse edilmesi ve borçlanma vade ve sürelerinin giderek kısılması sonucunda, faiz ödemelerinin bütçe üzerindeki yükü de giderek ağırlaşmaktadır.

Tablo 4.4. Türkiye'nin Kamu Açıkları Alanındaki Performansı
Kamu Kesimi Borçlanma Gereği / GSYİH (%)

Yıllar	KKBG/GBYİH (%)
1992	10.1
1993	11.8
1994	8.3
1995	5.4
1996	9.0
1997*	10.9
1998**	8.6

* Tahmin, ** Program

Kaynak: DPT, **Başlıca Ekonomik Göstergeler**, İTO. **Aylık Ekonomik Veriler**, (İstanbul Sanayi Odası İstatistik Şubesi, Mayıs 1998). s.47.

Türkiye'nin kamu kesimi borçlanma gereksiminin gayrisafi yurtiçi hasılaya oranındaki artış eğilimi, 5 Nisan 1994 tarihinde uygulanmasına başlanılan ekonomik istikrar programı çerçevesinde, kamu gelirini artırıcı, kamu harcamalarını azaltıcı tedbirlerden sonra tersine dönmüştür. Bu durum bütçe dengesindeki iyileşmeden kaynaklanmıştır.

1993 yılında % 11.8'den 1995 yılında % 5.4'e düşen kamu kesimi borçlanma gereği 1996 yılından itibaren tekrar artış eğilimi içine girmiştir. Bunun nedenini ise, 1995 yılı sonunda yapılan seçimler ve daha sonra yaşanan siyasi gelişmeler ile açıklamak mümkündür. Çünkü 1996 yılı başlarında devam eden siyasi istikrarsızlık, ardından gelen Refah-Yol Koalisyon Hükümeti'nin başarısız ekonomik uygulamaları ve ardından gelen yeni bir siyasi istikrarsızlık, kamu finansmanını olumsuz yönde etkilemiştir.

Burada üzerinde durulması gereken husus, Avrupa Birliği Antlaşması'nın bu

alandaki kriterinin, daha önce de açıklandığı gibi, üye devletlerin planlanan ya da fiili kamu açıklarının gayri safi yurtiçi hasıllarına oranının % 3'ü aşmaması gerektiği olmalıdır.

Şu anda Türkiye'nin fiili kamu açığı bu alan için belirlenen kritere uymamaktadır. Ancak Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (% 5.5'luk GSMH büyümesi varsayımı ile yapılan tahminlerde), kamu kesimi boçlanma gereğinin 2000 yılında, % 3'e düşürülmesinin planladığı görülmektedir¹⁵⁰. Bu hedefe ulaşılabiliyorsa, bu tarihte Avrupa Birliği Antlaşması'nda yer alan kritere tamamen uyulabilecektir.

4.3.2.3. Kamu Borçları

1990-1995 döneminde Türkiye'nin kamu açıklarını daha çok borçlanma aracılığı ile finanse etme yoluna gitmesi nedeniyle, iç boç stokunun artmasına karşın, Avrupa Birliği Antlaşması'nın kamu bocu alanındaki kriterini, yani kamu borç stokunun gayri safi yurtiçi hasılaya oranının % 60'ı geçmemesi koşulunu yerine getirebilmektedir.

Tablo 4.5. Türkiye'nin Kamu Borcu Alanındaki Performansı
Toplam Kamu Borcu / GSYİH %

Yıllar	T.Kamu Borcu/GSYİH
1990	40.6
1991	41.4
1992	43.6
1993	42.5
1994	58.7
1995	45.9
1996*	48.2

* İç Borç + Dış Borç / GSYİH

Kaynak: DPT (1995), Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
Öncesinde Gelişmeler: 1990-1994.

¹⁵⁰DPT, YBYKP (1995), a.g.e., s.213.

Türkiye'nin bu alandaki performansı, Avrupa Topluluğu ortalamasından da daha iyidir. Tablo 3.3'de görüldüğü gibi kamu borcu / gayri safi yurtiçi hasıla oranının Avrupa Topluluğu ortalaması, 1991 yılı dışında Avrupa Birliği Antlaşması'nda yer alan kriterin üzerinde olduğu gibi, bu oran aynı zamanda 1991 yılından itibaren bir artış eğilimi içerisindedir.

Kamu borcu alanında Türkiye'nin performansı Avrupa Topluluğu üye devletleri ile karşılaştırıldığında yalnızca Lüksemburg'un Türkiye'den daha iyi bir durumda olduğu görülür.

4.3.2.4. Faiz Oranları

Avrupa Birliği Antlaşması'nın bu alandaki makro-ekonomik yaklaşım kriteri açısından bakıldığında Türkiye'nin faiz oranları alanındaki performansı, enflasyon alanındaki performansı ile doğal olarak bir benzerlik göstermektedir. Aradaki farkın büyüklüğü sağlıklı bir karşılaştırma yapmayı olanaksızlaştırmaktadır.

Tablo 4.6. Türkiye'nin Faiz Oranları Alanındaki Performansı

Ortalama İçborçlanma Faiz Oranı % (1991-1995)

Yıllar	İç Borçlanma Faiz Oranı %
1991	72.1
1992	75.4
1993	86.4
1994	109.9
1995	108.2
1996	112.1
1997*	114.2
1998**	93.16

* 28.12.1997 tarihli 1 yıl vadeli Hazine Bonosu faiz oranı,

** 18.5.1998 tarihli 1 yıl vadeli Hazine Bonosu faiz oranı,

Kaynak: DPT, Hazine Müsteşarlığı.

Avrupa Birliği Antlaşması'nın Ekonomik ve Parasal Birlik için gerekli gördüğü faiz oranı kriteri, faiz oranının fiyat istikrarı bakımından en iyi performansı sergileyen üç üye devletin, ortalama nominal uzun vadeli faiz oranını en fazla 2 puan aşabileceğini öngörmektedir. Fiyat istikrarı bakımından en iyi performans gösteren üç üye devletin ortalama nominal yıllık faiz oranına 2 puan eklenerek elde edilen referans sınırlarının genelde 1992-1997 döneminde % 11 ile % 9 arasında olduğu görülür (Bkz. Tablo 3.4). Bu oranlar Türkiye'deki yıllık nominal faiz oranının çok altında bulunmaktadır.

Türkiye'de 1984-1989 döneminde mali sistemde kurumların ve araçların çeşitlendirilmesi yoluna gidilmiş, önce kredi faizlerinin, 1988 yıl sonlarında da mevduat faizlerinin tepitinde serbestisi olan bir sisteme geçilmiştir¹⁵¹. Bu serbesti ortamında Türkiye nominal faiz oranlarının yüksekliği, doğal olarak enflasyon oranının yüksekliği ile yakından ilişkilidir. Ancak başka bir neden, kamu açıklarının finansmanının giderek daha ağırlıklı bir şekilde iç borçlanma aracılığı ile yapılmasıdır.

Kamu kesimi açıklarının finansal piyasalar üzerindeki baskısı, faiz yükünü arttırarak bütçe açıklarının daha da genişlemesine yol açmakta, aynı zamanda borçlanma vadelerinin de kısalmasına neden olmaktadır. Kısalan vade yapısı da, ekonomi üzerinde enflasyonist etkiler yaratarak, Türkiye'nin enflasyon alanındaki performansını olumsuz etkileyen unsurlardan biri niteliğini kazanmaktadır¹⁵².

Türkiye'nin gerek enflasyon oranları, gerek faiz oranları alanında Avrupa Birliği Antlaşması'nın Ekonomik ve Parasal Birlik için öngördüğü "makro ekonomik yaklaşım kriterleri"ne uymaması ve bu alanda Avrupa Topluluğu üye devletleri performansının da çok altında kalınmasına neden olan bu olumsuz tablonun ortadan kaldırılabilmesi için Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, vergi gelirleninin arttırılması, kamu boç stokunun artışına sınırlamalar getirilmesi, faiz yükü ve borç stokunun GSMH içindeki payının düşürülmesi ve borç vadelerinin uzatılması öngörülmüştür.

4.3.2.5. Döviz Kuru İstikrarı

Çalışmanın Üçüncü Bölümü'nde üye ülkelerin Ekonomik ve Parasal Birliğin kriterlerini yerine getirme performansları incelenirken belirtildiği gibi, Avrupa Birliği Antlaşması'nın döviz kuru istikrarı alanında öngördüğü kriter, ulusal paraların Avrupa

¹⁵¹ Arısan, a.g.y., s.45.

¹⁵² Arısan, a.g.y., s.46.

Döviz Kuru Mekanizması'nın izin verdiği normal dalgalanma marjı içinde kalmasıdır.

Türkiye'nin döviz kuru alanındaki performansı, Avrupa Para Sistemi'nde Döviz Kuru Mekanizması'nın normal dalgalanma marjını 1993'te % 15'e çıkarmasıyla birlikte 1993 ve 1995 yıllarında Ekonomik ve Parasal Birlik için öngörülen kritere uyduğu görülmektedir. Ancak Türkiye'nin bu alandaki 1994 performansı, bu yılda mali piyasalarda ve döviz kurlarında görülen dalgalanmalar sonucunda % 15 gibi geniş bir normal marjının bile çok üstünde olmuştur.

Türkiye'nin bu durumu Avrupa Topluluğu üye devletlerinin döviz kuru istikrarları alanındaki performansları ile karşılaştırıldığında, hiç bir üye devletin, Topluluk'ta döviz kuru istikrarsızlığının arttığı 1992 ve 1993 yıllarında bile, döviz kurunun yıllık ortalama dalgalanma majının iki basamaklı olmadığı görülmektedir.

Türkiye özellikle 1980'den sonra izlenmeye başlanan serbest piyasa ekonomisine dayalı gelişme ve sanayileşme stratejisi çerçevesinde, döviz kazandırıcı işlemlerin özendirilmesi amacıyla, önce sabit kurdan kontrollü dalgalı kura geçilmiş, 1980'lerin sonunda ise döviz kurunun tespitinde de piyasa güçlerinin belirleyici olduğu serbest kur politikası uygulanmaya başlanmıştır¹⁵³.

Türk Lirası'nın Kıymetini Koruma Hakkında 32 sayılı Karar'ın Ağustos 1989'da yürürlüğe girmesi ile birlikte sermaye hareketleri serbestleştirilmiş, bu şekilde gerçekleştirilen finansal serbestleşme daha sonraki yıllarda Türkiye ekonomisinde döviz kuru istikrarı üzerinde etkili olmuştur¹⁵⁴.

1990-1994 yılları arasında sermaye hareketlerinin serbestleştirildiği bir ortamda, artış eğilimi içinde olan kamu açıklarının büyük ölçüde iç borçlanma yoluyla finanse edilmesi sonucunda artan faiz oranları, ülkeye kısa vadeli sermaye girişini arttırmış ve Türk Lirası'nın reel olarak değer kaybetmesine neden olmuştur.

5 Nisan 1994 tarihinde uygulanmasına başlanılan Ekonomik Önlemler Uygulama Planının öncelikli hedeflerinden birisi de Türk Lirası'na istikrar kazandırmaktır¹⁵⁵. Ancak kamu açıklarının iç boçlanma yoluyla karşılanmasına devam edilmesi nedeniyle, yüksek düzeyini devam ettiren faiz oranları, Türkiye'ye kısa vadeli sermaye girişinin artarak devam etmesine neden olmuş, bunun sonucunda Türk Lirası reel anlamda tekrar

¹⁵³ Arısan, a.g.y., s.47.

¹⁵⁴ DPT, YBYKP (1995), a.g.e., s.199.

¹⁵⁵ Karluk, Türkiye Ekonomisi... a.g.e., s.397.

değer kazanmaya başlamıştır.

**Tablo 4.7. Türkiye'nin Döviz Kuru İstikrarı
Alanındaki Performansı**
TL'nin Alman Markı Karşısındaki Değişim Oranı (%)

Yıllar	Değişim Oranı %
1990	11.2
1991	15.3
1992	15.6
1993	14.3
1994	28.1
1995	11.8

Kaynak: Arısan, a.g.y., s.47.

Bu durum, Türkiye'nin döviz kuru istikrarı alanındaki performansını olumsuz etkilemekte ve ülkeyi Avrupa Birliği Antlaşması'nın bu alanda örgördüğü kriterden uzaklaştırma tehlikesi taşımaktadır. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda kısa vadeli sermaye girişlerinin, döviz kurunun rekabet gücünü olumsuz yönde etkilemeyecek bir yapı içinde gelişmesinin sağlanacağı belirtilmiştir.

Ayrıca Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nında öngörülen diğer bir husus, Türk Lirası'nın yabancı paralar karşısındaki reel değerinin ekonominin rekabet gücünü koruyacak şekilde istikrarlı bir seyir izlemesi, aşırı değer kaybı veya kazancının ortaya çıkmamasıdır¹⁵⁶. Bu hedeflere ulaşılması şüphesiz ki Türkiye'nin döviz kuru istikrarı alanındaki performansını olumlu yönde etkileyecektir.

¹⁵⁶DPT, YBYKP (1995), a.g.e., s.2.1.

4.4. TÜRKİYE EKONOMİSİNDEKİ GELİŞMELER VE GENEL DEĞERLENDİRME

3.4.1. Avrupa Birliği - Türkiye

Avrupa Birliği Komisyonu genişleyen Avrupa’da Türkiye’nin yerinin belirlenmesi amacıyla 1997 yılında, Avrupa Birliği Konseyi’ne sunulmak üzere bir “düşünceler kağıdı” (Reflection Paper) hazırlanmıştır¹⁵⁷. Bu kağıtta, Türkiye’nin 1987 yılında Avrupa Toplulukları’na yapılmış tam üyelik başvurusuna 1989 yılında bildirilen “Komisyon Görüşü”nü bu günkü şartlarda yeniden gözden geçirilmesi yer almaktadır.

Aşağıdaki Tablo 4.8’de, Kağıdın birinci bölümüne göre, Türkiye’nin bu günkü durumunun, o dönemde kullanılan yöntem ve kriterlere göre analiz edilen kısmı yer almaktadır.

Kağıtta Türkiye ekonomisine ilişkin olarak şu önemli görüşe yer verilmiştir.

“Çelişki ve paradokslar ekonomisi olan Türk ekonomisi, onbeş yıldır süregelen parasal ve siyasal istikrarsızlık ortamında çok hızlı bir gelişme göstermektedir. Onbeş yıl önce Türkiye, içe dönük ve güdümlü bir ekonomiden dışa dönük ve liberal bir ekonomi modeline geçmiştir. Özel sektörün olağan üstü dinamizmi, devlet sektörünün giderek aksayan çalışmasıyla birlikte yürümektedir. Daha da ilginç ve şaşırtıcı olarak, ülkenin ekonomik-politik yönetiminin yetersiz (hatta kimi zaman yalnız) olmasına rağmen Türkiye’nin sınayi ve ticari performansı çok ciddi bir hızla gelişmektedir¹⁵⁸.

Makro ekonomik dengelerin parasal istikrarsızlık sebebiyle gergin olduğunu vurgulanırken, bu konularda Türkiye’nin Avrupa Birliği ortalamasından daha iyi performans gösterdiği kriterleri şöyle sıralamak mümkündür:

- i. Ekonomik büyüme (1995 ve 1996 yıllarında % 7’nin üstünde olmuştur)
- ii. İstihdam (İşsizlik, % 5.8 ile Avrupa Birliği’nin altındadır)
- iii. Bütçe açığı genelde Avrupa Birliği ortalamasının altındadır)
- iv. Kamu Borçlanması Avrupa Birliği’nde 1995 yılında % 71.3, Türkiye’de

¹⁵⁷İKV Bülteni, (16-31 Temmuz 1997).

¹⁵⁸İKV Bülteni, a.g.y.

% 48.3 olmuştur¹⁵⁹.

Tablo 4.8. Avrupa Birliği ve Türkiye Ekonomik ve Sosyal Performans Karşılaştırılması

Gelir ve Yaşam Seviyesinde Farklılıklar	Komisyron'un 1989 Görüşü Çok önemli	1989-1996 Gelişimi Önemli
*Kişi Başına gelir	*Önemli bir açık	*Satın alma gücü paritesinde hafif yakınlaşma
*Yaşam seviyesi	*Önemli bir açık	*Açıkta hızlı azalma
Yapısal Ekonomik Farklılıklar	Çok Önemli	Fazla Önemli Değil
*Ekonomik büyüme	*Olumlu	*Çok olumlu
*Nüfus artışı	*Yüksek	*Çok hafif azalma
*İhracat	*Şaşırtıcı	*Hız muhafaza edilmekte
*Ticari açık	*Zayıf	*Yüksek
*Verimlilik	*Zayıf	*Çok hafif iyileşme
*Tarımsal gelişme	*Oldukça geri kalmış ve himayeci	*Hızlı modernizasyon, daha az himaye ancak düşük verimlilik
*Turizmde gelişme	*Önemli bir potansiyel	*Hızlı ve rekabetçi gelişme
Makro-Ekonomik Denge	Makro-Ekonomik Dengesizlik	Parasal İstikrarsızlık Sebebiyle Oldukça Gerilmiş Denge
*Enflasyon	*Çok yüksek	*Çok daha yüksek
*Faiz oranı	*Yüksek	*Yüksek
*Döviz kuru	*Güçlü değer kaybı	*Değer kaybının dalgalanan bir gelişme izlemesi
*Bütçe açığı	*Olumsuz	*AB'ye göre olumlu
*Ödemeler dengesi	*İstikrarlı	*Güçlendirilmiş bir gelişme
*Kamu açığı	*İstikrarlı	*AB'ye göre olumlu
*İşsizlik	*Çok yüksek	*AB'den daha iyi
Sanayinin Korunması	Çok Yüksek	AB'ye Göre Düşük
*Gümrük engelleri	*Yüksek	*AB ile aynı seviyede
*Gümrük dışı engeller	*Önemli	*Yok
*Kamu sübvansiyonları	*Çok önemli	AB'dekine göre daha önemli
Çalışanlar İçin Sosyal Koruma	Çok Zayıf	Çok Zayıf
*Reel gelirden artış	*Zayıf	*Kayıtlı sektörde hafif gelişme
*Gelir dengesizliği	*Çok yüksek	*Yüksek
*Sosyal güvenlik (Emeklilik, sağlık)	*Hemen hemen mevcut değil	*Çok hafif iyileşme

Kaynak: İKV Bülteni, (16-31 Temmuz 1997).

¹⁵⁹Karlık, Türkiye Ekonomisi... a.g.e., s.583.

Hem bu çalışmada, hem de Kağıt'ta otaya koyulan, Türkiye'nin kötüden de beter kriteri ise, enflasyon, döviz kuru ve faiz oranlarıdır. Kağıt Türkiye'nin kısa vadede beş temel Avrupa Birliği politikasından üçüne uyum sağlayabileceğini belirtmektedir. Tek Pazar'a uyum, Ortak Tarım Politikası ve Çevre Politikası'na uyum ile Ortak Güvenlik ve Dış Politika'ya uyum Türkiye'nin kısa vadede bile gerçekleştirebileceği hedefler olarak ortaya konulmaktadır. Ekonomik ve Parasal Birlik hedefleri ile Sosyal Politika'ya bu günkü şartlarla uyum sağlanması mümkün görülmemektedir¹⁶⁰.

Avrupa Topluluğu Ekonomik ve Parasal Birliğe uyum konusunun Türkiye'nin makro ekonomik koşulları açısından yapılan değerlendirme sonucunda, Türkiye'nin Avrupa Birliği Antlaşması'nda "makro ekonomik yaklaşım kriterleri"ne uymakta esas zorluğunun, kamu açığını yeteri kadar kısmadan, sermaye hareketlerini serbestleştirdiğinden, yüksek enflasyon, yüksek faiz haddi ve Türk Lirası'nın değerinin reel olarak artması gibi sorunların süreklilik kazanarak artması olduğu görülmektedir. Bu nedenle bu üç değişken de (enflasyon, faiz oranı, döviz kuru istikrarı) Ekonomik ve Parasal Birlik koşullarına uyum gösterememektedir.

Kamu açıkları alanında Türkiye 1994'den itibaren, giderek Avrupa Topluluğu üye devletlerinin performansına ve Avrupa Birliği Antlaşması'nda yer alan kritere yaklaşıp da 1996 ve 1997 yıllarında tekrar uzaklaşmaya başlamıştır. Kamu borcu alanında ise, hem Antlaşma'da öngörülen kritere uymakta, hem de bir çok Avrupa Topluluğu üye devletlerinden daha iyi performans sergilediği görülmektedir.

Yapılan değerlendirmeler sonucunda Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'nun Ekonomik ve Parasal Birliği'nin koşullarına uyumunun, ortaklık ilişkilerimizin ortaklık Antlaşmalarımız'da öngörüldüğü yönde geliştirilmesi Türkiye ile Avrupa Topluluğu arasında makro ekonomik politikaların koordinasyonunu sağlayacak kurumsal bir mekanizmanın oluşturulması ve yukarıda belirtilen Yedinci beş Yıllık Kalkınma Planı hedeflerine ulaşılması ile yakından ilgilidir.

Türkiye'nin Ekonomik ve Parasal Birlik için gerekli "makro ekonomik yaklaşım kriterleri"ne uyumu yasal bir zorumluluk değildir. Ancak Avrupa Birliği'ne tam üye olmak isteyen Türkiye'nin, bu isteğini gerçekleştirmesi de bu kriterlerin yerine getirilmesine bağlıdır.

Çünkü daha ileri bir ekonomik entegrasyon aşamasına geçecek olan Avrupa Birliği

¹⁶⁰İKV Bülteni, a.g.y.

devletleri arasında, parasal birliğin nimetlerinden faydalanabilmek ve ekonomik zararlar ve zorluklardan kaçınmanın gereği olarak bu uyum gereklidir. Türkiye'nin tam üyelik başvurusunu cevaben hazırlanan, Komisyon Raporu'nda da, makro ekonomik dengesizlikler nedeniyle Türkiye'nin Avrupa Birliği ekonomisinin yükümlülüklerini taşımasının çok zor olduğu görülmektedir.

4.4.2. MDAÜ - Türkiye

Avrupa Birliği Kopenhag Zirvesi'nde Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri (MDAÜ) için belirlenen üç temel ekonomik kriter vardır. Bunlar:

- i. İşleyen bir serbest piyasa ekonomisinin varlığı,
- ii. Avrupa Birliği ile ekonomik alanda rekabete dayanabilecek ekonomik gelişmişlik,
- iii. Aday ülkelerin Avrupa Birliği, politik, ekonomik ve parasal hedeflerine ulaşabilme yeteneğidir.¹⁶¹

Birinci kritere göre tartışılmaz bir biçimde Türkiye şartları yerine getirmektedir. Türkiye'deki pazar ekonomisi bütün Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinden daha iyi işlemektedir¹⁶². İkinci kritere göre, Türk ekonomisinin şartları yerine getirerek, Avrupa Birliği ile ekonomik rekabete girebilmektedir. Türkiye'nin bu alandaki performansının, uluslararası herhangi bir destek alamadan sağlandığına da dikkat çekmek gerekir.

Burada vurgulanması gereken, Kopenhag Zirvesi'nde diğer kriterler olarak anılan demokratik kurumların varlığı ve işleyiş istikrarı, insan haklarına saygı kapsamındaki göstergeler ele alındığında, bütün aday ülkelere eşit kriterler uygulanması ilkesine bağlı olarak, Türkiye'nin Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinden çok daha iyi bir yerde olduğudur.

Yaptığımız çalışma sonucunda Türkiye ile MDAÜ ülkelerinin Ekonomik ve Parasal Birliğe uyum kriterleri esas alındığında, enflasyon oranlarında birçok ülkenin Türkiye'den iyi performans sergilediği yalnızca Bulgaristan'nın Türkiye'den kötü bir olduğu görülmektedir.

¹⁶¹Karluk, Türkiye Ekonomisi... a.g.e., s.583.

¹⁶²İKV Bülteni, a.g.y.

Kamu açıkları alanında ise Bulgaristan'nın Türkiye'den kötü, Macaristan'ın yakın, diğer birçok ülkenin de Türkiye'den daha iyi bir performansa sahip olduğu ortaya çıkmaktadır.

Faiz oranlarında da aynı durum oraya çıkmakta ve Türkiye'nin bu alandaki performansı da Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinden daha kötü bir durumdadır. Ancak, Ekonomik ve Parasal Birliğin kriterlerine Türkiye'nin olduğu gibi, bu ülkelerin de uyumu zor görülmektedir. Bu görüş, Komisyon'un hazırladığı "reflection paper"da da belirtilmektedir.

Aşağıdaki Tablo 4.9'da Komisyon'un hazırladığı "kağıttan" hareketle Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleriyle Türkiye'nin karşılaştırılması yer almaktadır

**Tablo 4.9. İşleyen Bir Serbest Piyasa Ekonomisi
MDAÜ'lere Göre Türkiye Karşılaştırması**

Göstergeler	MDAÜ'ler ile Türkiye'nin Karşılaştırılması
1. Malların ve hizmetlerin Fiyatlarının serbestçe belirlenmesi	Daha iyi (TÜRKİYE)
2. Özel sektörün ekonomi içindeki ağırlığı	Daha yüksek
3. İşletmelerin toplamı içerisinde özel işletmelerin sayısı	Daha yüksek
4. Yeni işletme yardımıyla sürdürülen hız	Daha yüksek
5. Faiz oranlarının serbestçe belirlenmesi	Eşit
6. Ücretlerin serbestçe belirlenmesi	Eşit
7. Özel mülkiyet haklarına saygı *Fikri mülkiyet haklarına saygı	Daha önemli Karşılaştırması zor
8. Anlaşmazlıkların çözümüne yönelik kurumsal mekanizmalar	Eşit
9. Hukuk düzeninin gelişmişlik seviyesi *Yıllık yasa ihlali sayısı *Mahkum olan özel ve tüzel kişi sayısı	Hukukçuların görüşleri gerekmektedir. Daha az Daha az
10. Devlet tekellerinin sayısı ve ekonomideki ağırlığı	Daha az önemli
11. GSYİH'ya oranla borsa sermayeleşmesi	Daha yüksek seviyede (Çek Cumhuriyeti hariç)
12. Toplam finansman içinde kamu finansmanı	Daha az önemli
13. Piyasaların gelişimi *Bankacılık hizmetleri *Sigortacılık	Daha gelişmiş Daha az gelişmiş
14. Sanayideki yoğunlaşma oranı	Daha az seviyede
15. GSMH'ya oranla sermaye gelirleri payının ve emeğinin verimliliğinin evrimi	Daha iyi
16. İşletmeler tarafından finanse edilen AR-GE alanındaki toplam harcamaların yüzdesi	Daha zayıf
17. Kirlilik ve çevrenin bozulma seviyesi	Daha iyi
18. Sivil toplumun gelişimi	Eşit
19. GSYİH'ya oranla Bütçe açığı yüzdesi	Macaristan'dan daha iyi, Çek ve Slovak Cumhuriyetleri'nden daha kötü
20. Sermayenin serbest dolaşımı	Macaristan veya Polonya'dan daha iyi. Çek ve Slovak Cumhuriyetleri'nden daha kötü
21. Yabancıların yasal ve mali muamele eşitliği	Daha iyi
22. Ekonominin uluslararası işlemlere açık olması	Daha iyi
23. Ekonominin dış ticarete açık olması *Ürünlerin koruma oranlarının nominal ve efektif seviyesi *Tarife dışı diğer yasal düzenlemelerden doğan engeller	Daha yüksek Avrupa Birliği seviyesinde Yok
24. İşte devamsızlık oranı ve ücretlerin motivasyonu	Daha olumlu
25. Piyasa ekonomisinin temel değerlerine toplu katılım	MDAÜ'lerin bir çoğundan daha iyi
26. Sermayenin yasa dışı yollardan yurt dışına kaçışı	Ölçmesi zor
27. 12 yaşından küçük çocukların çalışması	Muhtemelen daha kötü
28. Kadın ve erkeklerin ücret eşitliği	Muhtemelen daha kötü

Kaynak: İKV Bülteni, a.g.y.

SONUÇ

Bu çalışmada teorik olarak parasal birlik kavramından başlanarak Avrupa Topluluğu üye devletlerinin, Ekonomik ve Parasal Birlik oluşturma yolundaki çalışmaları, ulaşılan sonuçlar değerlendirilmiş ve Avrupa Birliği'ne tam üye olmayı resmi bir devlet politikası olarak benimsemiş olan Türkiye'nin, Ekonomik ve Parasal Birlik koşullarına ne derece uyum sağlayabildiği ortaya konmaya çalışılmıştır.

Ekonomik entegrasyonun sağlayacağı net refah katkısının bilincinde olan Avrupa devletleri, 1952 yılından bu yana Avrupa'da bir uluslararası ekonomik entegrasyon kurmaya ve daha da geliştirmeye çalışmışlardır. Bugün gelinen aşama, Ekonomik ve Parasal Birlik aşamasıdır.

Ekonomik ve Parasal Birlik, malların, hizmetlerin, işgücünün serbest dolaşımının yanında sermayenin serbest olarak dolaştığı, ortak para biriminin olduğu, ayrıca kurumsal düzenlemeler yapılarak, ortak para ve maliye politikalarının uygulanıp üçüncü ülkelere ortak gümrük tarifesinin bulunduğu en ileri ekonomik entegrasyon şeklidir.

Teorik olarak çeşitli yararları, maliyetleri ve kurumsal şartları olmasına karşın, Avrupa'da Werner Planı ile başlayan ekonomik ve parasal birlik kurma çalışmaları, o dönemde başarıya ulaşmasa da, 1989 yılında Delors Planı ile tekrar uygulanmaya başlanmış, 1992 yılında Maastricht Antlaşması ile yasallaşmış ve üç aşamada tamlanması öngörülmüştür. Bu çalışmalar ilk sonuçlarını vermeye başlamıştır.

Avrupa Topluluğu üye devletleri içinde, şu anda Avrupa Birliği Antlaşması'nda yer alan, Ekonomik ve Parasal Birliğin önkoşulları olarak öne sürülen kriterlere bir çok ülke uyum gösterebilmektedir. Ancak gözden kaçırılmaması gereken husus şudur. Ekonomik ve Parasal Birliğe uyum sürecinde tüm üye devletler enflasyon oranlarında çok iyi bir performans sergilemişlerdir. Enflasyon kriterine uymayan ülkeler de zamanla uyum sağlamıştır. Kamu açığı alanında üye devletler belirlenen kritere uymamakla beraber, aynı

durum kamu borcu alanında görülmemektedir. Kamu borçlarının GSYİH'ya oranı bir çok Birlik üyesi ülkeden iyidir.

Ekonomik ve Parasal Birlik için gerekli kurumların da temeli Maastricht Antlaşması ile atılmış ve üçüncü aşamada yerini Avrupa Merkez Bankası'na bırakacak olan Avrupa Para Enstitüsü 1994'te Frankfurt'da faaliyetlerine başlamıştır. Avrupa Merkez Bankası ve Avrupa Merkez Bankaları Sistemi üçüncü ve son aşamada Topluluğun tek parası Euro'ya ilişkin politikaları bağımsız bir statüde uygulaması için çalışmalar devam etmektedir. Bu çalışmalardan en önemlisi de Ekonomik ve Parasal Birliğin üçüncü aşamasına geçecek 11 üye ülkelerin 1-2 Mayıs 1998 tarihinde belirlenmiş olmasıdır.

Ekonomik ve Parasal Birliğin üçüncü aşamasına geçmek için, Antlaşma'da belirlenen kriterler çerçevesinde, Avrupa Birliği'ne "aday" olan ülkelerinde performansları incelenmiştir. Burada görülen, hiçbir aday ülkenin Ekonomik ve Parasal Birlik için gerekli performansa sahip olmadığıdır.

Türkiye ile AB arasında, Gümrük Birliği'nin işleyişini düzenlemek üzere çıkarılmış olan 6 Mart 1995 tarihli Ortaklık Konseyi Kararı'nda, Gümrük Birliği'nin işleyişi için en iyi makro ekonomik ortamı sağlamak amacıyla yönelik olarak taraflar arasında makro ekonomik politikalar alanında uyumsuzlukları gidermek amacıyla, danışma, koordinasyon, önerilerde bulunma işlevini yerine getiren bir mekanizma kurulduğu takdirde, nihai olarak AB'ne tam üye olmayı hedefleyen Türkiye'nin Ekonomik ve Parasal birlik koşullarına uyumu açısından faydalı olacaktır.

Türkiye'nin "makro ekonomik yaklaşım kriterleri"ne uymakta esas zorluğu, kamu açığını yeteri kadar kısmadan, sermaye hareketlerini serbestleştirdiğinden, yüksek enflasyon, yüksek faiz haddi ve TL'nin değerinin reel olarak artması gibi sorunların süreklilik kazanarak artmasıdır. Bu nedenle bu üç değişkende (enflasyon, faiz oranı, döviz kuru istikrarı) Ekonomik ve Parasal Birlik koşullarına uyum gösterememektedir.

Kamu açıkları alanında Türkiye, giderek Avrupa Topluluğu üye devletlerinin performansına ve Avrupa Birliği Antlaşması'nda yer alan kritere yaklaşmaktadır. Kamu borcu alanında ise, hem Antlaşma'da öngörülen kritere uymakta, hem de bir çok Avrupa Topluluğu üye devletlerinden daha iyi performans sergilediği görülmektedir.

Türkiye'nin Ekonomik ve Parasal Birlik için gerekli olan makro ekonomik

yaklaşım kriterleri diğer aday ülkelerle karşılaştırıldığında, enflasyon dışındaki kriterlerde çoğu aday ülkeden daha iyi bir durumda olduğu görülmüştür.

Yapılan değerlendirmeler sonucunda Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'nun Ekonomik ve Parasal Birliği'nin koşullarına uyumun, ortaklık ilişkilerimizin ortaklık Antlaşmalarımız'da öngörüldüğü yönde geliştirilmesi Türkiye ile Avrupa Topluluğu arasında makro ekonomik politikaların koordinasyonunu sağlayacak kurumsal bir mekanizmanın oluşturulması ve Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı hedeflerine ulaşılması ile yakından ilgilidir.

Son olarak vurgulanması gereken husus, Avrupa Topluluğu üye devletlerinin Ekonomik ve Parasal Birlik koşullarına uyumu incelenirken, enflasyon alanında sağladıkları başarının büyük ölçüde kamuoyunda, sürdürülen istikrar programlarına duyulan güvenden kaynaklandığının belirlenmesidir. Türkiye'de de öngörülen politikaların güvenilirliği büyük önem taşımaktadır. Dolayısıyla, istikrarlı bir makro ekonomik ortamın yanı sıra, siyasi istikrar da Türkiye'nin Ekonomik ve Parasal Birliğe uyumunun ön koşullarından birisi ve de en önemlisidir.

EKLERsayfa

A. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE EKONOMİK VE PARASAL BİRLİK KRONOLOJİSİ	100
B. BAZI ÜLKELERDE GAYRİ SAFİ YURT İÇİ HASILA BÜYÜME ORANLARI	102
C. BAZI ÜLKELERDE İŞSİZLİK ORANLARI	103
D. ÜLKELERİN DÜNYA TİCARETİ İÇİNDEKİ PAYLARI	104
E. ÜLKELERİN DÜNYA REZERVLERİ İÇİNDEKİ PAYLARI	105
F. AB ÜYESİ ÜLKELERDE MERKEZ BANLAKALARININ KURUMSAL YAPISI	106

EK A. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE EKONOMİK VE PARASAL BİRLİK KRONOLOJİSİ

OCAK 1958	Roma Antlaşması imzalanarak yürürlüğe girmesi, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kurulması.
TEMMUZ 1969	Barre Raporu'yla AET'nda uzun vadede bir parasal birlik kurulmasının kararlaştırılması.
MART 1971	Werner Planı doğrultusunda üyelerin 10 yılda Ekonomik ve Parasal Birliğe gitme konusunda anlaşmaları, Avrupa Para Yılı'nın uygulanmaya başlaması.
EKİM 1973	Dünya enerji krizinin parasal birlik uygulamalarını etkilemesi.
MART 1979	Avrupa Para Sistemi kurulması, ECU'nün Topluluk içinde ortak para birimi olması.
TEMMUZ 1987	Tek Senet'in imzalanarak Ortak Pazar'ın oluşturulması.
HAZİRAN 1989	Madrid Zirvesi'nde Delors Raporu'nun onaylanması, birinci aşamanın Temmuz 1990'da başlatılması kararı.
TEMMUZ 1990	Birinci aşamanın uygulanmaya başlanması.
ŞUBAT 1992	Maastricht Antlaşması'nın imzalanarak Avrupa Birliği'nin doğması, üyelerin 1999'da tek para birimine geçmesinin kararlaştırılması.
TEMMUZ 1993	Döviz Kuru Mekanizması daldalanma marjının % 15'e çıkartılması.
OCAK 1994	İkinci aşamanın başlaması, Avrupa Para Enstitüsü'nün kurulması.

- ARALIK 1995 Avrupa Konseyi'nin ortak para birimi için "Euro" ismini onaylaması.
- MAYIS 1998 Ekonomik ve Parasal Birliğe katılacak üyelerin makro ekonomik performanslarının değerlendirilerek, 11 üye ülkenin üçüncü aşamaya katılmasının belirlenmesi.
- OCAK 1999 Döviz kurlarının sabitlenmesiyle Euro'nun oluşturulması, Ekonomik ve Parasal Birliğin üçüncü aşamasının başlaması ve AMB ve AMBS'nin kurularak çalışmaya başlaması, Euro'nun kaydi para olarak bazı finansal işlemlerde kullanılmaya başlaması.
- OCAK 2002 Euro banknot ve bozuk paralarının piyasaya sürülmesi, "E-Day".
- TEMMUZ 2002 Euro'nun Topluluk'ta tamamen yasal bir para birimi olması, "L-Day".

**EK B. BAZI ÜLKELERDE GAYRİ SAFİ YURT İÇİ HASILA
BÜYÜME ORANLARI**

REEL GAYRİ SAFİ YURT İÇİ HASILA (%)				
	1994	1995	1996	1997
Belçika	2.3	1.9	1.4	2.2
Danimarka	4.4	2.8	2.1	3.1
Almanya	2.9	1.9	1.4	2.2
Yunanistan	1.5	2.0	2.4	2.5
İspanya	2.1	2.8	2.1	2.7
Fransa	2.8	2.2	1.1	2.1
İrlanda	7.3	10.7	7.8	5.8
İtalya	2.1	3.1	0.8	1.4
Lüksemburg	3.3	3.4	2.3	2.8
Hollanda	3.4	2.1	2.5	2.8
Avusturya	3.0	1.8	1.0	1.6
Portekiz	0.8	2.3	2.5	2.8
Finlandiya	4.4	4.2	2.3	3.7
İsveç	2.6	3.0	1.7	2.1
İngiltere	3.8	2.4	2.3	3.0
Avrupa Birliği	2.8	2.4	1.6	2.3
ABD	1.8	2.0	2.5	2.5
Kanada	2.1	2.3	1.4	3.5
Japonya	2.4	1.4	3.5	1.8
Sanayileşmiş ülkeler	2.1	2.1	2.3	2.4
Türkiye	-5.4	7.2	9.2	6.6

Kaynak: Annual Economic Report (1996) a.g.e, DPT **Uluslararası Ekonomik Göstergeler (1998)**.

EK C. BAZI ÜLKELERDE İŞSİZLİK ORANLARI

İŞSİZLİK ORANLARI (%)				
	1994	1995	1996	1997
Belçika	10.0	9.9	9.9	9.9
Danimarka	8.2	7.1	6.2	6.0
Almanya	8.4	8.2	9.0	9.1
Yunanistan	8.9	9.1	9.1	9.0
İspanya	24.1	22.9	22.0	21.5
Fransa	12.3	11.5	12.3	12.4
İrlanda	14.3	12.4	12.5	12.0
İtalya	11.4	11.9	12.1	12.3
Lüksemburg	3.2	2.9	3.1	3.0
Hollanda	7.2	7.3	6.8	6.3
Avusturya	3.8	3.8	4.1	4.3
Portekiz	7.0	7.3	7.3	7.1
Finlandiya	18.4	17.2	16.0	14.9
İsveç	9.8	9.2	9.8	9.4
İngiltere	9.6	8.8	8.3	7.8
Avrupa Birliği	11.6	11.2	11.3	10.8
ABD	6.1	5.6	5.4	5.5
Kanada	10.4	9.5	9.7	9.4
Japonya	2.9	3.1	3.3	3.0
Sanayileşmiş ülkeler	7.9	7.6	7.3	7.2
Türkiye	8.2	6.9	6.1	5.9

Kaynak: Annual Economic Report (1996) a.g.e. DPT, Uluslararası Ekonomik Göstergeler (1998).

EK D. ÜLKELERİN DÜNYA TİCARETİ İÇİNDEKİ PAYLARI (%)

DÜNYA TİCARETİ İÇİNDEKİ PAYLAR (%)			
	1994	1995	1996
Belçika - Lüksemburg	2.87	3.01	2.85
Danimarka	0.91	0.91	0.86
Almanya	9.72	9.84	9.20
Yunanistan	0.26	0.26	0.26
İspanya	1.95	2.01	2.08
Fransa	5.31	5.32	5.07
İrlanda	0.70	0.76	0.78
İtalya	4.17	4.25	4.19
Hollanda	3.19	3.30	3.16
Avusturya	1.18	1.51	1.43
Portekiz	0.54	0.57	0.55
Finlandiya	0.62	0.69	0.67
İsveç	1.33	1.43	1.43
İngiltere	5.16	5.04	5.12
Avrupa Birliği	37.92	38.89	39.17
ABD	14.10	13.33	13.44
Kanada	3.79	3.59	3.57
Japonya	7.53	7.29	6.82
Sanayileşmiş ülkeler	67.50	67.04	66.73
Türkiye	0.49	0.57	0.62

Kaynak: DPT, Uluslararası Ekonomik Göstergeler (1998).

EK E. ÜLKELERİN DÜNYA REZERVLERİ İÇİNDEKİ PAYLARI (%)

DÜNYA REZERVLERİ İÇİNDEKİ PAYLAR (%)			
	1994	1995	1996
Belçika - Lüksemburg	1.2	1.3	1.1
Danimarka	0.8	0.9	0.9
Almanya	6.4	6.7	5.3
Yunanistan	1.2	1.2	1.1
İspanya	3.5	2.7	3.7
Fransa	2.2	2.1	1.7
İrlanda	0.5	0.7	0.5
İtalya	2.7	2.8	2.9
Hollanda	2.9	2.7	1.7
Avusturya	1.4	1.4	1.5
Portekiz	1.3	1.3	1.0
Finlandiya	0.9	0.8	0.4
İsveç	1.9	1.9	1.2
İngiltere	3.4	3.3	2.5
Avrupa Birliği	30.2	29.8	25.7
ABD	5.3	5.9	4.1
Kanada	1.0	1.2	1.3
Japonya	10.5	14.5	10.8
Sanayileşmiş ülkeler	52.6	57.4	50.4
Türkiye	0.9	1.5	1.5

Kaynak: DPT, Uluslararası Ekonomik Göstergeler (1998).

EK F. AB ÜYESİ ÜLKELERDE MERKEZ BANKALARININ KURUMSAL YAPISI

	Deutsche Bundesbank	National Bank of Belgium	Bank of Greece	Banco de Espana	Banco de Portugal
1. Statüde Geçen Temel Hedef	Milli paraların değerinin korunup gözetilmesi ve dış ödemelerin yürütülmesi	Açıkça ifade edilmiş bir hedef bulunmuyor	Milli paranın dolaşımını düzenlemek	Fiyat istikrarının sağlanmasını dikkate alarak fiyat istikrarını sağlamak	Hükümetin genel ekonomik politikası
2. İdari Organlar	*Guvernör *Merkez Bankası Konseyi *İdare Meclisi *Federal Merkez Bankaları Yönetim Kurulu	*Guvernör *Yönetim Kurulu *Kraliyet Konseyi *Genel Konsey	*Guvernör *Genel Konsey *Murahhas Üyeler	*Guvernör *Yardımcı Guvernör *İdari Konsey *Yürütme Komisyonu	*Guvernör *Yönetim Kurulu *Teftiş Kurulu *Danışma Kurulu
3. Merkez Bankası Guvernörünün Atanması	Merkez Bankası Konseyi'nin görüşü alınarak Federal Hükümet'in önerisiyle atanmaktadır	Hükümet'in önerisiyle Krallık tarafından atanmaktadır		Konsey Tarafından aday gösterilerek Hükümetin önerisiyle Cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır	Mayiye Bakanlağr'nın önerisiyle Bakanlar Kurulu tarafından atanmaktadır
4. Görev süresi	Normal süre 8 yıl, an az iki yıl (yenilenebilir)	5 yıl (yenilenebilir)	4 yıl (yenilenebilir)	6 yıl (yenilenemez)	5 yıl (yenilenebilir)
5. Merkez Bankasının Sorumlu Olduğu Alanlar					
*Para ve döviz kuru politikası	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
*Finansal kurumların Gözetimi	Hayır	Hayır	Evet	Evet	Evet
*Banknot basımı	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
*Mali istikrarın sağlanması	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
*Resmi rezervlerin yönetimi	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
*Ödeme sistemi	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet

	Banque de France	Central Bank of Ireland	Banca d'Italia	Institut Monetaire Luxembureous	Nederlanshe Bank
1. Statüde Geçen Temel Hedef	Fiyat istikrarını sağlamak	Milli paranın değerini korumak	Acıkça ifade edilen bir hedef bulunmamakta	Milli paranın istikrarını devam ettirmek	Milli paranın değerinin korunması
2. İdari Organlar	*Guvernör *Para Politikası Konseli *Genel Konsey	*Guvernör *Yönetim Kurulu	*Guvernör *Genel Müdür *Genel Müdür Yardımcısı *Yönetim Kurulu	*Guvernör *Yönetim birimi *Konsey	*Guvernör *Yönetim Kurulu *Gözetim Kurulu
3. Merkez Bankası Guvernörünün Atanması	Bakanlar Kurulu'nca atanmaktadır	Hükümetin öneriliyle Devlet Başkanı tarafından atanmaktadır	Niteikle çoğunlukla Yönetim kurulu tarafından atanmaktadır	Bakanlar Kurulu'nun önerisiyle Grand-Duke tarafından atanmaktadır	Gözetim ve Yönetim Kurulları'nın birlikte belirledikleri adayın, Bakanlar kurulunca önerilmesiyle, Krallık tarafından atanmaktadır
4. Görev süresi	6 yıl (yenilenebilir)	7 yıl (yenilenebilir)	Süre sınırı yok	6 yıl (yenilenebilir)	7 yıl (yenilenebilir)
5. Merkez Bankasının Sorumlu Olduğu Alanlar					
*Para ve döviz kuru politikası	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
*Finansal kurumların Gözetimi	Evet (Bankacılık Komisyonu ile birlikte)	Hayır	Evet	Evet	Evet
*Banknot basımı	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
*Mali istikrarın sağlanması	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
*Resmi rezervlerin yönetimi	Evet	Evet	Evet (İtalyan Kambiyo Ofisi ile birlikte)	Evet	Evet
*Ödeme sistemi	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet

	Oesterreichische Nationalbank (Avusturya)	Suomen Pankki (Finlandiya)	Sveriges Riksbank (İsveç)	Bank of England	Damarks National Bank
1. Statüde Geçen Temel Hedef	Milli paranın iç ve dış değerini korumak	İstikrarlı ve güvenilir bir parasal sistem ile milli paranın dolaşımını sağlamak	Acıkça ifade edilen bir hedef bulunmamakta	Acıkça ifade edilen bir hedef bulunmamakta	Güvenilin bir para sistemi yaratmak
2. İdari Organlar	*Hissedarların olağan kurulu *Genel Kurul *Yönetim Konseyi	*Parlamentar Gözetim Konseyi *Yönetim Kurulu	*Guvernör *İdare Kurulu	*Yönetim Kurulu	*Guvernör *Yönetim Kurulu *İdari Komite Royal Bank Komisyon üyeleri
3. Merkez Bankası Guvernörünün Atanması	Federal Hükümetin adayı, Federal Cumhuriyetin Başkanı tarafından atanmaktadır	Parlamentar Gözetim Konseyi'nin önerisiyle Devlet Başkanı tarafından atanmaktadır	Parlamento tarafından seçilen İdare Kurulu üyeleri arasından Kurulca atanmaktadır	Başkanın önerisi üzerine Kraliçe tarafından atanmaktadır	Hükümetin önerisiyle Kral tarafından atanmaktadır
4. Görev süresi	5 yıl (yenilenebilir)	Belirli bir zaman sınırı yok	5 yıl (yenilenebilir)	5 yıl (yenilenebilir)	Belli bir süre yok , ancak emeklilik yaşı 70
5. Merkez Bankasının Sorumlu Olduğu Alanlar					
*Para ve döviz kuru politikası	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
*Finansal kurumların Gözetimi	Hayır	Hayır	Hayır	Evet	Evet
*Banknot basımı	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
*Mali istikrarın sağlanması	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
*Resmi rezervlerin yönetimi	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
*Ödeme sistemi	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet

Kaynak: **Bankacılar Dergisi**, (Sayı: 20, Mart 1997), s.38-40.

KAYNAKÇA

- Aktan, Okan H. **Para Birlikleri Kuramı ve Avrupa Para Sistemi**. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yay, 1983.
- _____. **Avrupa Para Sistemi**. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, No:4, 1988.
- Alparslan, Melike. Avrupa Merkez Bankaları Sistemi ve Avrupa Merkez Bankası **Bankacılar Dergisi**. Sayı. 20, 1997.
- Arısan, Nilgün. Avrupa Birliği EPB Programı ve Türkiye. **İKV Dergisi**. Sayı.13, 1996.
- Borrhardt, Klaus-Dieter. **Avrupa Bütünleşmesi**. Ankara: Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, 1996.
- DPT. **Uluslararası Ekonomik Görgeler**. Ankara: DPT Müsteşarlığı, 1998.
- _____. **Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Öncesinde Makro Ekonomik Gelişmeler : 1990-1994**. Ankara: DPT Müsteşarlığı, 1995.
- _____. **Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**. Ankara: DPT Müsteşarlığı, 1996-2000.
- DTM. **2000'li Yıllarda Avrupa Birliği: Değişim Rüzgarları**. Ankara, Dış Ticaret Müsteşarlığı, 1997.
- _____. Euro Hakkında Bilmek İstedığınız Herşey. **Dünya Ekonomileri Bülteni Bülteni**. EADGM, Sayı:9, 1997.

Dura, Cihan. Avrupa Para Birliği'ne Doğru. **Maliye Dergisi**. Sayı:126, 1997.

Ekonomik ve Sosyal Göstergeler. DİE, <http://www.die.gov.tr>.

Ekonomik ve Sosyal Göstergeler. DPT, <http://www.dpt.gov.tr>.

Ekonomik Veriler. Hazine Müsteşarlığı, <http://www.treasury.gov.tr>.

Euromonitor 1996. European Marketing Data and Statistic. 31st Edition, 1996.

European Commission. **European Economic Report**. 1997.

European Communities, **Talking About The Euro (Euro Hakkında Söyleşi)**.
Germany: Information Programme For The European Citizen, 1997.

HDTM. **Avrupa Topluluğu ve Türkiye**. Ankara: 2. Baskı. 1993.

Hürriyet. 3 Mayıs 1998.

İTO. **Aylık Ekonomik Veriler**. İstanbul Sanayi Odası İstatistik Şubesi, Mayıs 1998.

İKV. **Avrupa Para Sistemi**. İstanbul: İKV Yayınları, No:88, 1990.

_____.**Avrupa Toplulukları'nda Ekonomik ve Parasal Birlik**. İstanbul:
İKV Yayınları, No:91, 1990.

_____.**KOBİ'ler İçin Bilgi Ağı Projesi Bülteni**. İKV Yayınları,16 Mart 1998.
Lüksemburg Zirvesi. **Bankacılar Dergisi**. Sayı:23, 1997.

_____.**40 Soruda Ekonomik ve Parasal Birlik**. İstanbul: İKV Yayınları,
1997.

İKV Bülteni. 16-31 Temmuz 1997.

İstihdam Zirvesi, **Güncel Avrupa Dergisi**. Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği Yayını, Sayı:7, 1997.

Karlık, Rıdvan. **Avrupa Birliği ve Türkiye**. İstanbul: İMKB Yayınları, 4.Baskı, 1995.

_____. **APS'nin Kuruluşu İşleyişi ve Sistem Karşısında Türkiye'nin Durumu (Genel Bir Değerlendirme)**. DPT AET İle İlişkiler Başkanlığı, Ankara: 1984.

_____. **Gümrük Birliği Dönemecinde Türkiye**. Ankara: Turan Kitapevi, 1997.

_____. **Türkiye Ekonomisi**. 5. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları, 1997.

_____. **Uluslararası Ekonomi**. 4. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları, 1996.

Maliye Bakanlığı. **1997 Yıllık Ekonomik Rapor**. Ankara, 1998.

Necipoğlu, Ayşe. **Avrupa Birliği Hedefi ve ECU'nün Kullanımının Yaygınlaşmasının Dünya Para Sistemi Üzerindeki Etkileri**. İstanbul: 1993.

Nuray, Haluk. İş Dünyasında Yaratacağı Pratik Etkiler İtibariyle AB'nin Tek Para Birimine Geçiş Süreci. **İKV Dergisi**. Sayı.137, 1997.

Oktar, Suat. Avrupa Birliği İçinde Kurumsal Bütünleşme: Avrupa Merkez Bankası. **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**.Yıl. 32, Sayı.7, 1995.

_____. AB'nin Ortak Parası EURO. **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**. Sayı: 1, 1998.

Parasız, İlker. **Uluslararası Para Sistemi**. Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi, 1986.

Söm, Serpil. 1999 Yılında Avrupa Para Birliği. **Uzman Gözüyle Bankacılık Dergisi**. 1996.

Taşkın Banu, Özbek Cem, Biçken Ali. **EMU - EURO, EURO'nun Tarihi gelişimi ve Beklentiler.** İstanbul: Bankkapital TAŞ. Yayınları, 1997.

Tezcanlı Meral, Erdoğan Oral. **Avrupa Birliği Sermaye Piyasasının Entegrasyonu ve İMKB.** İstanbul: İMKB Yayınları, No. 80, 1997.

The Annual, **Business Centrel Europe 1996/1997.** Business Press,1996.

Time. January 19, 1998.

_____. May 11, 1998.

Töre. Nahit. **Avrupa Birliği'nde Parasal Entegrasyon: Avrupa Para Sistemi Ekonomik ve Parasal Birlik.** Ankara: TCMB Yayınları, 1995.

Töre. Nahit. **Avrupa Topluluğu'nda Ekonomik ve Parasal Birlik.** Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 1993

TÜSİAD. **Avrupa Para Sistemi -ECU- Kullanışı Geleceği ve Türkiye İçin Anlamı.** İstanbul: Yayın No-Tüsiad- T /88.5.115, 1988.